

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIMIN ZAMANSAL
VE MEKÂNSAL GELİŞİMİ**

Yusuf YARAMIŞLI

2501171397

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Aylin YAMAN KOCADAĞLI

İSTANBUL - 2020

ÖZ

TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIMIN ZAMANSAL ve MEKÂNSAL GELİŞİMİ

YUSUF YARAMIŞLI

Tarım geçmişten günümüze insanın temel ekonomik faaliyetlerinden birisi olmuştur. Dünya nüfusunda özellikle son yıllarda meydana gelen hızlı nüfus artışı nedeniyle tarımsal üretimde gıda güvencesi ve güvenliği konusunda ciddi endişeler oluşmuştur. Bu noktada sağlıklı ve güvenilir gıdaya erişim oldukça zorlaşmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında etkisini daha da net gösteren entansif ziraat yöntemleri, hızla artan dünya nüfusunu besleyebilmek adına birim alandan alınan verimin artmasını sağlamıştır. Yoğun konvansiyonel tarımın yapılmasıyla birlikte doğal çevrede meydana gelen tahribat geri döndürülemeyecek boyutlarda hasara neden olmaktadır. Sürdürülebilirlik ilkesine açıkça ters düşen bu durum karşısında güvenilir gıdaya erişim hususunda birtakım önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda gıda güvenliği pek çok tüketici için büyük önem arz etmeye başlamıştır. Bu durum sonucunda ise sürdürülebilirlik ilkesiyle bağdaşan başlıca ziraî yöntemlerden biri olan organik tarım kavramı ortaya çıkmıştır.

Türkiye’de organik tarım kavramının köklü bir geçmişi yoktur. 1980’lerde başta AB ülkeleri olmak üzere gelişmiş ülkelerin artan organik tarım ürünü talebine yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Ülkenin sahip olduğu doğal şartların, organik tarımsal üretimi destekleyici nitelikte olması, hızlı bir şekilde artan dış talep ve iç pazarda da organik ürünlerin giderek rağbet görmesi sebebiyle ülkede organik tarım günümüze kadar sürekli gelişim göstermiştir. Bu gelişim genel hatlarıyla ihracatın yapıldığı ülkelerin standartları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Başlangıçta Ege Bölgesi’nde başlayan üretim, zaman içerisinde farklı ürünlere olan talepler doğrultusunda ülkenin diğer bölgelerine de yayılmıştır. Türkiye gerçekten sahip olduğu doğal ve beşeri şartlar sayesinde organik tarımsal üretim açısından büyük bir potansiyel barındırmaktadır.

Bu alışma, Türkiye’de sürdürülebilir tarım ve güvenilir gıdaya erişebilme adına uygulanan organik tarım yönteminin zamansal ve mekânsal ölçekte geçirdiği değişimleri ve gelişim sürecini açıklamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Tarım, Organik Tarım, Türkiye

ABSTRACT

THE TEMPORAL AND SPATIAL DEVELOPMENT OF ORGANIC AGRICULTURE IN TURKEY

YUSUF YARAMIŞLI

Agriculture has been one of the main economic activities of people from past to present. World population, especially in recent years due to rapid population growth in agricultural production serious concerns about food security and safety.

In the second half of the 20th century intensive agricultural in order to feed the increasing World population, it has increased the yield from the unit area. The destruction in the naturel environment with irreversible conventional farming causes irreversible damage. Reliable against this situation which clearly contradicts the principle of sustainability some measures have been taken to access food. In this context food security has become very important for many consumers. As a result of this situation the concept of organic agriculture one of the main agricultural methods compatible with the principle of sustainability has emerged.

There isn't a long history of the concept of organic agriculture in Turkey. It emerged in 1980s for the increasing demand for organic agricultural products of developed countries especially EU countries. Due to the fact that the natural conditions of the country are supportive of organic agricultural production. The rapidly increasing foreign demand and the increasing demand for organic products in the domestic market. Organic agriculture has continuously developed in the country until today. This development has generally been in line with the standards of the countries where exports are made. The production, which start in the Aegean region at the beginning, has spread to other regions of the country as a result of the demands for different products. Turkey due to natural and human conditions that have indeed contains a great potential for organic agricultural production.

This study applied the name to access to safe food organic agriculture in Turkey changes in the method of time and spatial scale and its developmental stage aims to explain.

Keywords: Agriculture, Sustainability, Sustainable Agriculture, Organic Farming, Turkey

ÖNSÖZ

Dünya nüfusu hızla artmakta; artan nüfusun gıda ihtiyacı giderek büyümektedir. Bu durum tarım alanları üzerindeki baskıyı her geçen gün arttırmaktadır. Tarım doğal kaynaklara bağımlı bir ekonomik faaliyettir. Tarımda üretim artışını sağlamak için doğal kaynaklar uzun yıllardır yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Üretim artışı uğruna insan tarafından yaratılan tarımsal kirlilik, günümüzde doğal dengeyi ve insan sağlığını tehdit eder bir boyuta ulaşmıştır. Dünyada 21. yüzyılda doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda çabalar artmıştır. Tarım doğaya bağlı sürdürülen bir faaliyet olarak, her zaman bu tartışma ve gelişmelerin merkezinde olmuştur. Doğal kaynaklara zarar vermeyen ve uzun vadede kullanımını mümkün kılan "sürdürülebilir tarım" kavramı son yıllarda büyük önem kazanmıştır. Sürdürülebilir tarım sistemlerinden birisi olan "organik tarım", son yıllarda dünya gündemine daha çok gelmeye başlamıştır.

Bu araştırmada Türkiye'nin organik tarıma yönelik yaklaşımları; organik tarımın zamansal ve mekânsal gelişim sürecinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

Sevgili danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Aylin YAMAN KOCADAĞLI'ya lisans eğitimim boyunca bana inandığı ve bu yolda ışık tuttuğu için, desteğini benden hiçbir zaman esirgemediği için teşekkür ederim. Sayın hocalarım Prof. Dr. İsmet AKOVA ve Prof. Dr. Süheyla BALCI AKOVA'ya, Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN ve Prof. Dr. Mesut DOĞAN'a, Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI ve Doç. Dr. Mehmet BAYARTAN'a bana kattıkları her şey için teşekkür ederim. Onlardan öğrendiğim tüm o paha biçilmez bilgiler başka zihinlerin ufuklarını açabilmek adına bende derin bir yer edindi. Türkiye'de Coğrafya adına köklü çalışmalara imza atmış ve yeni nesillere bunları aktarma çabasıyla yanıp tutuşan akademisyenlere sahip okulum İstanbul Üniversitesi'ne bana sunduğu bu akademik yuva için teşekkürü büyük bir borç bilirim.

18 yaşında hayata gözlerini yuman canım dostum, kardeşim Ali Baran KARA anısına ...

Yusuf YARAMIŞLI

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
VERİ ve YÖNTEM.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

ORGANİK TARIM

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ORGANİK TARIM	11
1.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM BAĞLAMINDA ORGANİK TARIMIN ÖNEMİ.....	13
1.3. TÜRKİYE'DE YASAL MEVZUATTA ORGANİK TARIM	16
1.4. TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMDA UYGULANAN DESTEK VE TEŞVİKLER	24
1.5. TÜRKİYE'NİN TARIMSAL STRATEJİK PLANLARINDA ORGANİK TARIMIN DURUMU	26
1.6. TÜRKİYE ORGANİK TARIM ULUSAL EYLEM PLANI	31

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN ZAMANSAL GELİŞİMİ

2.1. YILLAR BAZINDA ÜRETİCİ SAYILARI	35
2.2. YILLAR BAZINDA YETİŞTİRİLEN ÜRÜN SAYILARI.....	39
2.3. YILLAR BAZINDA ORGANİK TARIM ALANLARI	41
2.4. YILLAR BAZINDA ORGANİK ÜRETİM MİKTARLARI	46
2.5. YILLARA GÖRE ORGANİK ÜRÜN İHRACATI.....	47
2.6. YILLARA GÖRE ORGANİK ÜRÜN İTHALATI	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIMIN MEKÂNSAL DAĞILIMI

3.1. ORGANİK TARIM YAPAN ÜRETİCİLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	54
3.1.1. 2003 YILINDA ORGANİK TARIM YAPAN ÜRETİCİLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	54
3.1.2. 2010 YILINDA ORGANİK TARIM YAPAN ÜRETİCİLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	62
3.1.3. 2018 YILINDA ORGANİK TARIM YAPAN ÜRETİCİLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	71
3.2. ORGANİK TARIM ALANLARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI	79
3.2.1. 2003 YILINDA ORGANİK TARIM ALANLARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI	80
3.2.2. 2010 YILINDA ORGANİK TARIM ALANLARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI	88
3.2.3. 2018 YILINDA ORGANİK TARIM ALANLARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI	96
3.3. ORGANİK ÜRETİMİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	103
3.3.1. 2003 YILINDA ORGANİK ÜRETİMİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	104
3.3.2. 2010 YILINDA ORGANİK ÜRETİMİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	112
3.3.3. 2018 YILINDA ORGANİK ÜRETİMİN MEKÂNSAL DAĞILIMI	123

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIM SEKTÖRÜNÜN SWOT ANALİZİ

4.1. ORGANİK TARIM BAKIMINDAN GÜÇLÜ YÖNLER	135
4.2. ORGANİK TARIM BAKIMINDAN ZAYIF YÖNLER	136
4.3. ORGANİK TARIM BAKIMINDAN FIRSATLAR	139
4.4. ORGANİK TARIM BAKIMINDAN TEHDİTLER	140
SONUÇ VE ÖNERİLER	142
KAYNAKÇA	146

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Geçen Bazı Terimler ve Tanımları	19
Tablo 2: Organik Tarımda Stratejik Hedefler ve Faaliyetler	28
Tablo 3: Organik Tarımda İşbirliği Yapılacak Kurum ve Kuruluşlar.....	34
Tablo 4: Avrupa'da Organik Tarım Yapan Üretici Sayıları, 2017	37
Tablo 5: Yıllara Göre Organik Tarımda Önde Gelen İllerde En Fazla Üretilen Ürünler	40
Tablo 6: Türkiye'nin Organik Tarım İhracatında Önde Gelen Ülkeler, 2018.....	50
Tablo 7: 2018 Yılında En Çok İhracatı Yapılan Ürünler	51
Tablo 8: 2018 Yılı Organik Ürün İthalatı	52
Tablo 9: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003.....	56
Tablo 10: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003	57
Tablo 11: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003	58
Tablo 12: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003	59
Tablo 13: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003	59
Tablo 14: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003	60
Tablo 15: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003	61
Tablo 16: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010	64
Tablo 17: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010	65
Tablo 18: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010	66
Tablo 19: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010.....	67
Tablo 20: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010	68
Tablo 21: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010	68
Tablo 22: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010	69
Tablo 23: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018	73
Tablo 24: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018	74
Tablo 25: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018	74
Tablo 26: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018	75

Tablo 27: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018.....	76
Tablo 28: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018	77
Tablo 29: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018	77
Tablo 30: Yıllar Bazında Organik Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu (Ha)	80
Tablo 31: Ege Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003	82
Tablo 32: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003	83
Tablo 33: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003	83
Tablo 34: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003	83
Tablo 35: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003	85
Tablo 36: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003	86
Tablo 37: Marmara Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003	87
Tablo 38: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010	89
Tablo 39: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010	90
Tablo 40: Ege Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010	91
Tablo 41: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010	92
Tablo 42: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010	93
Tablo 43: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010	94
Tablo 44: Marmara Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010	95
Tablo 45: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018	97
Tablo 46: Ege Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018	98
Tablo 47: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018	99
Tablo 48: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018.....	100
Tablo 49: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018	101
Tablo 50: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018	101
Tablo 51: Marmara Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018	102
Tablo 52: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003.....	105
Tablo 53: Kıyı Ege Bölümü'nde Yetiştirilen Bazı Seçili Ürünlerin Üretim Miktarları (Ton), 2003.....	106
Tablo 54: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton),2003	107
Tablo 55: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003	107
Tablo 56: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003	108

Tablo 57: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003	109
Tablo 58: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003	110
Tablo 59: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003 ..	111
Tablo 60: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010 ..	114
Tablo 61: Yıllara Göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde Organik Bitkisel Üretimin Dağılımı (Ton)	115
Tablo 62: Yukarı Murat-Van Bölümü'nde Seçilmiş Bazı Organik Ürünlerin Üretim Miktarları (Ton)	116
Tablo 63: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010.....	117
Tablo 64: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010	118
Tablo 65: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton),2010	119
Tablo 66: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010	119
Tablo 67: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010	120
Tablo 68: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010	121
Tablo 69: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018 ..	124
Tablo 70: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018.....	125
Tablo 71: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018	126
Tablo 72: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018.....	127
Tablo 73: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018	128
Tablo 74: Yıllara Göre Karadeniz Bölgesi'nde Organik Bitkisel Üretimin Dağılımı (Ton).....	129
Tablo 75: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018	130
Tablo 76: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018	131
Tablo 77: Türkiye'de Organik Tarım Sektörünün GZFT Analizi	133

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Türkiye Lokasyon Haritası.....	6
Şekil 2: Sürdürülebilir Kalkınmanın 3 Alt Başlığı	14
Şekil 3: Organik Tarım Taahhütname Örneği	21
Şekil 4: Organik Ürünlerde Kullanılan Logolar	22
Şekil 5: Bazı Ülkelerin Organik Tarım Logoları	23
Şekil 6: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım Yapan Üretici Sayıları	36
Şekil 7: Dünyada Organik Tarım Yapan Üreticilerin Kıtalar Göre Dağılımı (%)... 38	
Şekil 8: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Ürün Sayıları	40
Şekil 9: Dünyada Organik Tarım Alanlarının Kıtalar Göre Dağılımı (%)	41
Şekil 10: Avrupa’da Organik Tarım Alanlarının Ülkelere Göre Dağılımı(%), 2017. 42	
Şekil 11: Yıllara Göre Türkiye’de Konvansiyonel ve Organik Tarım Alanları	43
Şekil 12: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım Alanları	43
Şekil 13: Organik Tarım Alanlarının Toplam Tarım Alanı İçerisindeki Payı (%).... 45	
Şekil 14: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım Üretim Miktarları..... 46	
Şekil 15: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım İhracat Değerleri	48
Şekil 16: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım İhracat Değerleri	49
Şekil 17: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Bölgesel Dağılımı, 2003..... 55	
Şekil 18: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Mekânsal Dağılımı, 2003	62
Şekil 19: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Bölgesel Dağılımı, 2010..... 63	
Şekil 20: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Mekânsal Dağılımı, 2010	70
Şekil 21: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Bölgesel Dağılımı, 2018..... 72	
Şekil 22: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Mekânsal Dağılımı, 2018	79
Şekil 23: Yıllar Bazında Organik Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu (Ha)..... 80	
Şekil 24: 2003 Yılında Organik Tarım Alanlarının Bölgesel Dağılımı (Ha)	81
Şekil 25: Organik Tarım Alanlarının Mekânsal Dağılımı, 2003	88
Şekil 26: 2010 Yılında Organik Tarım Alanlarının Bölgesel Dağılımı (Ha)	89
Şekil 27: Organik Tarım Alanlarının Mekânsal Dağılımı, 2010	96
Şekil 28: 2018 Yılında Organik Tarım Alanlarının Bölgesel Dağılımı (Ha)	97
Şekil 29: 2018 Yılında Organik Tarım Alanlarının Mekânsal Dağılımı	103

Şekil 30: 2003 Yılında Organik Bitkisel Üretim Miktarının Bölgesel Dağılımı (Ton)	
.....	104
Şekil 31: 2003 Yılında Organik Üretim Miktarının Mekânsal Dağılımı.....	112
Şekil 32: 2010 Yılında Organik Üretim Miktarının Bölgesel Dağılımı (Ton)	113
Şekil 33: 2010 Yılında Organik Üretim Miktarının Mekânsal Dağılımı.....	122
Şekil 34: 2018 Yılında Organik Üretim Miktarının Bölgesel Dağılımı (Ton)	123
Şekil 35: 2018 Yılında Organik Üretim Miktarının Mekânsal Dağılımı.....	132

KISALTMALAR LİSTESİ

T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
M.Ö.	: Milattan Önce
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
GIS	: Coğrafi Bilgi Sistemi
SWOT	: Güçlü-Zayıf-Fırsat-Tehditler
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
USDA	: Amerika Birleşik Devletleri Tarım Dairesi
UN	: Birleşmiş Milletler
FIBL	: Organik Tarım Araştırma Enstitüsü
AB	: Avrupa Birliği
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizma
OTBİS	: Organik Tarım Bilgi Sistemi
DTP	: Devlet Planlama Teşkilatı
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
NOP	: Ulusal Organik Program
JAS	: Japon Tarım Standardı
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
IFOAM	: Uluslararası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu
TL	: Türk Lirası
Ha.	: Hektar
yy.	: Yüzyıl
vb.	: Ve Benzeri
lt.	: Litre
kg.	: Kilogram
mm.	: Milimetre
s.	: Sayfa

GİRİŞ

Tarım, geçmiş dönemlerden günümüze kadar insanın yaşamını sürdürebilmesi adına en önemli meselelerden birisi olmuştur. Yapılan bilimsel araştırmalar insanlığın ilk dönemlerinde erkeklerin daha çok avcılık, kadınların ise toplayıcılık yaparak hayatta kalma şanslarını sürdürdüğünü göstermektedir. İlk tarımsal faaliyetlere dair bulguların yaklaşık olarak 10-11 bin yıl öncesine dayandığı yapılan çeşitli araştırmalarla sabittir. Bu dönem öncesinde insanoğlu zorlu koşullardan geçmiş; taşları yontmayı öğrenmiş, vahşi hayvanlara karşı hayatta kalma şanslarını arttıracak birtakım aletler üretebilmeyi başarmıştır.

İklimin günümüze kıyasla daha soğuk olduğunu bildiğimiz o dönemlerde henüz ateşi nasıl kullanabileceğini keşfedemeyen insanoğlu, ağaç kovuklarını mesken edinmiştir. Ateşin keşfiyle birlikte ateşi kullanabilir hale gelen insan, vahşi ve yırtıcı hayvanlara karşı bir üstünlük elde etmeyi başarabilmiştir. Alet kullanımı ve ateşin keşfi insanoğlunun doğaya karşı kazandığı ilk zafer olmuş ve nüfus artış hızında o dönem içerisinde ufak çaplı da olsa bir sıçramaya neden olmuştur diyebiliriz. Zira artık insanın kendini savunabilmesi açısından elinde daha fazla yeterliliğe sahip unsurlar vardır. Ateşin keşfiyle beraber ağaç kovuklarından mağaralara geçiş sağlanmıştır. İnsanın o dönemden önce mağaralara yerleşememesinin iki temel sebebi vardı: Bunlardan ilki mağaraların karanlık olması, diğeri ise vahşi hayvanların mesken alanı olmasıydı. Ateşin keşfiyle beraber bu iki temel problem de son bulmuş oldu.

İklimde meydana gelen sıcaklık artışlarını takiben insanoğlu mağaraları terk etmeye başladı. Dünya zaman içerisinde giderek değişiyor, insan ise değişen dünya içerisinde kendini her geçen gün biraz daha deneyimli, tecrübeli buluyordu. Mağaraları terk ettikten sonra temel besin ihtiyacını karşılamayı hedefleyen insan, kendisi için hayati bir fonksiyona sahip olan unsurun, suyun çevresinde toplanmaya başladı. Tarımla birlikte su kaynakları ilk defa toplu yerleşmelerin kurulmaya başlandığı mekânlar olarak gelişti. Mısır'da Nil Nehri ve çevresi, Mezopotamya'da Fırat ve Dicle nehirleri çevresi, Hindistan'da İndus ve Ganj nehirleri çevresi ve Çin'de Sarırmak çevresinde bilinen ilk yerleşmeler su kaynaklarına yakınlık avantajına bağlı olarak kuruldu ve gelişti. İnsanoğlu, zaman içerisinde doğaya karşı alet yapımının

keşfinden sonraki ikinci en büyük hamlesi olan tarımı gerçekleştirmeyi başarmıştır. Tanoğlu, Ziraat Hayatı adlı çalışmasında ziraatin tarihini aynı zamanda medeniyetin başladığı tarihle bağdaştırmıştır (Tanoğlu, 1968).

Tarımla birlikte besin maddelerinde ciddi artışlar gerçekleşmiş, insanın yaşamsal faaliyetleri çeşitlilik göstermeye başlamış, eskiye nazaran yaşam standartlarında yükselmeler meydana gelmiş ve ihtiyaç fazlası ürünler ortaya çıkmıştır. Bu durum daha sonra ticaretin doğmasına da öncülük edecektir. Zaman içerisinde dünyanın farklı iklim bölgelerinde farklı tarım ürünlerinin yetiştirilebilme imkânının bulunduğu fark edilmesiyle belli ürünler rağbet görmeye başladı. Tarımsal üretim zenginliği ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasında doğrudan bağlantılar kurulmaya başlandı. Yıllar geçtikçe, ülkelerin nüfuslarında artışlar yaşandıkça, insanlar tarıma daha da fazla önem vermeye başladılar. Tarım insanlar için öylesine derin anlamlar ifade etmeye başladı ki Anadolu'da Hititlerin tarım konusunda çok ilerlediklerini, tarımsal anlamda yarar sağlayan sığır hayvanlara zarar verenlere ölüm cezalarının dahi verildiğini çeşitli kaynaklardan öğrenmekteyiz. Frigyalıların ana tanrıçası Kibele, bolluk ve bereket tanrıçası olarak da bilinir. Urartuların Van Gölü ve çevresinde aktif tarım yaptıklarını, su kanalları yaparak Van çevresinde tarımsal üretimi geliştirdiklerini biliyoruz. Sadece İlk Çağ medeniyetleri değil sonraki büyük imparatorlukların tamamı da yine tarımsal üretime büyük önem vermiş, ülke nüfusunu besleyebilmek adına yahut siyasi üstünlük kurabilmek amacıyla ziraî yönden kendilerini sürekli geliştirmeye çalışmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun uyguladığı Tımar Sistemi de bunun en açık kanıtlarından birisidir.

1700'lü yıllara kadar dünyada tarım konusunda herhangi büyük bir endişe doğmuş değildi. Dünya nüfus artış hızı ile tarımsal üretim miktarı az çok dengeli bir profil çizmekteydi. 1700'lü yıllarla beraber teknolojiye meydana gelen birtakım gelişmeler, buharlı makinelerin keşfi gibi bazı yenilikler sonucunda sosyal hayattan ekonomik düzene kadar her alanda köklü değişimlerin yaşanacağı yeni bir döneme girildi. Sanayi Devrimi olarak adlandırılan bu gelişim İngiltere'de ortaya çıktı ve zaman içerisinde diğer Avrupalı devletler arasında yayıldı. Eskiden çok uzun zaman alan, yapımı için ciddi emek ve zaman harcanan birçok şey, endüstriyel üretime geçilmesiyle birlikte çok kısa zamanlarda üretilbilir oldu.

Ekonomide ve sosyal hayatta çok hızlı ve köklü değişimler meydana geliyordu. Şehirlerin çevreleri kırdan kente çalışmak için göç eden yüzbinlerce insan tarafından dolduruluyordu. Fabrikalar ilk kuruldukları yıllarda insanlara sağladıkları istihdam nedeniyle şehirlere olan göçlerde sıçramaların yaşanmasına neden olmuştu. Tarım ve hayvancılık hâlâ çok büyük önem arz etmekteydi; fakat eski önemini yavaş yavaş yitirmeye başlamıştı. Demir-çelik ve otomotiv sanayisinin daha da gelişmesiyle artık eskiden büyük oranda insan ve hayvan kas gücüne bağlı olarak yapılan tarım ve hayvancılık da makine ve traktörlerle yapılır hale gelmişti. Bu durum kırdan şehre göçün hızlanmasında başlıca etmen olmuştur.

Sanayi Devrimi'nin insanların refah düzeyinde meydana getirdiği olumlu sonuçları neticesinde, nüfus artış hızında da ciddi bir sıçrama yaşanmıştır. Nüfus artış hızında meydana gelen büyük değişimler insanları gerek geçmişte gerekse günümüzde yeter miktarda gıdaya erişebilme noktasında endişeye sürüklemiştir. Birçok bilim insanı tarımsal üretim oranıyla nüfus artış hızının birbirinden çok farklı boyutlarda olduğunu savunmuştur. Bunlardan en bilineni Malthus'un teorisidir. Malthus insanların geometrik dizi (2,4,8,16,32,64...) şeklinde artış gösterdiklerini, gıda üretiminin ise aritmetik dizi (1,2,3,4,5,6...) şeklinde artış gösterdiğini savunmuştur. Dünya nüfusu özellikle son yıllarda önüne geçilemez bir şekilde artış göstermeye başlamıştır. Durum bu şekilde devam ederse arz-talep dengesinin bozulacağını ve ciddi sıkıntılar yaşanacağını savunmuştur. Malthus'un ortaya attığı bu görüş 1950'li yıllarda dünya ülkelerinin toplanıp Yeşil Devrim'i başlatmasını zorunlu kılmıştır. Dünya ülkeleri, toplanarak artan gıda ihtiyacına ve tarımsal üretim yapılabilecek arazilerin tükenme noktasına gelmesine dikkat çekmiş, nelerin yapılabileceğine dair çalışmalar yapmışlardır. Geçmiş yılların ziraî tecrübesi ve son yıllarda gelişen teknolojinin de etkisiyle yapılan detaylı araştırmaların akabinde yeni tarım arazileri olmaksızın birtakım unsurlarla ziraattan alınacak verimin arttırılabileceği ortaya konulmuştur. Laboratuvar çalışmaları sonucunda tohumların genetikleri değiştirilerek, tek seferde eskiye oranla daha fazla ürün alınabilmesinin önü açılmıştır. Gelişen otomotiv ve demir-çelik sanayisinin desteğiyle traktör, biçerdöver gibi makinelerin tarımda kullanımının artması da verimliliği arttıran bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarımda gelişmiş makinelerle üretim, tohum ıslahı, modern gübre kullanımı ve modern sulama yöntemlerinin uygulanmasıyla günümüzde birim alandan alınan ziraî verim oldukça artış göstermiştir. Üretimde meydana gelen bu büyük artış, tohumlar üzerinde yapılan değişiklikler ve kimyasal birtakım işlemlerle mümkün olmuştur. Bu durum şüphesiz gündemde olan bazı sorunlara çözüm üretirken esasında pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Ekilebilir arazilerin neredeyse tükenme noktasına gelmesi, bunun yanında ziraata ayrılacak yeni sahaların kısıtlılığı insanları alan kazanmaktansa verim arttırmaya sürüklemiştir. Yapılan çalışmalar birim alandan elde edilen ürün miktarını misliyle arttırabilmeyi başarmıştır. “Entansif Ziraat” olarak literatüre geçen bu yöntem 1950 sonrası dönemde dünya tarımsal üretiminde ciddi artışlar sağlamıştır.

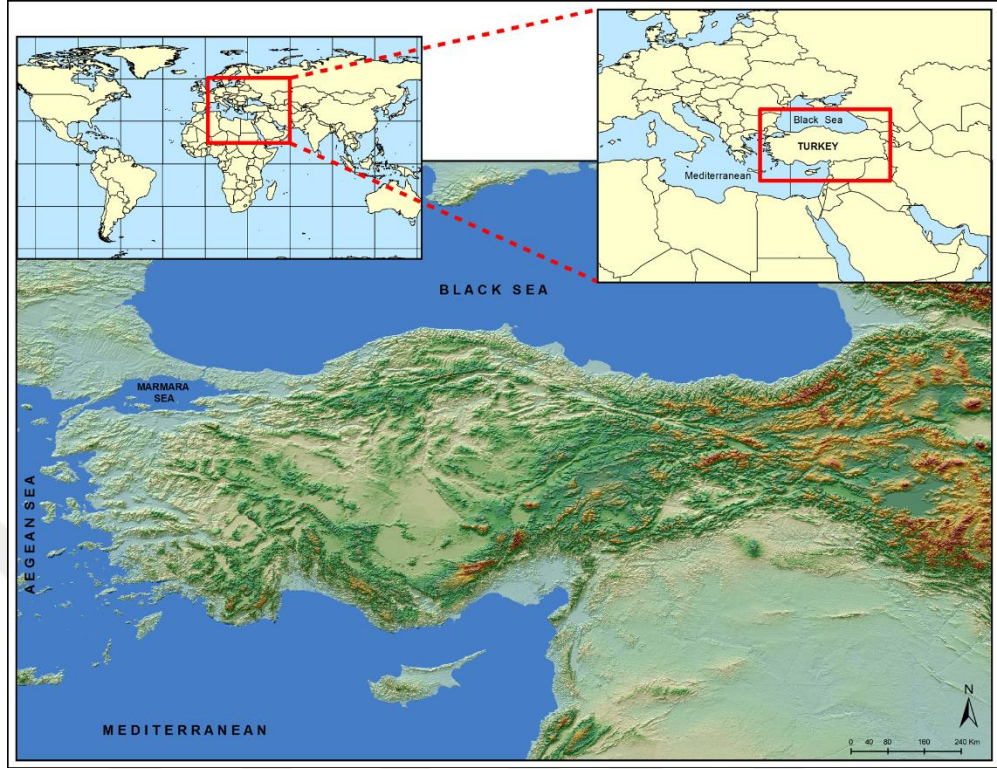
Tarımsal üretimde birim alandan alınan verimin arttırılması amaçlanarak uygulanan bu entansif ziraat yöntemleri nedeniyle üretilen tarımsal ürünlerin çok fazla kimyasal işlemle geçirilmiş olduğu, sağlıklı olmadığı gibi görüşler özellikle son yıllarda oldukça ön plana çıkmıştır. İnsanların daha önceden yoğun olarak taşıdığı gıda güvencesi kaygısı yerini gıda güvenliği endişesine bırakmaya başlamıştır. Bu durum sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bugünün ihtiyaçlarına yönelik üretim yapılırken yarının nesillerinin ihtiyaçlarını da göz önüne bulundurarak, çevreye verilen hasarın en aza indirilmesini hedefleyen bir sistem olan sürdürülebilir tarım dünyada giderek önem kazanmaktadır. Sürdürülebilir tarım metotları içerisinde özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında giderek daha da önem arz eden “Organik Tarım” kavramı doğmuştur. Organik tarım, ürünlerin üretiminden tüketimine kadar geçen tüm sürecin kontrol altında tutulduğu, hiçbir şekilde ürünlere kimyasal girdilerin verilmemesi, ürünün üretiminden tüketimine kadarki tüm süreçlerin sertifikalandırılmasıyla yapılan bir ziraat metodudur.

Hızla artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacını karşılayabilmek her geçen gün biraz daha zorlaşmaktadır. Yaklaşık olarak 510 milyon km² alana sahip dünya yüzeyinin ortalama 150 milyon km² lik alanı karasal alanlara aittir. Bu 150 milyon km² alanın içerisinde çöller, dağlık ve engebeli araziler, kutuplar ve geniş-gür ormanlar hariç tutulduğu takdirde dünyada ziraî açıdan uygun olan araziler esasında hayli

kısıtlıdır. Dünya üzerinde ziraî açıdan en elverişli araziler düz, ovalık alanlardır. Sadece düzlük olması değil aynı zamanda iklim şartları, toprak özellikleri, su kaynaklarına yakınlığı vb. gibi faktörler de ziraî üretimde büyük önem arz etmektedir. Tarım için uygun olabilecek arazilerin bu denli kısıtlı olması var olan tarım alanlarının yoğun olarak kullanımına, dolayısıyla toprakta verimliliği azaltıcı pek çok durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle kurak - yarı kurak bölgelerde toprağın yoğun olarak işlenmesi zaman içerisinde süpürülüp incelmeye, ziraî açıdan önemini kaybetmesine kısaca toprağın erozyona uğramasına da neden olmaktadır. Erozyonu önleyecek önlemler alınmadığı takdirde toprakta geri döndürülemeyecek hasarlar ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanı sıra özellikle yanlış sulama uygulamalarının ortaya çıkardığı bir sorun olan toprağın aşırı tuzlanması da tarımsal anlamda alan kaybına neden olan başlıca faktörlerden birisidir. Araştırmalara göre ülkemizde özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toprağın aşırı sulanması nedeniyle son yıllarda toprak tuzluluğunun giderek arttığı saptanmıştır. İnsanın doğaya gerek doğrudan gerekse dolaylı yoldan verdiği zararlar toprağın fiziksel ve kimyasal dengesini bozmakta; toprağın verimini kaybetmesine neden olmaktadır. Yaşanan bu süreçler insanoğlunda zaman içerisinde toprağı kaybetme kaygısını arttırmış ve sürdürülebilir tarım metotlarının uygulanması ve geliştirilmesi için bir uyarı niteliği kazanmıştır.

Son yıllarda insanların gıda güvenliği konusunda daha da hassaslaşması 21. yy.da organik tarımı çok daha popüler bir olgu haline getirmiştir. Ortaya çıktığı yıllardan bugüne giderek daha da rağbet gören bu yöntem ülkemizde de son yıllarda etki alanını genişletmiş ve toplumun her geçen gün biraz daha fazla dikkatini çekmiştir. Esasında organik tarım uygulamalarının oldukça geç başladığı ülkemiz, organik tarım bakımından oldukça büyük bir potansiyele sahiptir.

Ülkemiz, kuzey yarımkürede 25° 40' - 44° 49' doğu boylamları ile 35° 48' - 42° 06' kuzey enlemleri arasında yer almaktadır (Şekil 1). Ülkenin coğrafi ve özel konum özellikleri, başta Akdeniz iklimi olmak üzere çeşitli iklim tiplerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye iklim, toprak ve morfolojik özellikler bakımından farklı karakterlere sahiptir. Bu farklılık, zengin bir tarımsal potansiyelin ortaya çıkmasına ve tarımsal faaliyetlerin ülkede önem kazanmasına neden olmuştur.

Şekil 1: Türkiye Lokasyon Haritası

Türkiye, Akdeniz Havzası'nda yer alan ülkelerden birisidir. Akdeniz Havzası'nda en önemli ekonomik sektör tarımdır. Tarım sektörü günümüzde havzadaki toprak ve su kaynaklarının çoğunu kullanmakta; havzadaki iş gücünün yaklaşık yarısı için istihdam sağlamaktadır. Akdeniz Havzası'nda yer alan Türkiye'de de benzer bir durum söz konusudur. Tarım ülkede önemli bir ekonomik sektördür. Tarım sektörü, Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesinde geçmişten günümüze çok önemli görevler üstlenmiştir.

Tarım mekânın sahip olduğu doğal ortam özellikleriyle sıkı bir ilişki içindedir. Doğal ortam şartları tarım alanlarının dağılışını, uygulanan tarım sistemlerini, yetiştirilen ürünlerin çeşit, tür ve kalitesini etkilemektedir. Türkiye'nin arazi yapısı ile buna bağlı olarak değişen iklim özellikleri farklı coğrafi bölgelerin, bunların içinde farklı mikro klimaların oluşumunu mümkün kılmıştır. Doğal ortam özelliklerindeki bu farklılık zengin bir tarımsal potansiyeli ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de ekolojik özellikleri birbirinden farklı 7 coğrafi bölge yer almaktadır. Bu bölgelerin tarımsal üretim potansiyelleri birbirinden çok farklıdır.

Tarım sektörü Türkiye ekonomisinde istihdam ve ekonomik gelişme kaynağı olarak önemini hâlâ korumaktadır. Ülkedeki istihdamın sektörlere göre dağılımına baktığımızda, yıllar itibariyle önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. 1930'lu yılların başında çalışan nüfusun yaklaşık %90'ı tarım sektöründe istihdam ediyordu. Bu oran 1960 yılında %75'e gerilemiştir. 1990 yılına kadar ülkedeki istihdamda tarım sektörü hâkim bir konumdadır. 1990 yılı sonrasında istihdamın sektörlere dağılımında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 1990'lı yılların başında çalışan nüfusun yaklaşık yarısı (%48) tarım sektöründe istihdam etmekteydi. 1990'lı yıllardan günümüze kadar hizmet ve sanayi sektörlerindeki gelişmelere bağlı olarak, tarımda çalışan nüfusta önemli bir azalma meydana gelmiştir. Tarımın toplam istihdamdaki payı hızla azalmıştır. Tarım sektörü günümüzde ülkedeki toplam istihdamın %21'ini oluşturmaktadır. Toplam istihdamda tarımın payı azalmış olmasına rağmen, kırsal alanlarda tarım sektörü başlıca istihdam kaynağı olarak önemini korumaktadır. 2011 yılında ülkedeki kırsal nüfusun yaklaşık %63'ü tarım sektöründe istihdam etmektedir. Bu nedenle tarımın sürdürülebilir bir şekilde devamı ülkedeki kırsal kalkınma açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu rakamlar dışında Türkiye'de tarım sektöründe kayıt dışı istihdam da vardır. Neticede tarım sektörü, günümüzde Türkiye için önemli bir istihdam alanı olma özelliğini korumaktadır.

Türkiye'nin gelişim yıllarında tarım sektörü ulusal gelirden önemli bir paya sahiptir. 1970'li yıllarda Türkiye'nin ulusal gelirinde tarım sektörünün payı %30'dur. Bu pay 2000 yılında yaklaşık %10'a kadar gerilemiştir. Dış ticarete de tarımın payı zaman içinde azalmıştır. Türkiye'nin dış ticaretinin 1968 yılında %85'ini, 1975 yılında %61'ini tarım sektörü oluşturmaktaydı. 2000 yılında tarım sektörünün ihracattaki payı %6'a, 2005 yılında ise %4,7'ye kadar gerilemiştir. Dış ticarete tarım sektörünün payı diğer sektörler karşısında azalmış olmasına rağmen, tarım sektörü dış ticaretindeki önemini hâlâ korumaktadır. Günümüzde Türkiye dünyanın önemli tarım ürünleri üreticisi ülkelerinden birisidir. Birçok önemli tarım ürünüde ülke ihracatçı konumundadır. 2019 yılı itibarıyla, Türkiye'de tarım sektörü yaklaşık 4,1 milyar dolar ihracat hacmine ve toplam ihracatta %2,3 paya sahiptir.

Artan nüfusun gıda ihtiyaçlarının karşılanmasında tarım büyük önem taşımaktadır. Her ülke tarımsal üretimde kendine yeterli olma gayreti içerisinde.

Artan nüfusun gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmek üretimde de aynı oranda bir artışı gerekli kılmaktadır. Topraklar artan nüfusun gıda ihtiyacını karşılamak için daha yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Tarımsal mekanizasyon, tarım teknolojisindeki gelişmeler, ilaç ve gübre kullanımında yaşanan artış, Türkiye'de özellikle 1970-1990 döneminde tarımsal üretimde yüksek verim ve üretim artışını beraberinde getirmiştir. Nüfus artışının üretimin artırılması güdüsünü tetiklediği bu dönemde konvansiyonel tarımın, toprak ve çevre üzerindeki olumsuz etkileri ülkemizde de hissedilmeye başlanmıştır.

Türkiye topraklarının günümüzdeki en önemli sorunlarından birisi erozyondur. Ülke arazisinin yaklaşık %79'unda orta ve çok şiddetli derecede erozyon sorunu vardır. Türkiye'de işlenen tarım arazilerinin %59'unda, mera arazilerinin ise %64'ünde erozyon söz konusudur. Bu değerler erozyonun, Türkiye'nin toprak kaynakları için ne denli büyük bir tehdit unsuru olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Erozyon toprak derinliğini azaltırken, toprağın verimli üst tabakasını da ortadan kaldırmaktadır. Türkiye topraklarının yaklaşık %68'i sığ (toprak derinliği 0-50 cm. arasında) topraklardır. Erozyon ve sonuçta ortaya çıkan toprak sığılığı tarımsal üretimi etkilemektedir. Bunun yanı sıra topraklarda görülen tuzluluk, kirlilik gibi sorunlar Türkiye tarımını her geçen gün daha fazla tehdit etmektedir. Bugün Türkiye'de 4,2 milyon hektar alan değişen oranlardaki tuzlanma nedeniyle verimliliğini kısmen ya da tamamen yitirmiş durumdadır.

Toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısındaki değişimler verimliliğini düşürmektedir. Düşen verimi yükseltmek ve üretim artışını sağlamak için kimyevi gübre kullanımı da hızla artmaktadır. Türkiye'de kimyasal gübre ve ilaç kullanımı son yıllarda artmış olmakla birlikte, bu tüketimler gelişmiş ülkelerdeki kadar yoğun değildir. Özellikle geleneksel tarımın hâkim olduğu İç Anadolu, Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde topraklar çok fazla kirlenmemiştir. Kimyevi gübre kullanımı daha çok ticari tarımın hâkim olduğu Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye'de tarım topraklarının önemli bir bölümünün kimyasallarla çok fazla kirlenmemiş olması, sürdürülebilir tarıma geçişte bir avantajdır.

Her lke için artan nüfusunun besin ihtiyaını karşılamak büyük önem taşıamaktadır. Türkiye’de de bununla bağlantılı bir süreç yaşanmıştır. Nüfus hızla artmış, artan nüfusun gıda ihtiyaı için tarım toprakları üzerindeki baskılar da artmıştır. Yapılan nüfus projeksiyonları, Türkiye nüfusunun artışına devam edeceğini ortaya koymaktadır. Tahminlere göre, Türkiye nüfusu 2030 yılında 88.427.604 kişiye, 2050 yılında ise 93.475.575 kişiye yükselecektir. Bu durum, tarım toprakları üzerindeki baskıyı daha da arttıracaktır. Artan nüfusun gıda ihtiyaını karşılayabilmek için tarım arazilerinin daha yoğun bir şekilde kullanılması durumu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de tarım alanları artık en son sınırına ulaşmıştır. Yani tarım alanlarının arttırılması söz konusu değildir. Buna karşın mevcut tarım alanları erozyon, yanlış arazi kullanımları gibi doğal ve beşeri nedenlerle kaybedilmektedir. Bu nedenle mevcut tarım alanlarının en rasyonel şekilde kullanımı gerekmektedir. Türkiye’de tarım topraklarının arttırılamaz olduğu ancak planlı ve sürdürülebilir bir kullanımla gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanabileceği gerçeği söz konusudur. Bu kapsamda sürdürülebilir tarım yöntemleri ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir tarım yöntemlerinin başlıcalarından biri olan organik tarım uygulamaları, son yıllarda dünyada olduğu gibi Türkiye’de büyük önem kazanmaya başlamıştır.

Bu çalışmada amacımız son yıllarda dünyada etkisini giderek daha fazla arttıran organik tarımın Türkiye’deki zamansal ve mekânsal gelişim sürecini incelemektir. Türkiye’de organik tarım alanlarının, üretici ve ürün sayılarının, organik üretim miktarlarının zamana ve mekâna bağlı değişimi ortaya konulacaktır. Türkiye’nin organik tarım potansiyeli değerlendirilecek ve bu potansiyeli kullanma konusundaki eksikliğin nedenleri üzerinde durulacaktır.

Tez çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. *Birinci bölümde* kavramsal ereve ve mevzuat boyutunda organik tarım konusu genel hatlarıyla ele alınmıştır. *İkinci bölümde* organik tarım yapan üretici sayısı, organik üretim miktarı, organik tarım alanı, organik ürün sayısının zamansal değişimi ele alınmış; yıllara göre organik ürün ihracat ve ithalatı ortaya konulmuştur. *nc bölümde* organik tarım yapan üretici sayısı, organik üretim miktarı ve organik tarım alanlarının yıllar bazında mekânsal dağılımları ortaya konulmuştur. *Dördüncü bölümde* lkemizin organik tarımına yönelik SWOT analizi yapılmıştır.

VERİ ve YÖNTEM

Türkiye’deki organik tarımın zamansal ve mekânsal gelişimini ana hatlarıyla ortaya koymak adına hazırlanan bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı’ndan elde edilen veriler kullanılmıştır.

Çalışmada Türkiye’de organik tarımın gelişme evreleri zaman ve mekân odaklı ortaya konulmuş; Türkiye’deki organik tarıma yönelik üretici sayıları, üretim alanları ve üretim miktarları oluşturulan çeşitli grafikler ve ArcMap üzerinden hazırlanan haritalarla zaman ve mekân ölçeğinde detaylı olarak ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORGANİK TARIM

1.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: ORGANİK TARIM

İnsanoğlu var olduğu en eski zamandan bu yana çevreyle sürekli bir etkileşim halinde olmuştur. İnsan ve doğa arasındaki bu etkileşim ilk başlarda çok fazla olmasa da zaman içerisinde bu etkileşimin boyutu giderek artmıştır. Avcılık ve toplayıcılıkla başlayan daha sonra toprağın işlenmesinin öğrenilmesiyle tarımın başladığı ve yerleşik hayata geçildiği dönemlerle beraber doğa ve insan arasındaki etkileşim daha da artmıştır.

Zaman içerisinde teknolojiye meydana gelen gelişmelerle birlikte tarımsal üretimde meydana gelen artış dünya nüfusunun da hızla artmasında etkili olmuştur. Hızla artan dünya nüfusu karşısında ekilebilir arazilerin oranının hızla azalması, var olan arazilerdeki bilinçsiz kullanımlar, iklim değişiklikleri, erozyon vb. sebeplerle de eldeki toprakların verimsizleşmesi ve tarım için elverişsiz hale gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Birim alandan alınabilecek ürün miktarının artırılmasına yönelik çalışmalara başlayan bilim insanları bu alanda başarılı pek çok çalışmaya imza atarak konvansiyonel tarım arazilerini geliştirmiştir. Entansif tarım yöntemleriyle birlikte birim alandan alınan verim hayli artmış ancak bunun doğaya ve insana pek çok olumsuz etkisi olmuştur.

Hızla artan dünya nüfusunu besleyecek nitelikte üretim artışının meydana gelmesinin yanı sıra, insanların sağlıklı gıdalara erişebilme imkânları ve toprağa zarar vermeden üretim yapabilme ihtimalleri gittikçe azalmıştır. Özellikle 20. yüzyılda bu kapsamda neler yapılabileceğine dair pek çok çözüm önerisi sunulmuştur. Bu kapsamda sürdürülebilir tarım kavramı ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir tarım tekniklerinden biri olan ‘organik tarım’ özellikle son yıllarda oldukça ön plana çıkmaktadır. Küresel çapta başta gelişmiş ülkelerde hızla gelişmekte ve güvenilir gıdaya ulaşımın sağlanması hususunda büyük önem taşımaktadır.

Organik tarım kavramı dünya üzerinde farklı terimlerle ifade edilmektedir. İngiltere’de organik (organic), Almanya’da ekolojik (ökologish) ve Fransa’da biyolojik (bioloque) kelimeleri kullanılmaktadır. Bu terimler de zaten birbirleriyle eş anlamlı kabul edilmektedir (anonim, 1991’den aktaran Demiryürek, 2011: 28). Amerika Birleşik Devletleri Tarım Dairesi (USDA) tarafından organik tarıma yönelik şu şekilde bir tanımlama yapılmıştır: “*Organik tarım, sentetik içerikli gübre, tarım ilaçları, büyüme düzenleyiciler ve hayvan yem katkıları kullanımını yasaklayan veya büyük ölçüde kaçınan bir üretim sistemidir. Mümkün olduğu ölçüde organik tarım sistemleri toprağı işlemek ve verimliliğini korumak, bitki besin maddeleri sağlamak, zararlı böcek, yabancı ot ve hastalıkları kontrol etmek için ürün münavebesi, bitki artıkları, hayvan gübresi, baklagiller, yeşil gübreleme, organik çiftlik artıkları ve biyolojik zararlı kontrolü işlemlerine dayanır*” (USDA, 1980 aktaran (Demiryürek, 2011: 28).

“*Organik tarım; ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, tarımsal üretimin insana ve çevreye zarar vermeden gerçekleştirildiği üretim sistemlerini içeren, esas olarak sentetik kimyasal tarım ilaçları, hormonlar ve mineral gübrelerin kullanımının yasaklanması yanında, organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, doğal düşmanlardan faydalanmanın tavsiye edildiği, üretimde sadece miktar artışının değil aynı zamanda ürün kalitesinin de yükseltilmesi amaçlanan alternatif bir üretim şeklidir*” (ATİM, 2005:1’den aktaran (Bakırcı, 2005: 73).

Geçmişten beri farklı kurum ve kuruluşlar tarafından organik tarım kavramı farklı şekillerde tanımlanmışsa da temelde tüm açıklamalarda organik tarımın ekolojik yönüne vurgu yapıldığı görülmektedir. Kavramsal boyutta incelendiğinde organik tarımın, tarımsal üretimin doğaya zarar vermeden, sürdürülebilir bir şekilde yapılması ilkesine sıkı sıkıya bağlı olduğu net bir şekilde görülmektedir.

Konvansiyonel tarım ile organik tarımı kıyasladığımızda birim alandan alınan ürün miktarının bariz şekilde değişiklik göstereceği yadsınamaz. Tarım Devrimi öncesi, tarımsal üretimi düşündüğümüzde birim alandan alınan ürün miktarını arttırabilmek adına pek çok çalışma yapılmıştı. Üretimi arttırmak için kimyasal gübre

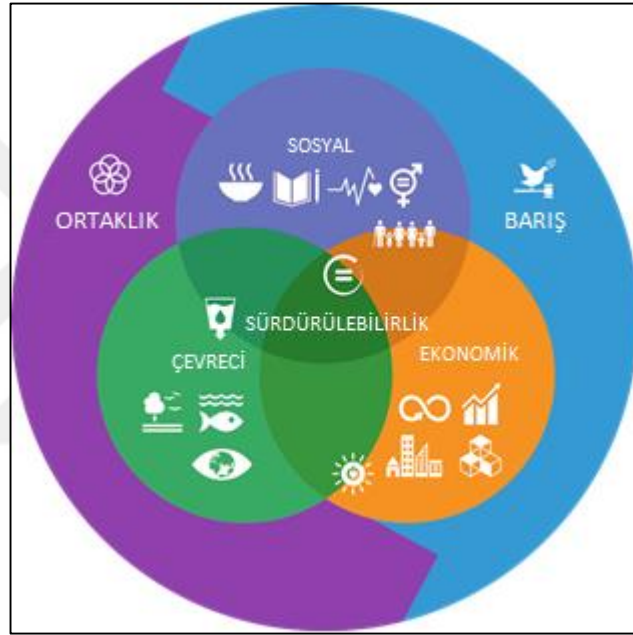
ve ilaçların kullanımı desteklenmişti. Bu durum üretilen ürün miktarını her ne kadar arttırmayı başarsa da ürünlerin insan sağlığı açısından zararlı bir hal almasına neden olmuştur. Kısacası gıda güvencesi sağlanmak istenirken gıda güvenliği geri planda kalmıştır. Bu, organik tarımsal üretimin felsefesine ve tanımsal yapısına başlı başına ters düşmektedir. Zira organik tarım, konvansiyonel tarımın tüm olumsuz yönlerini reddederek, üretimde hiçbir kimyasal girdi kullanmamayı ve üretimin her aşamasını kontrollü ve sertifikalı bir şekilde gerçekleştirerek, güvenilir gıda sunmayı ilke edinmiştir.

1.2. SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM BAĞLAMINDA ORGANİK TARIMIN ÖNEMİ

Tarımsal üretimin hızla artış gösterdiği, çevreye verilen zararın arttığı ve üretimin oldukça bilinçsiz bir şekilde yapılmaya başlandığı 20. yüzyılda sürdürülebilirlik kavramı ortaya atılmış ve o günden bugüne kavramla ilgili çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu konuda çalışma yapan her bilim insanı konuyu kendi bakış açısıyla ele aldıkları için farklı alanlarda pek çok tanım üretilmiştir. İktisatçılar kavramı daha çok ekonomik gelirden gelecek artışlar, yükselecek refah düzeyine yönelik incelemişken; çevreciler doğaya karşı sorumlu hissedilen bir bakış açısı üretmişlerdir. Bu sebeple sürdürülebilirliğe dair farklı farklı pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımların genellemesini yapacak olursak, sürdürülebilirlik için toplumların bugünkü ihtiyaçları giderilirken gelecek nesillerin de ihtiyaç duyacağı doğal kaynaklara karşı duyarlı ve hassas davranmak olarak nitelendirebiliriz (Yeni, 2014: 183-185).

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun yaptığı tanımda sürdürülebilir kalkınma kavramı “bugünün insan ihtiyaçlarının gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerini feda etmeden karşılanabilmesi” olarak tanımlanmıştır (UN 1987'den aktaran Yavuz, 2010: 65). Birleşmiş Milletlerin 2005 Dünya Zirvesinde sürdürülebilir kalkınma üç alt başlıkta tanımlanmıştır (şekil 2); ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevrenin korunması (UN, 2005: 12'den aktaran Yavuz, 2010: 65).

Sürdürülebilirlik kavramı ekonomik kalkınma açısından ele alınırsa sınırlı dünya kullanımında ekonomik faaliyetler bakımından duyarlılık oluşturmaktadır. Sosyal kalkınma açısından ele alındığında bilinçsiz tüketim toplumunun çevre duyarlılığı ve doğaya önem veren bireyler haline dönüştürmeyi hedefler. Çevrenin korunması açısından incelendiğinde ise zarar gören ekolojik dengeyi onarma olarak karşımıza çıkar (UN, 2005: 12'den aktaran Yavuz, 2010: 65).

Şekil 2: Sürdürülebilir Kalkınmanın 3 Alt Başlığı

(Kaynak: <https://www.unssc.org/news-and-insights/blog/sustainable-development-what-there-know-and-why-should-we-care/>).

Organik tarım bütünüyle sürdürülebilir kalkınmayı desteklemektedir. Üretim yaparken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurması tamamen çevreci ve sosyal bir ilkeyi benimsemesi bunu kanıtlamaktadır. Sürdürülebilirlik ile beraber organik tarım kavramı son yıllarda sürekli olarak bir arada kullanılmaya başlanmıştır. Kuşkusuz bu kavramlar gelecekte, çok değil bundan birkaç yıl sonrasında daha sık kullanılmaya başlanacak ve uygulanma alanlarını genişleteceklerdir.

Organik tarım, tarımsal üretimi mümkün kılan temel ana materyallerden olan suyun ve toprağın kirletilmeden kullanılmasını, çevre bilincinin üretimde aktif bir

şekilde yer edinmesini ilke edinerek, yetiştirilen tarım ürünlerinin konvansiyonel tarım ürünlerinden daha sağlıklı olması sebebiyle toplumda her geçen gün daha da talebin arttığı, ilgi çekici bir kavram olmaktadır.

Organik tarımın gelecekteki durumuyla ilgili yapılan çalışmalara göre artan çevre kirliliği, iklim değişiklikleri, pestisitler ve daha pek çok unsur nedeniyle organik tarım geleceğin kaçınılmaz bir olgusu olarak düşünülmektedir. Verimin konvansiyonel üretime oranla hayli düşük olduğu kabul edilse de yoğun tarımsal kullanım ya da başka faktörlere bağlı olarak toprakların zarar görmesi bunun sonucunda insan, bitki ve hayvan popülasyonlarının bu durumdan giderek daha da olumsuz etkilenmesi organik tarımın avantajlarını ve önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir (Müller & Schader, 2018).

Türkiye’de organik tarımın başladığı 1984-1985 yıllarında üretimin iç pazarlardaki talepten ziyade daha çok dış piyasadaki artan organik tarım ürünleri talebine istinaden gerçekleştirildiği söylenebilir. Başlangıçta kuru incir ve üzüm üretimi üzerine yoğunlaşmış, zamanla dış talebin çeşitlenmesiyle ürün yelpazesi de genişlemiştir (Balcı Akova, 2011: 3).

Konvansiyonel tarımla kıyasladığımızda birim alandan alınan ürün miktarının hayli azaldığı bir yöntem olan bu tarımsal metot başlangıçta Türk çiftçisinin çok sıcak baktığı bir yöntem değildi. Üretilen ürünler daha çok Avrupa ülkeleri, Amerika gibi gelişmiş ülkelere gelen talepler doğrultusunda, salt ticari kazanç beklenerek yetiştiriliyordu. 21. yüzyılın başlarında ise yavaş yavaş toplumun ziraî üretim metotları ve tarım ürünlerinde gıda güvenliğinin önemi gibi konularla meşgul olmaya başlaması, organik tarım ürünlerinin iç pazarda da talep edilmesini sağladı.

Ülkemizde 2005 yılında 14.401 çiftçi sayısı ile 203.811 hektar alanda yapılan ve 421.934 ton üretime ulaşan organik tarım verileri 2018 yılına gelindiğinde 79.563 çiftçi sayısına ulaşmış, 626.885 hektar alanda yapılandırılmış ve 2.371.612 tonluk bir üretim miktarına erişmiştir (TÜİK). Açıkça görülmektedir ki organik tarımın önemi Türkiye’de gün geçtikçe daha da artmaktadır.

1.3. TÜRKİYE'DE YASAL MEVZUATTA ORGANİK TARIM

Türkiye’de organik tarımın hızla gelişmesi ve uygulama alanlarını genişletmesi, bu tarımsal yönetime yönelik birtakım usul ve esasların ortaya çıkmasını gerekli kılmıştır. Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin temel amacı doğal çevrenin korunmasına özen gösterilmesi, organik tarımın belli kriter ve esaslar baz alınarak doğru bir şekilde yapılması, organik tarım ürünlerinin üretiminin ve pazarlanmasının belli esaslar çerçevesinde gerçekleştirilmesi ve denetimini kapsamaktadır. Yönetmelik, üretimden tüketime kadar her faaliyetin kimyasal girdi kullanmadan, doğaya zarar vermeme esasına uygun olarak yapılması, ürünlerin toplanması, işlenmesi, ambalajlanması, depolanması, taşınması ve pazarlanmasına kadar her aşamanın titiz bir denetimle yapılmasını, sertifikalandırılmasını amaçlamaktadır. Yönetmelik 1/12/2004 tarihinde, 5262 Sayılı Organik Tarım Kanununa dayandırılmıştır (mevzuat.gov.tr, 2010).

Türkiye Organik Tarım Mevzuatındaki Dönemler ve Önemli Gelişmeler

Türkiye’de organik tarım mevzuatının gelişim sürecini dönemler halinde değerlendirmek mümkündür. Ülkemizde 1984-1998 yılları arasını kapsayan **1. dönem**de organik tarım konusunda mevzuatta çok önemli adımlar atılamamıştır. Ülkemizde, ithalatçı ülkelerin mevzuatlarına uygun şekilde organik tarımsal faaliyetlere başlanmıştır. AB'nin 1991 yılında Konsey Tüzüğü (2092/91) uyarınca Avrupa Topluluğu'na organik ürün ihraç eden ülkelerin kendi ulusal mevzuatlarını çıkarmaları zorunlu kılınmıştır (Engiz & Özlü, 2007; Anonim, 1994; 2002; 2004b; 2005; 2006; 2010b; 2011d; 2012b; 2013’ten aktaran Emir & Demiryürek, 2014). Bu dönemde organik tarım faaliyetleri çeşitli komiteler vasıtasıyla yürütülmüş ve 24 Aralık 1994 tarihli 22145 sayılı “Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla

Üretimi” adlı yönetmelik yayınlanmıştır. Bu yönetmelikle Türkiye’de organik tarım faaliyetleri Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır.

Özellikle 1980’lerden sonra dünyadaki organik tarım ürünlerine olan talebin hızla artması, gelişmiş ülkelerdeki talebin üretim miktarından daha fazla olması gibi nedenlere bağlı olarak, dünyada ülkeler tarımsal yapılarında organik tarıma daha fazla yer ayırmaya ve önem vermeye başlamışlardır. Ülkemizde de ilk organik tarım faaliyetleri ithalatçı ülkelerin mevzuatlarına göre şekillendirilerek, yapılmaya başlanmıştır.

1999-2002 yıllarını kapsayan **2. dönemde** hayata geçirilen yönetmelikle birlikte birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır. AB mevzuatında meydana gelen değişikliklere uyum sağlamak adına 11 Temmuz 2002’de 24812 sayılı organik hayvancılık ve kültür balıkçılığının da dâhil edildiği “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” uygulanmaya başlanmıştır (Engiz & Özlü,2007; Anonim, 1994; 2002; 2004b; 2005; 2006; 2010b; 2011d;2012b;2013’ten aktaran Emir & Demiryürek, 2014). Organik tarım mevzuatındaki 2. dönem incelendiğinde yönetmelik düzeyinde bazı yasal düzenlemeler yapılarak, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca hazırlanan birtakım düzenlemelerle organik tarımın yapılışına dair usul ve esasların netleştirilmeye başlandığı bir dönem olarak nitelendirilebilir.

2003-2008 yılları arasını kapsayan **3. dönemde** 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu çıkarılmıştır. 03 Aralık 2004 tarih ve 25659 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu ile organik tarım sektöründeki faaliyetler tam bir yasal dayanağa kavuşturulmuştur. Kanun ile birlikte hukuki düzenlemeler, cezai yaptırımlar, üretim ve tüketimi denetleyici hükümler getirilmiştir. Bu Kanuna dayalı olarak hazırlanan Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin 10 Haziran 2005 tarihli ve 25841 sayılı Yönetmelik yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik AT’ye Organik Ürün İhraç Eden Üçüncü Ülkeler listesinde yer almak amacıyla hazırlanmıştır. Böylece dış pazarda daha fazla çeşit ve sayıda organik ürünün pazarlanması mümkün hale gelmiştir. AB’nin ilgili mevzuatında meydana gelen gelişmelerle birlikte 17.10.2006 tarih, 26322 sayılı Organik Tarımın Esasları ve Uygulanması Yönetmeliği oluşturulmuştur (Engiz & Özlü,2007; Anonim,

1994; 2002; 2004b; 2005; 2006; 2010b; 2011d;2012b;2013'ten aktaran Emir & Demiryürek, 2014).

2003-2008 yıllarını kapsayan 3. dönemde 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu ile birlikte organik tarım sektöründeki faaliyetler tam bir yasal dayanağa oturtulmuştur. Bu kanun ile birlikte organik tarım hususundaki yasal düzenlemeler güçlendirilmiş, yasalardaki açıklardan yararlanılmasının önüne geçilmesi hedeflenerek, çeşitli durumlarda uygulanacak cezai yaptırımlar belirlenerek, organik tarımdaki sorunların çözümü için çalışılmıştır.

Organik Tarım Kanunu; aşağıdaki beş ana bölümden oluşturulmuştur:

- Birinci Bölüm: Amaç, Kapsam ve Tanımlar
- İkinci Bölüm: Komiteler, Yetkilendirilmiş Kuruluşlar ve Müteşebbis
- Üçüncü Bölüm: Uygulama Esasları
- Dördüncü Bölüm: Ceza Hükümleri, Cezaların Tahsili ve İtiraz
- Beşinci Bölüm: Geçici ve Son Hükümler (mevzuat.gov.tr)

2009'dan günümüze kadar devam eden dönemde ise AB'nin yeni mevzuatına uyumlu Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'te güncelleme yapılarak, 18 Ağustos 2010 tarihindeki 27676 sayılı yönetmeliğe geçilmiş AB'nin organik tarım hususundaki standartlarını yeniden güncellemesiyle 6 Ekim 2011 (28076), 14 Ağustos 2012 (28384) ve 24 Mayıs 2013 (28656) ve 24 Eylül 2014 (29129) tarihlerinde yönetmelikte bazı değişiklikler yapılmıştır (Engiz ve Özlü,2007; Anonim, 1994; 2002; 2004b; 2005; 2006; 2010b; 2011d;2012b;2013'ten aktaran Emir & Demiryürek, 2014).

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, başlıca 7 kısımdan oluşmaktadır. Bu kısımlar:

- Birinci Kısım: Genel Hükümler
- İkinci Kısım: Organik Tarımın Esasları
- Üçüncü Kısım: Kontrol ve/veya Sertifikasyon Sisteminin İşleyişi
- Dördüncü Kısım: Yetkilendirilmiş Kuruluşlar, Müteşebbisler
- Beşinci Kısım: Denetim ve Cezalar

- Altıncı Kısım: Komiteler
- Yedinci Kısım: Çeşitli ve Son Hükümler (mevzuat.gov.tr).

Türkiye’de organik tarımda en çok karşılaşılan birtakım terimleri mevzuatı daha iyi anlayabilmek adına incelemek yararlı olacaktır.

Tablo 1: Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Geçen Bazı Terimler ve Tanımları

Biyolojik Mücadele: Bitkide hastalık, zararlı veya yabancı otlara karşı başka canlı organizmaların kullanılarak tarımsal üretimde karşılaşılabilecek ekonomik zarara karşı girişilen mücadele.
Çalışma İzni: Organik üretimde görev alacaklara ve yetkilendirilmiş kuruluşlara Bakanlık tarafından verilen izin.
Denetim: Organik tarım faaliyetlerinin yönetmelikte yer alan usul ve esaslara uygun yapıp yapılmadığının Bakanlık yahut Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kuruluşlarca denetlenmesi.
Fitoterapi: Hastalıklardan korunma ve zararı en aza indirmeye yönelik bitkilerden yararlanma.
Geçiş Süreci: Yönetmelik hükümlerine göre faaliyete başlanmasından, ürünün organik olarak sertifikalandırılmasına kadar geçen süre.
Genetik Yapısı Değiştirilmiş Organizma (GDO): Modern biyoteknik yöntemler vasıtasıyla gen aktarımıyla elde edilmiş, insan dışındaki canlı organizma.
GDO ve Ürünleri: Kısmen veya tamamen GDO'lardan elde edilen, GDO'lu ürünler.
İşletme: Yetkili kuruluşlarla imzalanan sözleşmeyle birlikte yine bu kuruluşların denetimi altında organik ürün üretilen, işlenen, depolanan ve pazarlanan yerler.
Kontrol Kuruluşu: Organik ürün veya girdinin üretimden tüketime kadar her alanda tüm aşamalarını kontrol edilmesine dayanan, Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş gerçek veya tüzel kişiler.
Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşu: Organik üretimin her aşamasını kontrol etmek suretiyle sertifikalandırmak üzere yetki verilmiş gerçek veya tüzel kişiler.
Kontrol: Organik üretim sonucu elde edilen ürünlerin yönetmeliğe uygun bir şekilde üretilip üretilmediği hususunda gerekli raporların tutulması gerek görülürse laboratuvar tetkiklerinin yapılması.
Kontrolör: Organik tarımsal üretimin yönetmeliğe uygun yapıp yapılmadığını kontrol etmek üzere Bakanlık tarafından yetki verilmiş gerçek kişi.
Konvansiyonel Tarım: Organik tarım haricindeki tüm tarımsal faaliyetler.
Konvansiyonel Ürün: Konvansiyonel tarım teknikleriyle üretilmiş ürünler.
Müteşebbis: Organik tarım faaliyeti yapan gerçek veya tüzel kişiler.
Organik Girdi: Organik tarımsal faaliyetlerde kullanılan materyal.
Organik Ürün: Organik tarımsal faaliyetlerin esaslarına uygun olarak üretilmiş ham, yarı mamul ya da mamul haldeki sertifikalı ürün.

Organik Bitkisel Üretim: İnsan gıdası, hayvansal yem, bitki besleme, hammaddesini tarımdan sağlayan sanayi kollarına organik hammadde temini gibi amaçlarla her aşaması bu yönetmeliğe uygun olarak yapılan, denetlenen ve sertifikalandırılan üretim faaliyeti.
Organik Tarım Bilgi Sistemi (OTBİS): Organik tarım yapan müteşebbis, arazi, ürün gibi unsurlara ait verilerin yer aldığı, sertifika bilgilerinin bulunduğu Bakanlıkça oluşturulan veri tabanı.
Organik Ürün Etiketi: Organik ürünün ya da ambalajının üzerinde yer alan, ürünün organik üretim esaslarına uygun şekilde üretildiğinin tecili adına basılmış herhangi bir kelime, detay, marka, sembol, resimli ilan, tasma gibi her türlü basılı bilgi ve materyal.
Organik Ürün Logosu: Yeşil, mavi, siyah ve beyaz dışındaki renk ve tonların kullanılmadığı, Bakanlık tarafından kullandırma yetkisi bulunan organik ürünlere yerleştirilen logo.
Sertifika: Organik ürün veya girdinin, mevzuata uygun bir şekilde yapıldığını gösteren belge.
Sertifikasyon: Gerekli denetlemelerin yapılması sonucu işletmenin, organik ürün ve girdinin mevzuata uygun olarak belgelendirilmesi.
Sertifiker: Sertifikasyon işleminde Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş ürünün organik olup olmadığını onaylayacak gerçek kişi.
Sertifikasyon Kuruluşu: Sertifikasyon işleminde Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş ürünün organik olup olmadığını onaylayacak gerçek veya tüzel kişi.

(Kaynak: mevzuat.gov.tr).

Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına Yönelik Yönetmelik'in organik tarımın esaslarının yer aldığı ikinci kısmın birinci bölümünde organik tarımsal faaliyetlere yönelik genel kurallardan Madde 5'te bahsedilmektedir. Organik tarım yapılacak alanların organik üretime uygunluk açısından değerlendirilmesi, denetlenmesi, uygun değilse gerekli düzenlemelerin yapılması, risklerin giderilmesi ve tedbirlerin alınmasına yönelik çalışmalar yapılması müteşebbislerden beklenmektedir. Organik tarım faaliyetlerinin yetkili kuruluş ile müteşebbisler arasında imzalanacak sözleşmeye dayalı olarak yürütüleceği, bu sözleşme ile tarımsal faaliyetin yönetmelik hükümlerine uygun şekilde yapılacağı, müteşebbis tarafından taahhüt edilir. Bunun sonrasında yetkili kuruluş sözleşme yapılan müteşebbisi 45 günü geçmeyecek şekilde OTBİS'e kaydeder. Bu süreçten sonra müteşebbis tarımsal yapısını organik üretime uygun hale getirmelidir. Organik üretim yapılacak işletmede aynı zamanda konvansiyonel üretim de yapılacaksa bu alanların ve verilerin ayrımı dikkatli bir şekilde yapılmalıdır. Üretimde yenilenemeyen kaynaklardan çok yenilenebilir kaynakların kullanımına özen gösterilmelidir (mevzuat.org.tr).

Ek-14 (Değişik:RG-22/7/2015-29422) Bakanlık, Tarafından Yetkilendirilmiş Kurulştan Alınacak Yürürlükteki Mevzuata Uygun Faaliyette Bulunacaklarına Dair Noter Onaylı Taahhütname Örneği.

TAAHHÜTNAME

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı adına yapacağım Organik Tarımla ilgili Kontrol ve Sertifikasyon işlemlerini, Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ile diğeri ilgili mevzuat doğrultusunda yürüteceğimi, mevzuat çerçevesinde Bakanlıktan istenen bilgi ve belgeleri eksiksiz ve istenen süre içerisinde göndereceğimi, Bakanlıkça verilen çalışma izni ve yetkinin iptali halinde sözleşme yaptığım, yönetmelikle tanımlanan müteşebbislerle ilgili her türlü bilgi ve belgeyi iptal tarihinden itibaren 5 yıl süre ile saklayacağımı, bu taahhüdün yerine getirilmediğinin Bakanlık elemanlarının düzenleyeceği tutanakla belirlenmesinden sonra müteşebbislerin uğrayacağı zararın rayiç fiyatlar üzerinden mahkeme marifetiyle tespitinden sonra, bu zararını yasal faiziyle birlikte gayri kabil-i rücu hiçbir itiraz beyan etmeden ilk talepte ödeyeceğimi, ihtilafların halinde Ankara Mahkeme ve İcra Dairelerinin yetkili olacağını kuruluşum adına kabul ve taahhüt ederim.

Taahhüt eden:

Tarih:

Yetkili isim ve imza:

Firma kaşesi:

Adres:

Şekil 3: Organik Tarım Taahhütname Örneği

(Kaynak: mevzuat.org.tr/ekler).

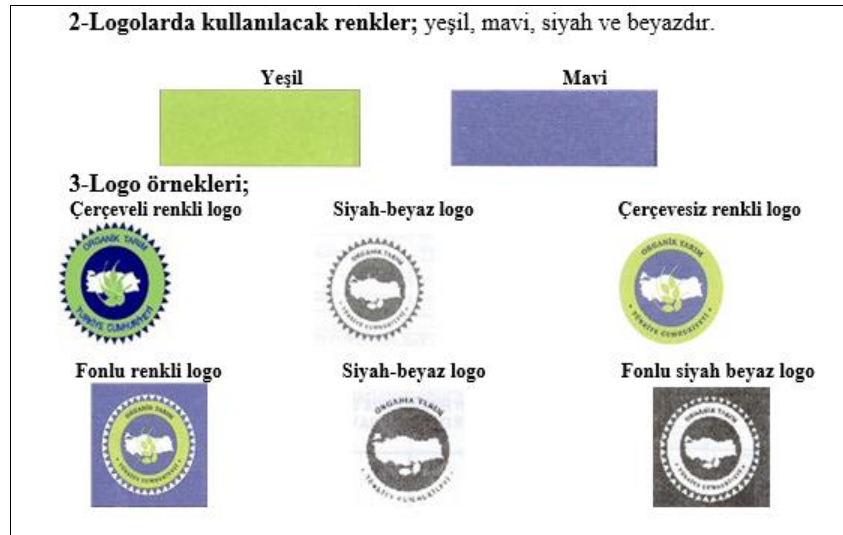
Organik tarım mevzuatı Madde 7’de geçiş süreci ile ilgili birtakım bilgiler verilmektedir. Buna göre organik tarım faaliyeti yapılan alanlar geçiş sürecine alınırlar. Organik tarıma başlanmasından 12 ay sonra elde edilen ürünler geçiş süreci ürünleri olarak tanımlanır. Bu ürünler “Organik Tarım Geçiş Süreci Ürünüdür” etiketiyle pazarlanır (mevzuat.org.tr). Organik tarım mevzuatı Madde 8’e göre organik tarımda uygulanan teknikler doğaya zarar vermemeli, çevre kirliliğine neden olmamalıdır. Tek yıllık bitkilerde en az 2 yıl, yem bitkisi dışındaki çok yıllık bitkilerde ise ilk organik ürün hasadından önce 3 yıllık geçiş sürecinin uygulanması gerektiği belirtilmiştir. Mevzuata göre geçiş süreci, tek yıllık bitkilerde 12 ay, çok yıllık bitkilerde 24 aydan az uygulanmamalıdır. Bitkisel üretimde bina ve tesislerin temizliğine önem gösterilmesi, dezenfeksiyon işlemlerinin düzenli yapılması üzerinde durulmuştur (mevzuat.org.tr).

Organik tarım mevzuatı Madde 9’da toprak koruma, hazırlama ve gübreleme, Madde 10’da ekim ve dikim, Madde 11’de bitki koruma, Madde 12’de sulama ve

Madde 13'te hasat üzerine bu konulardaki işlemlerin hangi kriterlere uygun olarak planlanması ve yapılması gerektiği üzerine detaylı bilgiler verilmiştir.

İlgili mevzuatın 12. Maddesinde sulama hususunda detaylı bilgiler yer almaktadır. Organik tarımda sanayi, şehir atık suları ve drenaj sisteminden gelen suların kullanılmayacağı üzerinde durulmuş, gerekli durumlarda suyun uygunluğuna yetkilendirilmiş kuruluşlar tarafından yapılacak çalışmalar sonucunda karar verilebileceği varsayılmış, sulama suyunun çevre kirliliğine ve erozyona neden olmaması beklenmiştir (mevzuat.org.tr).

Organik tarım mevzuatının beşinci bölümünde organik ürünlerin işlenmesi, ambalajlanması, etiketlenmesi, depolanması, taşınması ve pazarlanması gibi konularda gerekli kriterlerin neler olduğuna detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu kapsamda ürünlerin işlenmesi ve ambalajlanması kısmında organik ürün olma niteliğine zarar verici durumlardan kaçınılmalıdır. Etiket üzerinde “Organik Tarım Geçiş Süreci Ürünüdür” cümlesindeki ‘organik’ ve ‘geçiş süreci’ ibarelerinin aynı renk, punto ve yazım tarzında olması gerekmektedir. Geçiş süreci ürünlerinde organik ürün logosu kullanılmamaktadır (mevzuat.org.tr).

Şekil 4: Organik Ürünlerde Kullanılan Logolar
(Kaynak: mevzuat.org.tr/ekler).

Organik ürünlerde kullanılacak olan logolarda tamamen yönetmelikte belirtilen renk, şekil ve ebatlarda olan logoların kullanımına izin verilmektedir. Bu logoları taşımayan ürünlerin pazarlarda satışa sunulması yasaktır. Etiket kullandırma yetkisi Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına aittir. Geçiş süreci ürünlerinde organik tarım logosu kullanılmazken iç pazara sunulan ile ithal edilen ürünlerin ambalajları farklı olmalıdır. İç pazara sunulan ürünlerin dili Türkçe olmalıdır. Logoların çapı hususunda 20 mm'den küçük 40 mm'den büyük olmaması kararlaştırılmıştır. Organik ürünlerin ithalat ve ihracatında ise Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Ekonomi Bakanlığı birlikte çalışmaktadır (mevzuat.gov.tr).

Şekil 5: Bazı Ülkelerin Organik Tarım Logoları

(Kaynak: <https://www.abmhirdavat.com/blog/icerik/organik-tarima-gecis-sureci>).

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı organik tarım ürünlerinin üretiminden tüketimine, ambalajlanmasından pazarlamasına her alanda doğrudan sorumlu olan bakanlıktır. Organik tarım ürünlerinin ithalat ve ihracatı ile ilgili konularda Ekonomi Bakanlığı ile beraber çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda Türkiye'deki mevcut organik tarım mevzuatı, AB mevzuatına uyumlu hale getirilmiştir (mevzuat.gov.tr).

Organik tarımın Türkiye’deki başlangıç noktası gelişmiş ülkelerin tüketim taleplerinin artması üzerine organik tarım ürünlerine olan yönelişle birlikte başlamıştır. Bu nedenle ticaret yapılan ülkelerin başta AB ülkeleri olması üzerine organik tarım mevzuatı da AB ülkelerinin belirlediği kriterlere göre şekil almıştır.

1.4. TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIMDA UYGULANAN DESTEK VE TEŞVİKLER

Türkiye tarımsal açıdan oldukça elverişli doğal şartlara sahip olmasının yanı sıra geniş tarım arazilerinin varlığı bakımından da ziraî pek çok avantaja sahiptir. Konvansiyonel tarım, çoğunlukla uygulanan ziraî yöntem olmakla beraber özellikle 1980’li yıllarda genişlemeye başlayan organik tarım arazileri giderek önemini arttırmaktadır. Dünyada organik tarım ülkemizden daha erken dönemlerde gelişmeye başlamışken, Türkiye’de bu gelişim 20. yüzyılın sonlarına doğru ivme kazanmıştır. Bu gelişimde devletin üreticilere uyguladığı tarımsal teşvik ve desteklerin de önemi büyüktür. Üreticiler organik tarım ürünlerinden konvansiyonel tarımla kazandıkları gelirin daha azını kazanmak durumunda kalırsa elbette organik tarıma yönelmeyeceklerdir. Bununla beraber dünyada organik tarım ürünlerine yönelik büyük bir talep artışı yaşanmaktadır. Öyle ki başta AB ülkeleri olmak üzere çoğu gelişmiş ülke uluslararası ticarete konvansiyonel tarım ürünlerine koydukları gümrük vergilerini organik tarım ürünlerine koymamaktadır. Bu durum şüphesiz organik tarım ürünlerine olan talebin fazla olmasından kaynaklanmaktadır (Baysel, 2013: 78-79).

Çoğu gelişmiş ülke, organik ürün üretimini arttırmak adına organik tarıma büyük destekler sağlamaktadır. Türkiye’de organik tarımı geliştirmek ve üretimi arttırmak için üreticisine bazı destek ve teşvikler sunmaya çalışmaktadır. Gelişmiş ülkelerde uygulanan destek ve teşviklerle kıyaslandığında şüphesiz ülkemizdeki destek ve teşviklerin daha da artırılması gerekmektedir. Ülkemizde bu konuda uygulanan bazı destek ve teşvikler şu şekildedir:

Hazine Arazilerinde Organik Tarım: Çiftçilerin organik tarıma yönelmelerini sağlamak amacıyla hazineye ait olan topraklarda organik tarım yapılabilmesinin önünü açan karar 26 Nisan 2009 tarihli 27211 sayılı Milli Emlak tarafından yayımlanmıştır.

Bu karar ile birlikte idaresi devlet elinde olan arazilerde teknolojik veya jeotermal seracılık ve organik tarımla uğraşmak isteyen gerçek veya tüzel kişilere bedeli karşılığında kullanma izni verilmesi planlanmıştır (T.C. Maliye Bakanlığı, Milli Emlak Genel Müdürlüğü).

Düşük Faizli Kredi: 25 Şubat 2004 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile organik tarım ürünleri üzerine üretim yapan çiftçilere konvansiyonel tarım ürünlerini üretenlere uygulanan faiz oranından %60 indirimli, azami 3 yıl vadeli yatırım ve 1 yıl vadeli işletme kredisi verilmektedir. Bu karar sonraki senelerde 5 yıl vadeli yatırım ve 1,5 yıl vadeli işletme kredisi sağlanması imkânına dönüşmüştür. Bu kapsamda 2004-2008 yıllarında toplam 2.324 üreticiye 68.511.000 TL işletme ve yatırım kredisi imkânı sunulmuştur. Bu destekleme sayesinde çiftçilerin organik tarıma yönelmeleri ve üretimi arttırmaları desteklenmiştir (İpek & Yaşar Çil, 2010: 154).

Hal Rüsum Düzenlemesi: Çiftçiye organik tarım ürünleri üretimine yönlendirmek için uygulanan bir diğer destekleme ise 27533 sayılı Resmi Gazetede 26.03.2010 tarihinde yayımlanan “Sebze ve Meyveler ile Yeterli Arz ve Talep Derinliği Bulunan Diğer Malların Ticaretinin Düzenlenmesi Hakkında Kanun” gereğince organik tarım kanununa yeni bir uygulama getirilmiştir. Organik tarım esaslarına göre yetiştirilen ürünler için hallerde hal rüsumu alınmayacaktır. Sertifikalı organik tarım ürünleri dışındaki tarımsal ürünlerin toptancı halinde satılanlarından %1 oranında, toptancı hali dışında satılanlarından ise %2 oranında hal rüsumu alınmaktadır. (<http://organik.tarim.gov.tr/sayfam.asp?sid=61&pid=61&ld=Neden%20Organik%20Tar%FDm%FD%20Tercih%20Etmeliyiz?> (Erişim Tarihi: 09.05.2013)’den aktaran Baysel, 2013: 81).

Sözleşmeli Üretim: Tarımsal Üretim Sözleşmesi tarımsal üretimi yapan çiftçiler ile üretilen ürünleri satın alan kurum ve işletmeler arasında gerçekleştirilen bir sözleşmedir. Sözleşmeli Üretim Yönetmeliği 26 Nisan 2008 tarihli 26858 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Yönetmeliğin öncelikli amacı ihtiyaca cevap veren planlı üretimin yapılmasına imkân tanımaktır. Bununla birlikte üretimin belli usullere göre yapılması hedeflenmiş ve bu kapsamda üretilen ürünlerin kalitesinin de artacağı

düşünülmüştür. Kısacası ilgili mevzuat organik tarımın üretimden tüketime kadar olan her kısmında gerçekleştirilen işlemleri kapsamaktadır (Resmi Gazete, 26 Nisan 2008, Sayı 26858).

Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları ile Toprak Analizi Yaptırılmasına ve Bombus Arısı Kullanımına Destekleme Ödemesi: 04.11.2008 tarihli Bakanlar Kurulu kararı, tarımsal üretimin kuruluş aşamalarında doğaya verilen zararın ortadan kaldırılması ve üretimin gelecek nesillerin de çıkarını gözetir bir şekilde gerçekleşmesine dayalıdır. Bu kapsamda karar çiftçilerin organik tarıma yönelmelerini sağlamak amacıyla pek çok imkân sunmaktadır. Organik tarım üretimi yapan çiftçilere dekar başına 20 TL, meyve ve sebze üretiminde iyi tarım uygulamaları yapanlara dekar başı 15 TL destekler sağlama kararı alınmıştır. Seracılık faaliyetlerinde iyi tarım uygulamaları yapanlara ise dekar başı 75 TL ve Bombus Arısı kullanan çiftçilere dekar başına 50 TL’lik destekleme ödemelerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Organik tarım üretimi yapan çiftçilerin dâhil olduğu Organik Tarım Bilgi Sisteminde kaydı bulunan tüm üreticilere dekar başına 20 TL, toprak analizi yaptıran çiftçilerin kayıtlı olduğu sistemdeki üreticilere ise dekar başına 2,5 TL’lik destekleme ödemelerinin yapılacağı kararda yer almaktadır. Bu şekilde sisteme kayıtlı çiftçi sayısı arttırılmak istenmiştir (Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/11/20091126-5.htm> (Erişim Tarihi: 10.05.2013’den aktaran Baysel, 2013: 82-83).

Türkiye’de çiftçilere organik tarıma yönelik pek çok teşvik ve destek verilmektedir. Ancak bu desteklemeleri gelişmiş ülkelerin uyguladıklarıyla kıyasladığımız zaman en azından uluslararası ticarete bu tarz ülkelere yetişebilmemiz için uygulanan teşvik ve desteklemelerin daha da artırılması ve geliştirilmesi gerekmektedir.

1.5. TÜRKİYE’NİN TARIMSAL STRATEJİK PLANLARINDA ORGANİK TARIMIN DURUMU

Türkiye’de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nun 9. maddesinde yapılan bir düzenlemeyle kamu idarelerine yönelik stratejik plan yapma zorunluluğu getirilmiştir. Kanunun 3. maddesine göre stratejik plan “*Kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plan*” olarak ifade edilmiştir.

Stratejik planlar herhangi bir alanda ülkenin başarıya ulaşmasında, devletin tüm kurum ve kuruluşlarının birlikte hareket ederek güç ve imkânlarını birleştirmesini ve hedeflerine erişebilmesini sağlamaktadır. Amaç doğrultusunda yapılabileceklerin yapılması, engellerin önlenmesi, daha sistemli ve planlı bir çalışmanın yürütülebilmesi açısından stratejik planlar oldukça önemlidir. Günümüzde gelişmiş ülkelerin çoğu herhangi bir alandaki başarısını büyük oranda stratejik planlara borçludur. Stratejik planlar kısa süreli planlamalardan ziyade uzun yılları kapsayan ve bu zaman aralığında nelerin yapılacağı, hangi yolların izleneceği baştan belirlenmiş olan planlardır.

Türkiye’nin stratejik planlarında organik tarıma yönelik çalışmaların da yapıldığı bilinmektedir. Üretimin verimliliğinin artması, yapılan hatalı uygulamaların son bulması, organik tarım konusunda ülkenin karşılaşılabileceği engellerin en aza indirilmesi açısından bu planlar dikkatli bir şekilde incelenmeli ve uygulanmalıdır.

2010-2014 Strateji Planı: T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nca hazırlanan tarımsal strateji planında Türkiye’nin sahip olduğu tarımsal değerler, imkân ve fırsatlar ve onu tehdit eden unsurlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bitki ve hayvan hastalık ve zararlılarını önlemek, ürün kayıplarını önlemek ve halk sağlığını korumak başlığı altında, iyi tarım uygulamaları ve organik tarımın yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Stratejik hedefler incelendiğinde organik tarımın yaygınlaştırılmasına yönelik maddeler görülmektedir ancak organik tarımı geliştirmeye yönelik detaylı bilgiler kapsadığı söylenemez (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2012-2016 Türkiye Organik Tarım Stratejik Planı: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu 2012-2016 yılları arasını kapsayan Türkiye Organik Tarım Strateji Planı incelendiğinde genel olarak dünyada organik tarımın gelişiminden ve ülkelerin organik tarıma olan bakış açılarından, bu kapsamda kurulan kuruluşlardan

ve örgütlenmelerden bahsedilmiştir. AB ülkelerinde organik tarıma yönelik uygulanan desteklemeler hakkında bilgiler verilmiş, organik tarım mevzuatına ve kurumsal yapıya değinilmiştir. İthalat ve ihracatta organik tarımda Türkiye'nin durumuna dair bilgiler verilerek, Türkiye'de organik tarımın güçlü ve zayıf yönleri, imkânları ve tehdit edici unsurlarından bahsedilmiştir. Planda OTBİS adı verilen Organik Tarım Bilgi Sisteminden bahsedilmiştir. 2005 yılında kurulan Organik Tarım Bilgi Sistemi sayesinde ülkedeki organik tarım verileri kayıt altına alınmaktadır (T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Organik Tarım Strateji Planı, 2012-2016).

Tablo 2: Organik Tarımda Stratejik Hedefler ve Faaliyetler

STRATEJİK HEDEFLER VE FAALİYETLER		
AMAÇ: Organik tarımsal üretimi geliştirmek, yaygınlaştırmak ve sürdürülebilirliği sağlamak.		
STRATEJİK HEDEFLER	FAALİYETLER	PERFORMANS GÖSTERGELERİ
Uluslararası standartlarda kabul edilebilir yasal düzenlemeler yapmak	AB mevzuatını takip etmek, diğer uluslararası mevzuatları izlemek, ulusal mevzuatı güncellemek	Uyum kapsamında yapılan değişiklik sayısı, çıkarılan yönetmelik sayısı
Organik ürün sertifikalarının uluslararası geçerliliğini sağlamak	Teknik dosya güncellemesinin yapılması, Uluslararası standartlara uyum çalışmaları yapılması	AB üçüncü ülkeler listesine girmek, uyum çalışmalarının başlaması
Kontrol ve sertifikasyon sistemini güçlendirmek	Kontrolör ve sertifikelerle yönelik güncelleme eğitimlerinin düzenlenmesi, KSK ve müteşebbislere ilişkin yıllık denetim planlarının hazırlanması ve uygulanması	Sistemden çıkarılan üretici sayısında azalma, eğitilen personel sayısı, kontrol sayısı, yetkilendirilen kontrolör sayısı, yetkilendirilen sertifikeler sayısı, yetkilendirilmiş kuruluş sayısı
Organik tarımsal üretimi artırmak	Proje geliştirmek, uygulamak ve uygulatmak, destekleme politikasının analiz edilmesi ve etkinliğinin artırılması, ürün maliyet tespiti,	Organik tarımda kayıtlı; üretici sayısı, üretim alanı, işletme sayısı, hayvan varlığı,

		uygulanan proje sayısı, paydaş şikâyetleri
Denetim hizmetlerini güçlendirmek	Denetçi kapasitesinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, denetim sayısının artırılması	Yıl içinde yapılan; büro denetim sayısı, işletme denetim sayısı, arazi denetim sayısı, satış yeri denetimleri, düzenlenen eğitim sayısı, eğitilen personel sayısı
Ulusal ve uluslararası kurumlar ile işbirliği yapmak	İç ve dış kaynaklı projeleri geliştirmek ve uygulamak, yıllık paydaş toplantısı düzenlenmesi	Uygulanan proje sayısı, işbirliği yapılan kurum sayısı, uygulamaya geçilen protokol sayısı, düzenlenen organizasyon sayısı, organizasyonlara katılım oranı
Veri toplama ve bilgi sistemlerini geliştirmek	OTBİS'in geliştirilmesi	Potansiyel yararlanıcı sayısı
Kurumsal kapasiteyi güçlendirmek	Eğitim çalışmaları	Uzmanlaşmış personel sayısı, düzenlenen eğitim sayısı, eğitilen personel sayısı
Tanıtım yapmak, paydaşların bilinç düzeyini artırmak, bilgiyi kolay erişilebilir hale getirmek	Organik tarım ile ilgi yayın hazırlanması, Bilgi bankası oluşturulması, mevcut portalın tanıtımı, araştırma ve projelerin isimleri ve içeriğinin yayınlanması	Basılı ve görsel yayın sayısı, düzenlenen sempozyum, seminer ve konferans sayısı, organizasyonlara katılım oranı, tanıtım günleri, organik tarım konusunda TV'de yapılan yayın süresi
Organik ürün pazarını geliştirmek	Tarımsal örgütlenmenin güçlendirilmesi, marka yaratma çalışmaları, organik ürün çeşitliliğinin ve işlenmiş ürün sayısının artırılması, organik ürün tüketiminin teşvik edilmesi, organik ürün tanıtım grubu oluşturulması, organik tarımın tekstil, kozmetik, agroekoturizm gibi diğer sektörlerle entegrasyonunun sağlanması	Düzenlenen organizasyon sayısı, organizasyonlara katılım oranı, düzenlenen eğitim sayısı,

Kaynak: Türkiye Organik Tarım Stratejik Planı 2012-2016.

2012-2016 Organik Strateji Planındaki stratejik hedef ve faaliyetler incelendiğinde başta mevzuat ve tarımsal yapı olmak üzere organik tarım ürünlerinin üretimini ve denetimini arttırmaya çalışılmıştır. Çeşitli ulusal ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması, veri toplama ve bilgi sisteminin geliştirilmesine yönelik planlamalar yapılmıştır. Kısacası strateji planında organik tarımın desteklenmesinden elde edilen ürünlerin ambalajlanması, depolanması, dağıtımı, denetlenmesi ve tüketilmesine kadar her alanda çalışmalar yapılması hedeflenmiştir.

2018-2022 Stratejik Plan: Hazırlanan bu planda tarımsal üretime büyük önem verilmiş ve organik tarımın yaygınlaştırılması ve geliştirilmesine yönelik planlamalar yapılmıştır. Sürdürülebilir tarım uygulamalarına ve önemine sıkça yer veren planda her geçen yıl organik tarım yapan çiftçi sayısının arttırılmasının hedeflenmesi organik tarımın desteklenmeye çalışıldığını ispatlamaktadır.

2018-2022 Strateji Planı incelendiğinde performans göstergeleri içerisinde yer alan organik üretim yapan üretici sayısının 2018 yılında 90.000, 2019'da 95.000, 2020 yılında 100.000, 2021 yılında 105.000, 2022 yılında ise 110.000'i bulmasının hedeflenmesi organik tarımın arttırılmaya çalışıldığını desteklemektedir. 2018 yılında 90.000'e çıkması hedeflenen organik tarım yapan çiftçi sayısı 79.563 kişiyle hedefe ulaşamamıştır (TÜİK, 2018). Türkiye'nin organik tarım konusunda hedeflerine ulaşabilmesi açısından gerek tarımsal alt yapısında gerekse mevzuatlarda organik tarım konusuna daha fazla önem göstermesi gerekmektedir. Organik tarım hususunda uluslararası alandaki mevzuatlar incelenerek uyumluluğun sağlanmaya çalışılması konusunda çalışmalar yapılabilir. Organik tarım konusunda mevzuatlara genel olarak baktığımızda çalışmaların ve hedeflerin olduğu görülmekte ancak bunların yeterlilikleri konusunda eksiklikler olduğu da bilinmektedir (tarımorman.gov.tr, Amaç A1/Hedef H1.1).

1.6. TÜRKİYE ORGANİK TARIM ULUSAL EYLEM PLANI

Organik tarım özellikle son yüzyılda dünya genelinde büyük bir tüketici kitlesi oluşturmuştur. İnsanların güvenilir gıdaya erişebilme hususundaki arzuları ve tarımsal üretimin giderek doğaya daha fazla zarar verdiği, ekolojik hasarlara yol açtığı konusundaki endişeleri dünyada olduğu gibi Türkiye’de de organik tarıma olan ilgiyi arttırmıştır. Bu konuda yapılması gereken en önemli şey organik tarıma önem veren ve bu alanda kendini geliştirmiş ülkelerin mevzuatlarının incelenerek, Türkiye’deki organik tarım mevzuatlarının da bunlara uyumlu hale getirilmesi olacaktır. AB ülkeleri, ABD ve Japonya’da son yıllarda organik tarım konusunda büyük gelişmeler yaşanmıştır.

Türkiye organik tarımda dünya standartlarını yakalamak, üretimini arttırmak ve sürdürülebilir sistemler içerisinde gerçekleştirilen tarım arazilerini genişletmek amacıyla 2013-2016 Organik Tarım Ulusal Eylem Planını hazırlamıştır. Eylem planında organik tarımın ülke genelindeki yapısı, imkânları ve potansiyelleri detaylı bir şekilde ele alınarak, uluslararası düzeyde organik tarım yapılabilmesine zemin hazırlanmaya çalışılmıştır.

Ulusal eylem planında 5 adet gelişme eksenine dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Dünya standartları incelenerek, organik tarımda ilerlemeler göstermiş ülkelerin neler yaptıkları, tarımsal arazilerini nasıl genişlettikleri vb. konularda araştırmalar yapılarak, bulguların ülkemizde de hayata geçirilmesini sağlamak hedeflenmiştir. Uygulamalarda denetime özen gösterilerek, rastlanabilecek sıkıntıları en aza indirmek, veri toplama altyapısını iyileştirmek, eğitim ve yayım hizmetlerini arttırmak ve kurumsal altyapıyı ve kapasiteyi arttırmak ‘Organik Tarım Ulusal Eylem Planının’ nihai hedefleri arasında yer almaktadır (tarımorman.gov.tr, 2013).

2013-2016 Organik Tarım Ulusal Eylem Planı ülkemizdeki organik tarım faaliyetlerinin geliştirilmesi, ulusal düzeyde de uluslararası düzeyde de mevzuatların pazar talepleri doğrultusunda güncellenmesini ve sertifikalandırma işlemi de dâhil olmak üzere her alanda organik tarım konusunda yetkin kuruluşlarca denetlenerek

Üretim'in gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Ülkede organik tarımın gelişmesinin önündeki engellerin saptanmasını ve bunların çözümüne yönelik adımlar atılmasını amaçlamaktadır.

Ülkemizde organik tarımı geliştirmek için yapılan bütün bu yasal düzenlemeler, planlamalar, sağlanan bir takım destek ve teşviklere rağmen ülkemizde halen organik tarıma yönelik bir takım sorunlar ve ihtiyaçlar söz konusudur. Organik tarımın Türkiye’de başladığı 1980’li yılların günümüzden çok uzak bir tarih olmadığını düşünürsek, bu sorunların varlığı çok da şaşırtıcı olmayacaktır. Öncelikle yaşanan en önemli sorunlardan biri kanun ve yönetmeliklerde sürekli değişiklikler yapılmasına gerek duyulmasıdır. Bunun en büyük nedeni organik tarımsal üretimimizin ihracata yönelik gerçekleşmesi ve talep eden ülkelerin organik ürünlerde istedikleri standartların yakalanması ihtiyacıdır. Bu doğrultuda Türkiye’de organik tarıma yönelik kanunlar, yönetmelikler ve organik tarım mevzuatı sıklıkla değiştirilmektedir. Ulusal Organik Program (NOP) ve Japon Tarım Standartı (JAS) gibi pazarda etkili olan uluslararası düzeydeki bu standartlarla, organik tarıma yönelik mevzuatımız arasında uyum sağlanamamış olması yaşadığımız başlıca sorunlardan biridir. Ülkede organik tarımın yapılmaya başlanma amacının ihracat olduğu gerçeği göz önünde bulundurulursa ve bu ihracatın gelişmiş ülkelerin talepleri doğrultusunda gerçekleştiği düşünülürse, uluslararası mevzuatların belirlediği standartlarda üretim yapmak oldukça mühimdir. Bunun yanı sıra ülkede iç ve dış pazar arasındaki talep dengesizliği de yine büyük bir problem olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak uzun yıllar boyunca organik tarım ürünlerinin çoğunlukla ihracat amaçlı üretimini yapılması, ülkedeki iç pazar hacmini küçük tutmuştur. Dış pazar hacmi iç pazara oranla büyük oranda farklılık göstermektedir. Denetimsel aksaklıklar, yetersiz AR-GE çalışmaları, kayıt dışı üretim gibi başka birtakım problemler de göz önünde bulundurulmalıdır. Kayıt altına alınmayan her türlü veri ülkede bilgilerin yanıltıcı olmasına neden olmaktadır. Özellikle çiftçilerin teknolojiyle entegre halde üretim yapabilmesini sağlamak ve elde edilen verilerin sağlıklı bir şekilde bilişim alt yapısını sağlayarak kayıt altına almak, günümüz teknolojisinde hedeflenmesi gerekli olan başlıca unsurlardır. Bu kapsamda devlete ve çiftçilere büyük sorumluluk düşmektedir. Devletin organik olarak üretildiği iddia edilen ürünlerin denetimini sağlaması,

retimden, dağıtım ve tüketimine kadar hemen her aşamada tüketicinin yanında olup gıda güvenirliğini üst düzeyde sağlaması gerekmektedir. rnlerin sertifikalandırılması hususunda disiplinli ve titiz çalışmalar yürütülmeli, tarım arazilerinde kimyasal girdilerin kullanılmaması ve evre kirliliğinin nlenmesine yönelik denetimlerin sıklıkla yapılması gerekmektedir. İthal girdiye bağlı olmak ve bunun maliyetinin çiftçiye çok fazla gelmesi de organik tarımımızın gelişimini etkileyen bir başka olumsuz faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak dış pazarda iftiyi yalnız bırakmayarak, başka ülkelerle rekabette devlet desteğinin daima hissettirilmesi gerekmektedir (tarımorman.gov.tr, 2013).

Bu kapsamında ülkemizde birçok kurum ve kuruluşun ortak amaç doğrultusunda işbirliği içinde çalışması büyük önem taşımaktadır. Organik tarım uygulanırken pek çok kurumun koordinasyonunun sağlanmasıyla, birbiriyle entegre olmuş bir şekilde sistemin kurulması atılacak adımları daha sağlam temellere oturtacaktır. Bu kapsamda Türkiye’de organik tarımı geliştirmeye yönelik pek çok kurum T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı ile etkileşim halindedir.

Tablo 3: Organik Tarımda İşbirliği Yapılacak Kurum ve Kuruluşlar

Ekonomi Bakanlığı
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Orman ve Su İşleri Bakanlığı
Avrupa Birliği Bakanlığı
Kalkınma Bakanlığı
Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Sağlık Bakanlığı
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
İç İşleri Bakanlığı
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Milli Eğitim Bakanlığı
Milli Savunma Bakanlığı
Diyanet İşleri Başkanlığı
Türk Standartları Enstitüsü
Türkiye İstatistik Kurumu
Radio Televizyon Üst Kurulu
Ege İhracatçı Birlikleri
Üniversiteler
Üretici Örgütleri
Yerel Yönetimler
Sivil Toplum Kuruluşları
Kontrol ve Sertifikasyon Kuruluşları (KSK)
Müteşebbisler

(Kaynak: Organik Tarım Ulusal Eylem Planı 2013-2016).

Türkiye’de organik tarımın gerek denetlenmesi gerekse geliştirilmesi açısından Tablo 3’te yer alan kurum ve kuruluşlar ortak çalışmalar yürütecektir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı üretimin ekolojik olmadığı, doğaya zarar verdiğinin saptandığı durumlarda müdahalelerde bulunabilecekken; Milli Eğitim Bakanlığı her düzeyden okullarda güvenilir gıdaya erişim hakkında bilgilendirme çalışmaları yapabilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIMIN ZAMANSAL GELİŞİMİ

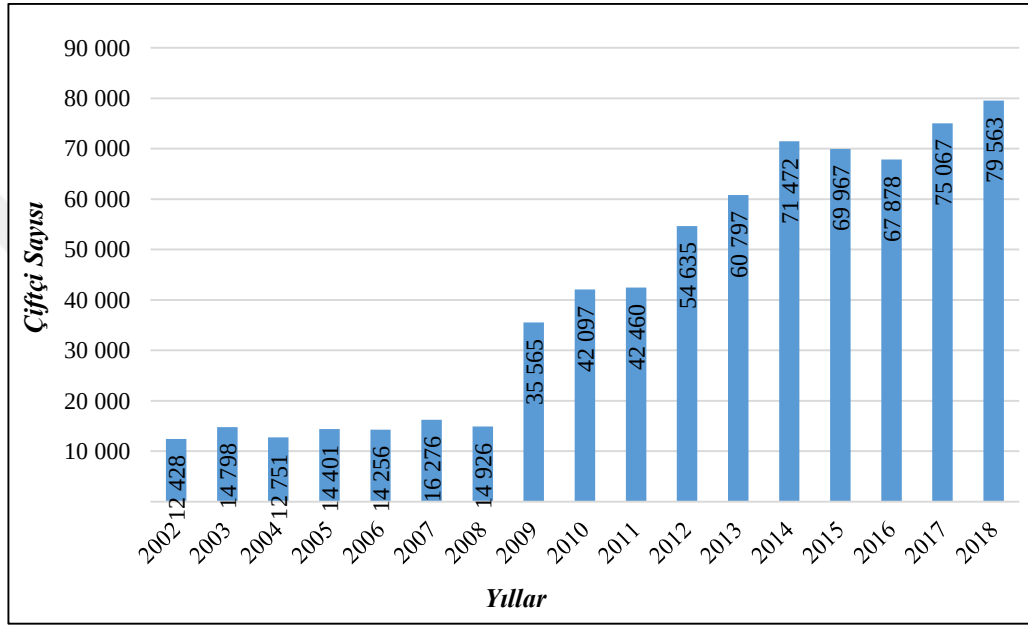
Bu bölümde Türkiye’de organik tarımın zamana bağlı gelişim süreci incelenecektir. Bu kapsamda ülkemizde yıllar bazında organik tarım yapan üretici sayıları, organik ürün sayıları, organik üretim alanları, organik üretim miktarları ve organik ürün ihracat ile ithalat durumları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2.1. YILLAR BAZINDA ÜRETİCİ SAYILARI

Dünyada organik tarım ürünlerine olan tüketici talebinin son yıllarda hızla artması, organik tarımı benimseyen üretici sayısının da artmasına neden olmuştur. Bu talebin büyümesi uluslararası ticareti geliştirmiş; neticede kendi ülkelerinde organik ürünler için iç pazar ve talep olmadığı halde bazı ülkeler, dünyada talep edilen bazı organik ürünleri üretmeye ve ihraç etmeye başlamışlardır. Türkiye’de de benzer bir durum söz konusu olmuştur. Dünyada organik ürünlere olan talebin artmasıyla Türkiye’de organik tarım yapan üretici sayısı artmaktadır.

Türkiye’de organik tarım yapan üretici sayısının zamana bağlı gelişimi incelediğinde, önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. 1990 yılında Türkiye’de üretici sayısı sadece 313 kişidir. 1996 yılında üretici sayısı 4.039 kişiye, 2000 yılında ise 18.385 kişiye yükselmiştir. Ancak 2000 yılı sonrasında üretici sayısında azalmalar görülmektedir. 2002 yılında üretici sayısı 12.428 kişiye gerilemiştir. 2000 yılı sonrasında üretici sayısının azalmasında 2001 yılında Türkiye’de yaşanan ekonomik kriz etkili olmuştur. 2002-2018 yılları arasında organik tarımla uğraşan çiftçi sayılarının dağılımını incelediğimizde, çiftçi sayısında 2002-2008 yılları arasında çok büyük değişiklikler olmadığı görülmektedir. 2004 yılında kabul edilen ‘Organik Tarım Kanunu’, mevzuatta meydana gelen iyileştirmeler, uluslararası pazarda hızla artan organik ürün talebi doğrultusunda 2008-2009 yılları arasında organik tarım yapan çiftçi sayısı iki katından daha fazla artarak, büyük bir ivme kazanmıştır. Öyle ki 2009

yılından 2014 yılına kadar organik üretim yapan çiftçi sayısı istikrarlı olarak artış göstermiştir. 2015 yılında çiftçi sayısında küçük çaplı bir azalma görülse de 2015 sonrasında 2018 yılına kadar yeniden istikrarlı bir artış gözlemlenmektedir. 2018 yılında ülkemizde organik tarım yapan üretici sayısı 79.563 kişiye ulaşmıştır.

Şekil 6: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım Yapan Üretici Sayıları
(Kaynak: TÜİK, 2018).

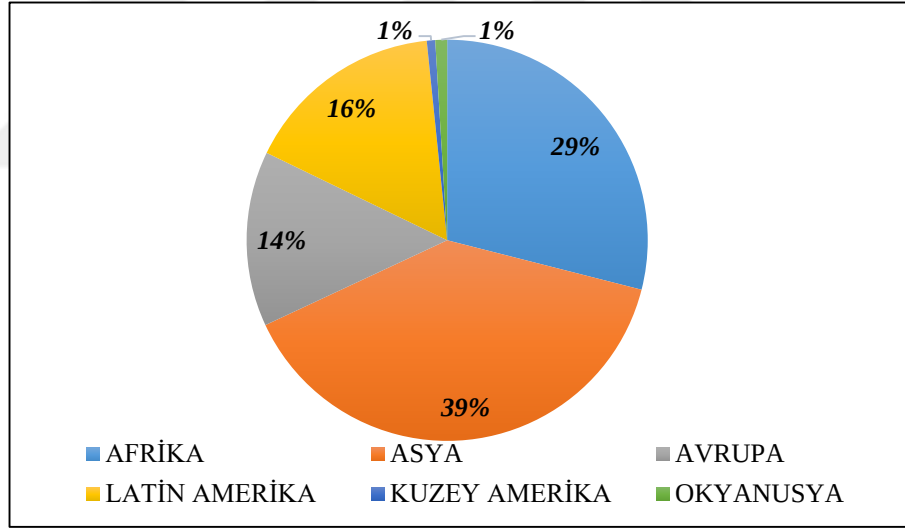
Tablo 4’te 2017 yılında Avrupa’da organik tarım yapan çiftçi sayıları yer almaktadır. Türkiye, Avrupa’da en fazla organik tarım yapan çiftçi sayısına sahip ülke olmuştur. Türkiye’nin, İtalya hariç tutulursa tablodaki diğer ülkelerden üretici sayısı bakımından oldukça ön planda olduğu görülmektedir. Buna karşılık üretim miktarı bakımından istenen yetkinlikte olmaması nedeniyle uluslararası ticarete geri planda kalması dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Bu durum Türkiye’deki işletmelerin oldukça küçük çaplı ve kooperatifleşmeden uzak olduğunu göstermektedir. Bu konuda sorumluluğun büyük kısmı devlete, tarımla ilişkili bakanlıklara düşmektedir. Türk çiftçisinin ulusal ve uluslararası pazarda daha fazla etkin olması, geliştirilmesi ve bilinirliğinin artması adına destekleyici çalışmalar yapılmalıdır.

Tablo 4: Avrupa'da Organik Tarım Yapan Üretici Sayıları, 2017

ÜLKELER	ORGANİK ÜRETİM YAPAN ÇİFTÇİ SAYISI
TÜRKİYE	75.067
İTALYA	66.773
İSPANYA	37.712
FRANSA	36.691
ALMANYA	29.764
AVUSTURYA	24.998
POLONYA	20.257
YUNANİSTAN	20.197
ROMANYA	7.908
İSVİÇRE	6.638
BULGARİSTAN	6.471
SIRBİSTAN	6.022
İSVEÇ	5.801
ÇEK CUMHURİYETİ	5.275
PORTEKİZ	4.674
FİNLANDİYA	4.665
LETONYA	4.178
HIRVATİSTAN	4.023
MACARİSTAN	3.642
DANİMARKA	3.637
SLOVENYA	3.627
BİRLEŞİK KRALLIK	3.479
LİTVANYA	2.478
BELÇİKA	2.105
NORVEÇ	2.070
ESTONYA	1.888
İRLANDA	1.725
HOLLANDA	1.696
KIBRIS	1.175
MAKEDONYA	650
MONTENEGRO	616
SLOVAKYA	439
UKRAYNA	304
BOSNA HERSEK	304
MOLDOVA	114
LÜKSEMBURG	103
KOSOVA	100
RUSYA FEDERASYONU	89
ARNAVUTLUK	61
LİHTENŞTAYN	45
İZLANDA	33
MALTA	13

(Kaynak: The Research Institute of Organic Agriculture - FIBL Survey 2019).

2017 yılı verilerine göre, dünyada toplam 2.9 milyon çiftçi organik tarımsal üretim yapmaktadır. Bu çiftçilerin 835 bini Hindistan’da olmak üzere, toplamda 1.1 milyon çiftçi Asya kıtasında bulunmaktadır. Asya kıtasının hemen ardından 815.070 kişi ile Afrika kıtası gelmektedir. Afrika’da organik tarımsal üretim yapanların yaklaşık ¼’i Uganda’da bulunmaktadır. 455.749 kişi Latin Amerika’da yer almaktadır. Bu sayının 210 bini Meksika’da bulunmaktadır. Ardından 397.509 kişiyle Avrupa kıtası gelmektedir. Avrupa’da çiftçi sayısı bakımından Türkiye 75.067 kişi ile ön plana çıkmaktadır. Okyanusya’da yer alan 26.750 kişilik çiftçi sayısının 12.749’u Papua Yeni Gine’de yer alırken, üretici sayısı bakımından en az sayıya sahip sahayı Kuzey Amerika oluşturmaktadır. 19.017 kişilik toplam üretici sayısının 14.217’si Amerika Birleşik Devletleri’nde bulunmaktadır (IFOAM Annual Report, 2018).

Şekil 7: Dünyada Organik Tarım Yapan Üreticilerin Kıtalaraya Göre Dağılımı (%)
(Kaynak: IFOAM, 2018).

Organik tarım üretiminin Türkiye’de başlaması ve gelişmesi esasında dış pazarlardaki talep doğrultusunda gerçekleşmiştir. Ancak son yıllarda ulusal pazarda da organik tarım ürünlerine hızla artan oranda bir talep vardır. Bu durum organik üretim yapan çiftçi sayısının artmasında son dönemde oldukça etkilidir. İç pazarda da organik ürünlere talebin artmaya başlaması, ilerleyen yıllarda Türkiye'deki organik üretim yapan çiftçi sayısını daha da arttıracaktır.

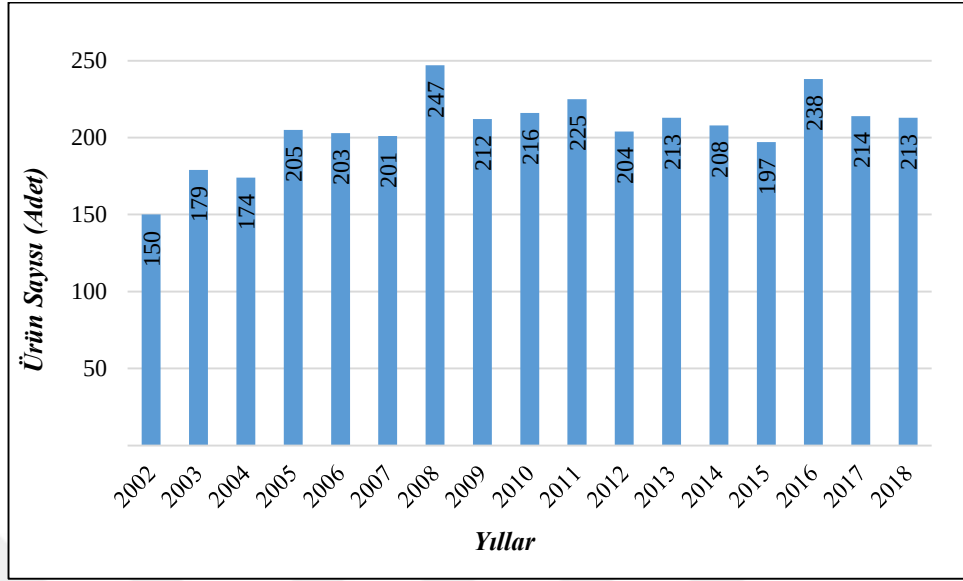
2.2. YILLAR BAZINDA YETİŞTİRİLEN ÜRÜN SAYILARI

Türkiye birbirinden farklı coğrafi bölge, yöre ve iklimleriyle pek çok ürün çeşidinin yetiştirilebildiği bir tarımsal potansiyele sahiptir. Ülkenin birçok bölgesi kimyasal maddelerce kirletilmediğinden organik tarımsal üretim açısından elverişli bir yapıdadır. Ülke son yıllarda bu potansiyelini organik ürün çeşitlerinin hızla artış göstermesiyle açıkça ortaya koymaktadır.

Ülkemizde sahip olunan doğal ortam potansiyeli nedeniyle kurak iklim bitkilerinden yarı tropik bitkilere kadar çok farklı bitki türleri yetiştirilebilmektedir. Dünyada organik ürün pazarının gelişimiyle son yıllarda Türkiye'de üretilen organik ürünler giderek çeşitlenmektedir. Başlangıçta geleneksel ürünlerle (incir, üzüm, kayısı, fındık, pamuk gibi) başlayan organik tarımda ürün çeşitliliği her geçen yıl artmaktadır.

1990 yılında üretimi yapılan organik ürün sayısı sadece 8'dir. 2000 yılına gelindiğinde organik ürün sayısı 95'e; 2005 yılında ise 205'e yükselmiştir. 2018 yılı itibarıyla, Türkiye'de toplam 213 adet sertifikalı organik ürün üretilmektedir. Görüldüğü gibi, aradan geçen 28 yıllık zaman içinde, organik ürün sayısı önemli bir artış kaydetmiştir.

Türkiye'de organik tarıma olan ilgi ve talebin artması ürün çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. İç ve dış pazardan gelen talepler doğrultusunda üretilen ürünler değişiklik gösterebilmektedir. Şekil 8'de 2002-2018 yılları arasında Türkiye'de organik ürün sayılarındaki değişimler yer almaktadır. Organik ürün sayısının en fazla arttığı yıl aralığını, 46 ürünle 2007-2008 yılları arası dönem oluşturmaktayken; en az değiştiği yıl aralığının ise 2017-2018 dönemi olduğu görülmektedir. 2000'li yılların başlarından itibaren genel anlamda ürün çeşidinin arttığı barizdir. 2002-2018 arası dönemde ürün çeşitliliğinin yıllık ortalaması alındığında 206 ürün elde edilmektedir. Yani Türkiye'deki organik tarıma konu olan tarımsal ürün çeşitliliğinin ortalaması 206 üründür. Bu kapsamda Türkiye'nin organik tarımsal üretim potansiyelini doğru değerlendirebilmesi durumunda, dış ticarete oldukça geniş bir ürün yelpazesine sahip olacağı aşikârdır.

Şekil 8: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Ürün Sayıları
(Kaynak: TÜİK, 2018).

Tablo 5: Yıllara Göre Organik Tarımda Önde Gelen İllerde En Fazla Üretilen Ürünler

2003		2010		2018	
EGE BÖLGESİ		DOĞU ANADOLU BÖLGESİ		DOĞU ANADOLU BÖLGESİ	
1-AYDIN	Pamuk, Buğday, İncir, Zeytin, Portakal	1-VAN	Buğday, Arpa, Korunga, Çayır	1-VAN	Arpa, Buğday, Çayırotu, Korunga, Yonca
2-İZMİR	Pamuk, Üzüm, Üzüm(kuru), Zeytin, İncir, Domates, Çam Fıstığı	2-ERZURUM	Buğday, Arpa, Elma, Fiğ, Yonca, Çavdar, Korunga, Çayır	2-ERZURUM	Arpa, Buğday, Çayırotu, Fiğ, Korunga, Yonca, Yulaf
3-MANİSA	Domates, Elma, Üzüm, Üzüm(kuru)	3-MUŞ	Buğday, Arpa, Fiğ, Yonca, Korunga, Çayır	3-KARS	Arpa, Buğday, Fiğ, Korunga, Yulaf

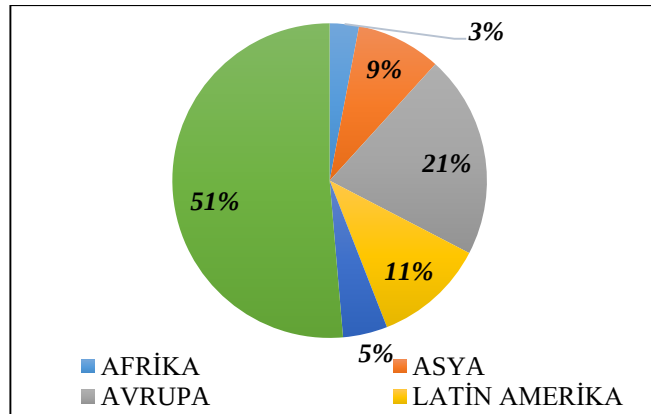
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı)

Yıllara göre organik tarımda önde gelen illerde, ön plana çıkan ürünler incelendiğinde; 2003 yılında, organik tarımın ilk kez yapılmaya başlandığı aynı zamanda en fazla organik tarımsal üretimin elde edildiği Ege Bölgesi’nde sırasıyla

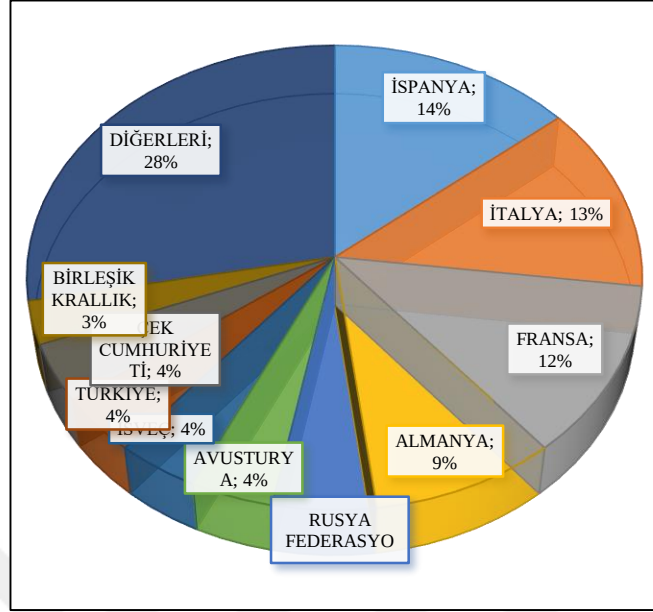
Aydın, İzmir ve Manisa illerinin ön plana çıktığını görüyoruz. Bu illerde Akdeniz iklimiyle özdeşleşmiş birtakım ürünlerin oldukça ön planda olduğu açıkça görülmektedir. Başlangıçta kuru üzüm ve incir üzerine başlayan organik tarımsal üretim zaman içerisinde pamuk, buğday, zeytin, portakal, domates, elma ve çam fıstığı şeklinde çeşitlilik göstermiştir. 2010 ve 2018 yıllarında organik tarımsal üretimde Doğu Anadolu Bölgesi dikkat çekmektedir ve buradaki illerde yetiştirilen ürünlerin başında buğday, arpa, korunga, yulaf, fiğ, çavdar, çayır, yonca gibi hububat ve yem bitkilerinin olduğu açıkça görülmektedir. Görüldüğü gibi, ülkemiz doğal ortam şartlarındaki çeşitliliğe bağlı olarak, ürün çeşitliliğinde de geniş bir yelpazeye sahiptir.

2.3. YILLAR BAZINDA ORGANİK TARIM ALANLARI

Dünya genelinde organik tarımsal üretim her geçen gün daha da önem kazanmaktadır. 2017 yılındaki dünya genelinde 69.8 milyon hektar alanda organik tarımsal üretim yapılmaktadır. Toplam 35.9 milyon hektar alanda organik tarım yapılan Okyanusya kıtasında, Avustralya 35.6 milyon hektar alanla tek başına dünyadaki tüm organik tarım alanlarının neredeyse yarısına sahiptir. Hemen Okyanusya'nın ardından 14.6 milyon hektar alanla Avrupa kıtası gelmektedir. Avrupa kıtasında 2.1 milyon hektar organik tarımsal üretim alanıyla İspanya ön plana çıkmaktadır (IFOAM Annual Report, 2018).

Şekil 9: Dünyada Organik Tarım Alanlarının Kıtalaraya Göre Dağılımı (%)
(Kaynak: IFOAM, 2018).

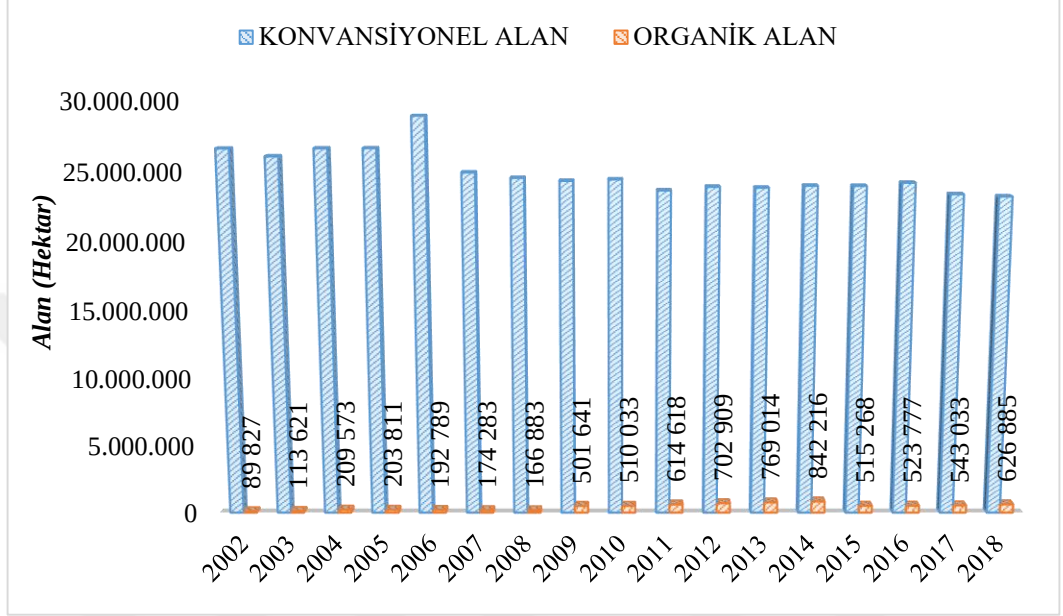

Şekil 10: Avrupa'da Organik Tarım Alanlarının Ülkelere Göre Dağılımı (%), 2017
(Kaynak: FIBL AMI Survey, 2019).

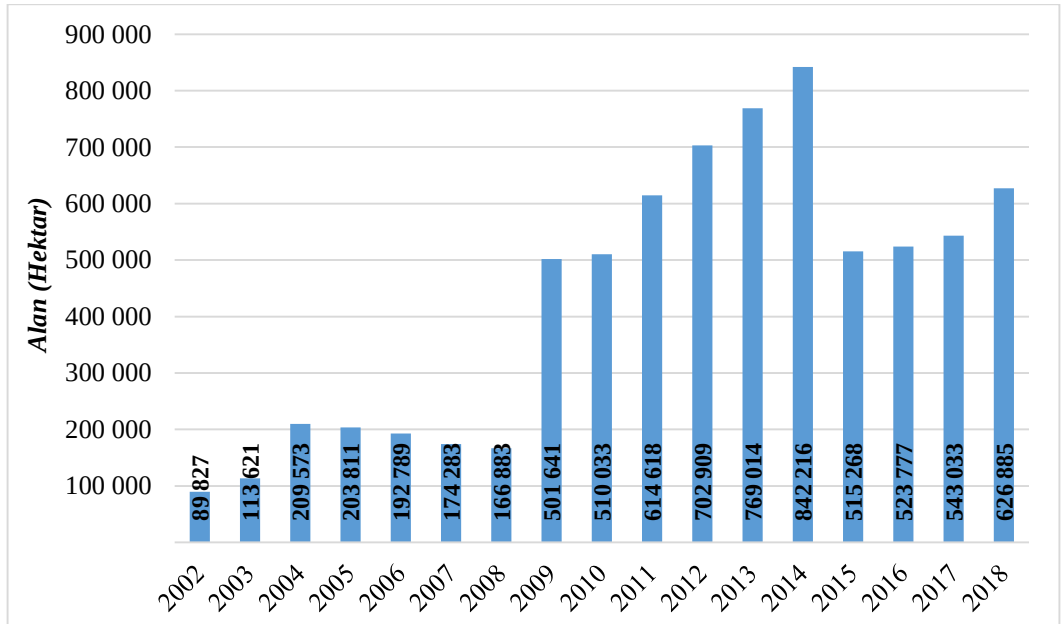
Avrupa'da organik tarım alanlarının ülkelere göre dağılımı incelendiğinde, Türkiye'nin organik tarım alanı bakımından Avrupa'daki durumu ortaya çıkmaktadır. 2017 yılında İspanya, İtalya ve Fransa sahip olunan toplam organik tarım alanı bakımından Avrupa'da ilk 3'te yer almaktadır. Aynı yıl Türkiye'nin üretici sayısı bakımından Avrupa'da birinci sırada olmasına rağmen, tarım alanı bakımından aynı durumda olmadığı açıkça görülmektedir. Esasında Avrupa kıtasında yoğun olarak ortaya çıkan organik ürün talebi, 1980'lerde Türkiye'de organik tarımın başlamasında önemli bir etken olmuştur. Organik tarımsal üretimde oldukça ilerlemişler fakat artan yoğun talebi karşılamakta yetersiz kalmışlardır. Türkiye organik tarım ihracatı incelendiğinde ilk sıralarda AB ülkeleri olduğu da görülecektir.

Türkiye'de 2002-2018 yılları arasında konvansiyonel tarım arazileri ile organik tarım arazilerinin alanları karşılaştırıldığında, organik tarımın mevcut tarımsal yapıdaki durumu daha net bir şekilde anlaşılabilecektir. Ülkemizde 2002 yılında 26.579.000 hektar genişliğe sahip olan konvansiyonel tarım alanlarının yanında organik tarım arazilerinin sadece 89.827 hektar genişliğinde olduğu görülmektedir. 2018 yılına gelindiğinde ise ülkemizdeki konvansiyonel tarım arazilerinin 23.180.000

hektar gerilediği; buna karşılık organik tarım alanlarının ise 626.885 hektara yükseldiği görülmektedir.

Şekil 11: Yıllara Göre Türkiye’de Konvansiyonel ve Organik Tarım Alanları
(Kaynak: TÜİK, 2018).

Şekil 12: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım Alanları
(Kaynak: TÜİK, 2018).

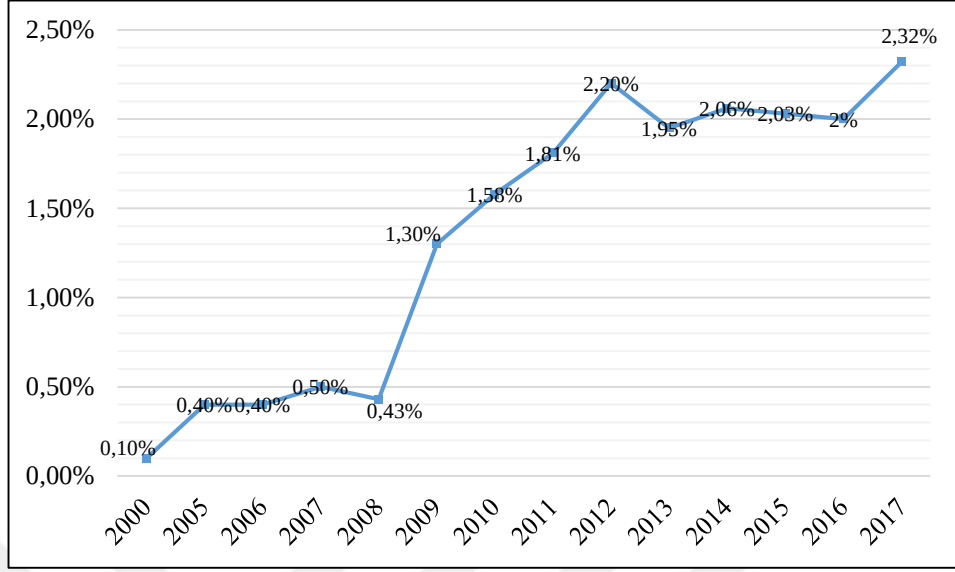
Türkiye'de organik tarım alanlarının zamana bağlı değişimi incelendiğinde, önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. Türkiye'de organik tarımın başlangıcından günümüze kadar organik tarım alanları önemli bir artış kaydetmiştir.

1990 yılında organik bitkisel üretimin yapıldığı alan sadece 1.037 hektardır. 1990 yılından 2008 yılına kadar olan dönemde, organik tarım alanları iniş-çıkışlar göstermektedir. Ancak bu dönemde organik tarım alanlarının genel eğilimi artış yönündedir. 2008 yılı sonrasında bu artış daha da hızlıdır. Bu durumun nedeni Türkiye'de organik tarım politikalarının güçlenmeye başlamasıdır. Başka bir neden ise küresel çapta organik tarım ürünlerine olan talebin artış göstermesidir.

2002 yılında 89.827 hektar genişliğinde olan organik tarım alanları, 2009 yılında 501.641 hektara yükselmiştir. 2008-2009 yılları arasında organik tarım arazileri 334.758 hektar artış gösterirken, organik tarım yapan çiftçi sayısı da bu dönemde 20.639 kişi artmıştır. Bu yıllar arasındaki artışın nedeni, yine dünya genelinde organik tarım ürünlerine olan talebin daha da artması neticesinde Türkiye'de organik tarım politikalarının güçlenmesiyle organik tarımın gittikçe yaygınlaşmasıdır.

2009-2014 yılları arasında organik tarım alanlarındaki genişlemenin istikrarlı bir şekilde devam ettiği gözlemlenmektedir. Nitekim 2014 yılında ülkemizdeki organik üretim alanı 842.216 hektara yükselmiştir. Ancak 2015 yılında toplam alanda önemli bir azalma yaşanmış; 515.268 hektara gerilemiştir. Sonraki yıllarda organik tarım alanlarındaki artışın eğilimi pozitif yönde olmuştur. Nitekim 2018 yılına gelindiğinde ülkemizde organik tarım alanı 626.885 hektara yükselmiştir.

Organik tarım alanlarının, ülkemizdeki toplam tarım alanları içerisindeki payını gösteren şekil incelendiğinde; bu payın gittikçe arttığı açıkça görülmektedir. Ancak ülkedeki var olan organik tarımsal potansiyelin, üretiminin yapıldığından çok daha fazlası olduğu da bilinmektedir. Özellikle Avrupa Birliği ülkeleri gibi organik tarım ürünlerine olan talebin çok yüksek olduğu ana pazar alanlarına yakın bir konumda olmak, doğal kaynaklar ve çevre yönünden organik tarımsal üretime uygun şartları karşılamak gibi özelliklere sahip ülkemizde organik tarımın daha da geliştirilmesi için çalışmalar yapılması son derece önemlidir.

Şekil 13: Organik Tarım Alanlarının Toplam Tarım Alanı İçerisindeki Payı (%)
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2000 yılında Türkiye’de organik tarım yapılan alanların, toplam tarım alanları içerisindeki payının %0,10 gibi oldukça küçük bir değerde olması dikkat çekmektedir. 2008-2009 yılları arası, organik tarımsal arazilerin büyük artış gösterdiği bir kırılma noktasıdır. Nitekim 2008 yılında Türkiye’de organik tarım yapılan alanların, toplam tarım alanları içerisindeki payının %0,43 olduğu görülürken; bu oran 2009 yılında %1,3’e yükselmiştir. 2017 yılına gelindiğinde, organik tarım alanlarının ülkedeki toplam tarımsal alanlara oranı %2,32’ye ulaşmıştır.

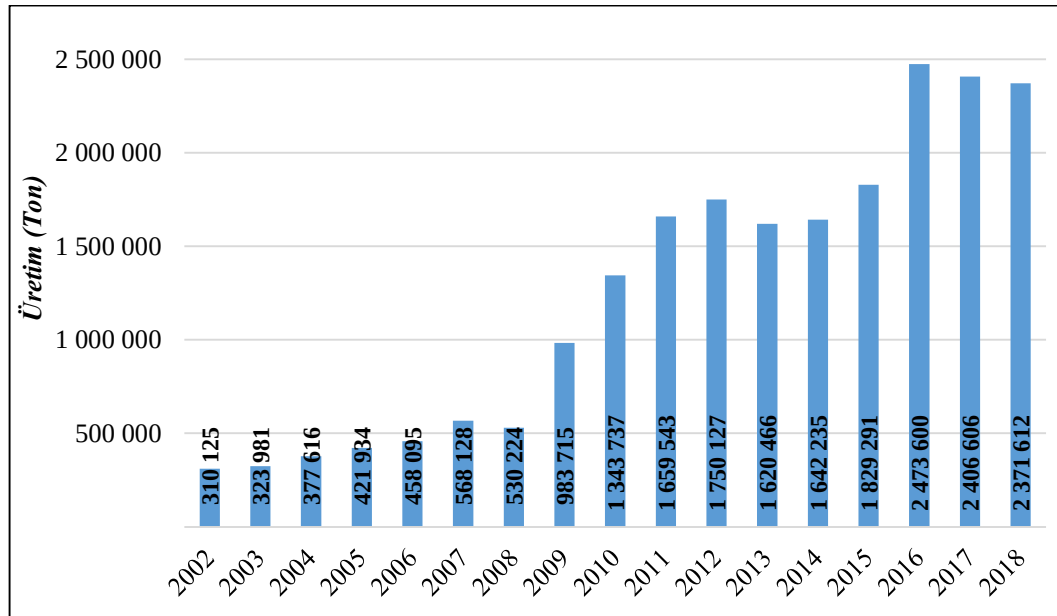
Dünya genelinde 2016 yılı itibariyle toplam tarım alanlarının %1,2’sinde organik tarım yapılmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde ise toplam tarımsal alanların %6,7’sinde organik tarım söz konusudur. Türkiye’de ise 2017 yılı itibariyle organik tarım alanları, toplam tarımsal alanların %2,32’sine denk gelmekte olup, 2023 yılı hedefi olarak Türkiye, toplam tarım arazileri içerisindeki organik tarım alanlarının payını %3’e çıkarmayı hedeflemektedir (FIBL, The World of Organic Agriculture 2018).

Sonuç olarak Türkiye’de organik tarım alanlarının zamana bağlı değişimi incelendiğinde, önemli değişikliklerin olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye’de organik tarımın başladığı yıldan günümüze kadar olan süreçte organik tarım alanları

önemli bir artış kaydetmiştir. 1990 yılında organik bitkisel üretimin yapıldığı alan sadece 1.037 hektarken bu değer 2018 yılında 626.885 hektara ulaşmıştır.

2.4. YILLAR BAZINDA ORGANİK ÜRETİM MİKTARLARI

Çiftçi sayısı ve üretim alanındaki artışa bağlı olarak, Türkiye'de organik bitkisel üretim miktarı da artmaktadır. Organik üretim miktarında zamana bağlı önemli değişiklikler meydana gelmiş olup, bu değişimin genel eğilimi artış yönündedir. 2002-2007 yılları arasında küçük çaplı da olsa istikrarlı bir şekilde üretim miktarlarının artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Üretim alanı ve çiftçi sayısında olduğu gibi, toplam üretim miktarı bakımından da 2008-2009 yılları arası kırılma noktası oluşturmaktadır. 2008 yılında 530.224 ton olan üretim miktarı 2009 yılında 983.715 tona yükselmiştir. 1 yıl içerisinde yaklaşık 450 bin tonluk bir üretim artışı söz konusudur. Organik tarımsal üretime dünya genelinde artan talep doğrultusunda ülkemizin bu yönde gerekli adımları atması, özellikle mevzuatını güçlendirmesi, organik tarıma yönelik bir takım destek ve teşvikleri sağlaması üretimde yaşanan bu artışın temel nedenidir.

Şekil 14: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım Üretim Miktarları
(Kaynak: TÜİK, 2018).

2009 yılından itibaren organik tarım yapan üreticileri desteklemedeki artış, özellikle yem bitkileri ve hububat grubundaki organik üretimi arttırmıştır. Bu durum toplam üretimde önemli bir artışa neden olmuştur. Nitekim toplam organik üretim miktarı 2018 yılında 2.371.612 tona yükselmiştir. Türkiye'deki organik üretim miktarı yurt dışından gelen isteğe göre şekillenmektedir. Türkiye ihracata dayalı organik üretim yaptığı için üretim seyrini belirleyen dünya piyasasıdır. Ancak iç pazarda da organik ürünlere olan talebin son yıllarda artmaya başlaması, ilerleyen yıllarda Türkiye'deki organik üretim miktarını şüphesiz daha da arttıracaktır.

2.5. YILLARA GÖRE ORGANİK ÜRÜN İHRACATI

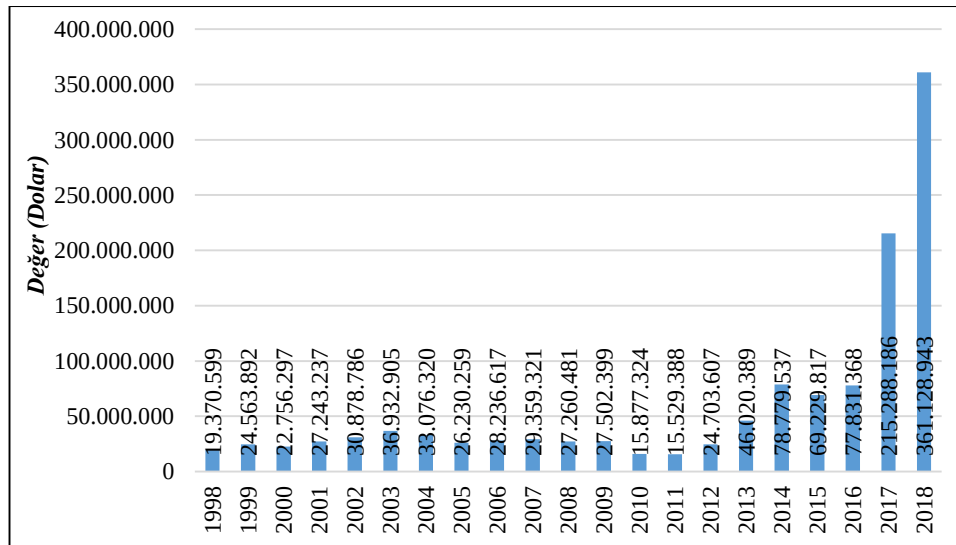
Organik tarım ürünlerinin dünyada ticareti 21. yüzyılda ciddi bir artış göstermiştir. Özellikle son yıllarda dünyada organik tarım ürünlerine olan talep artışı, sektörde olan ülkelerin ulusal ve uluslararası piyasalarına yansımıştır.

2017 yılı dünyada organik tarımsal üretim verileri incelendiğinde; organik tarıma katılan ülke sayısının 181 olduğu görülmektedir. Organik tarım dünya genelinde 90 milyar Euro değerinde bir hacme sahiptir. Bu pazarın 40 milyar Euro'su Amerika Birleşik Devletleri, 10 milyar Euro'su Almanya, 7.9 milyar Euro'su ise Fransa'dan oluşmaktadır. Bu 3 ülke tek başına dünya organik tarım pazarının yaklaşık 2/3'üne sahiptir. 2017 yılında dünya genelinde organik tarıma harcanan kişi başı tüketim bütçesi ortalama 10.8 Euro'dur. Kişi başı organik tarım harcamalarının en fazla olduğu ülkeler sırasıyla 288 Euro ile İsviçre, 278 Euro ile Danimarka ve 237 Euro ile İsveç olmuştur (IFOAM Annual Report, 2018).

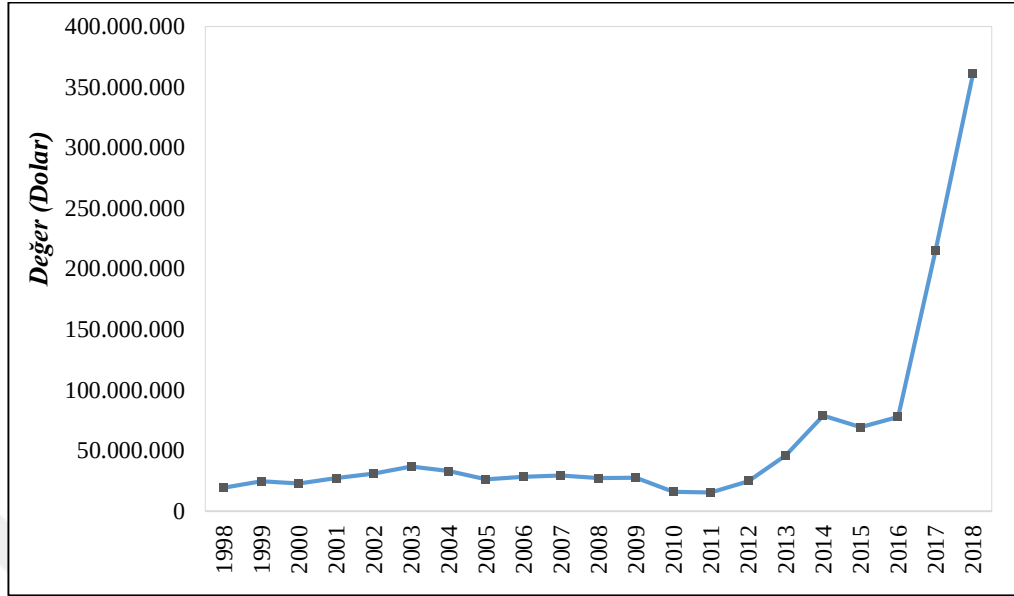
Türkiye'de organik üretimin başlaması ve gelişmesinde ihracatın önemi büyüktür. Ülkede dış talebe yönelik üretimin yapılmaya başlamasıyla birlikte organik üretim artmaya başlamıştır. Ülkemizde organik tarım ihracat değerlerinin dağılımını gösteren şekiller incelendiğinde; 1998-2012 yılları arasındaki dönemde ihracatın aşağı yukarı her yıl aynı düzeyde seyrettiği, minimal artış-azalışların kaydedildiği görülmektedir. Bu dönem ihracat gelirleri ortalaması 25.968.095 dolara yakındır. Ülkede organik tarımın çok az bilindiği, salt ticari amaç güderek ihracat amaçlı

yapıldığı düşünülürse dönemin ilk yıllarında gelirlerin düşüklüğü bununla açıklanabilir. Ancak sonraki yıllarda diğer değişkenlerde artış olmasına rağmen, bunun ihracat gelirine yansımamış olması organik ürün ihracatında istenen düzeyde olmadığıımızın ispatıdır. Bu dönem aralığında ticari değeri pek fazla olmayan ürünlerdense daha çok gelir getirecek ürünlerin üretimine önem gösterilmesi yerinde olacaktı.

Şekil 15'e göre 2012-2013 yılları arasında organik ürünlerden elde edilen ihracat geliri yaklaşık iki katlık bir artış göstermiştir. 2016-2017 yılları arasında ihracat geliri bakımından önemli bir kırılma göze çarpmaktadır. Bu yıllar arasında 137.456.817 dolarlık bir ihracat artışı gerçekleşmiştir. 2017-2018 yılları arasında ise 145.840.757 dolarlık bir ihracat artışı yaşanmıştır. 2018 yılının, son 20 yıllık süreçte en büyük organik ürün ihracat gelir artışının yaşandığı yıl olduğu görülmektedir. Özellikle son yıllarda organik tarımsal ihracatın büyük artış göstermesinde organik ürünlere olan talep öne çıkmaktadır. Özellikle Avrupa kıtası yüksek üretim değerlerine rağmen talebi karşılayamamakta ve organik ürünlere yönelik ithalata yönelmektedir. Ayrıca küreselleşen dünyada organik tarım kavramı her geçen gün bilinirliğini daha da arttırmaktadır. Bu kapsamda başta gelişmiş ülkeler olmak üzere çoğu gelişmekte olan ülkede de tüketicinin tarımsal gıda tercihlerinde hızlı bir şekilde organik tarıma kayma eğilimi göze çarpmaktadır.

Şekil 15: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım İhracat Değerleri
(Kaynak: TÜİK, 2018).

Şekil 16: Yıllara Göre Türkiye’de Organik Tarım İhracat Değerleri
(Kaynak: TÜİK, 2018).

Tablo 6’da Türkiye’nin organik tarım ihracatında önde gelen ülkeler incelendiğinde; ülkemizin en fazla organik tarımsal ürün ihracatı yaptığı ülkelerin AB ülkeleri olduğu görülmektedir. 2018 yılında 26.045 tonluk ihracatla İtalya ilk sırada yer alırken; onu 18.000 tonluk ihracatla Almanya, 16.039 tonluk ihracatla ise Hollanda izlemektedir. Bu 3 ülke tek başına toplam ihracatımızın %53’üne denk gelmektedir. Bu toplam organik tarımsal üretim ihracatımızın yarısından fazlasının, yaklaşık 59.195 tonluk kısmını İtalya, Almanya ve Hollanda ile yaptığımız anlamına gelmektedir. Tablodaki diğer ülkeler içerisindeki %4’lük kısım hariç tutulursa toplam ihracatımızın %78’lik kısmının Avrupa ülkeleriyle yapıldığı görülmektedir.

AB ülkelerinden hemen sonra ABD’nin 13.091 tonluk ihracatla %12’lik bir paya sahip olduğu görülmektedir. Gerek AB ülkeleri, gerekse ABD’nin dünya üzerinde sağlıklı beslenme noktasında ileri bir seviyede olduğu bilinmektedir. Bu ülkelerde son yıllarda meydana gelen hızlı bilinçlenme ve sağlıklı beslenme isteği organik tarımsal ürün talebini arttırmış olacaktır ki, üretim potansiyeline sahip ülkelerden bu ürünlerin arzını talep etmektedirler.

Tablo 6: Türkiye'nin Organik Tarım İhracatında Önde Gelen Ülkeler, 2018

ÜLKE	MİKTAR (TON)	(%)
İTALYA	26.045,27	23
ALMANYA	18.000,34	16
HOLLANDA	16.039,40	14
ABD	13.091,67	12
FRANSA	8.761,39	8
BELÇİKA	6.509,92	6
İNGİLTERE	5.166,17	5
İSVEÇ	2.869,43	3
İSVİÇRE	2.499,03	2
KANADA	2.306,25	2
GÜNEY KORE	2.165,22	2
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	1.883,24	2
İSPANYA	1.000,25	1
JAPONYA	685,39	1
DİĞERLERİ	4.667,70	4
GENEL TOPLAM	111.690,68	100

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018).

Organik ürünlerin ticaretinde Avrupa’da Almanya, Fransa, İtalya gibi gelişmiş ülkelerin payı çok büyüktür. Türkiye’nin organik tarımsal üretiminde ilerleyen yıllarda üretim ile birlikte pazarlama alanlarında da kendini geliştirmesi gerekmektedir. Avrupa gibi coğrafi konum olarak Türkiye’ye bu denli yakın, büyük organik üretim ve pazar alanlarına sahip ülkelerle olan rekabetin daha sağlam temellere dayandırılması gerekmektedir.

Tablo 7’de de görüldüğü üzere, en çok organik tarımsal ürünlerin ticaretine konu olan ürünlerin yetiştirilmesi adına ülkemizde büyük bir potansiyel söz konusudur. Özellikle buğday ve buğday ürünlerinin ticarete bu kadar etkili olduğu bir alanda, buğday için gerekli şartların oldukça iyi durumda olduğu ülkemizde bu durum göz ardı edilmemeli, yetişmesi için kuraklık şartını arayan buğdayın üretim sahaları bu isteğe bire bir uyan İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde arttırılmalıdır.

Tablo 7: 2018 Yılında En Çok İhracatı Yapılan Ürünler

Ürün Adı	Miktar (Ton)	Tutar (Dolar)	Miktar (%)	Tutar (%)
Buğday ve Buğday Ürünleri	41.633,90	131.146.772	37	36
İncir ve İncir Ürünleri	7.996,93	51.980.044	7	14
Meyve ve Meyve Ürünleri	25.964,37	48.293.736	23	13
Fındık ve Fındık Ürünleri	5.356,76	40.015.020	5	11
Üzüm ve Üzüm Ürünleri	10.572,35	26.430.886	9	7
Kayısı ve Kayısı Ürünleri	4.773,70	22.627.358	4	6
Mercimek Çeşitleri	5.229,36	16.054.144	5	4
Sebze ve Sebze Ürünleri	5.407,06	5.947.769	5	2
Baharatlar	1.027,74	4.470.685	1	1
Zeytin ve Zeytin Ürünleri	707,71	4.097.634	1	1
Nohut	1.360,47	2.340.002	1	1
Antep Fıstığı	26,76	795.976	0	0
Diğerleri	1.618,91	6.928.917	1	2
Genel Toplam	111.690,68	361.128.943	100	100

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı)

Türkiye’de organik tarımsal üretimin Ege Bölgesi’nde başlamasıyla birlikte geçmişte incir, üzüm, zeytin gibi ürünlerin ihracatta daha çok ön plana çıktığı bilinmektedir. Ancak bu durum günümüzde değişiklik göstermiştir. Zira artık Türkiye’de organik tarımsal üretim miktarının odak noktası Ege Bölgesi’nden ziyade Doğu Anadolu Bölgesi’ne kaymıştır. Doğu Anadolu Bölgesi, organik tarımsal üretimde tahıl grubu ve yem bitkileri ile ön plana çıkmaktadır. Toplam organik tarımsal üretimin ton olarak %37’si, tutar olarak ise %36’sı Buğday ve buğday ürünlerindendir. Toplamda 361.128.943 dolarlık ihracat gelirin 131.146.772 doları bu gruba aittir. Türkiye organik tarımsal ürünlerin ticaretinde sahip olduğu gelirin %50’si tek başına buğday ve buğday ürünleri ile incir ve incir ürünlerine aittir. Bu durum Doğu Anadolu ve Ege bölgelerinin organik tarımsal üretim açısından Türkiye için önemini ortaya koymaktadır.

Türkiye’de organik tarımsal ürünlerin türlerini ve dağılımlarını incelediğimizde de zaten ülkemizdeki organik tarımsal üretimin Ege ve Doğu Anadolu bölgelerimizde hızla geliştiğini görmekteyiz.

2.6. YILLARA GÖRE ORGANİK ÜRÜN İTHALATI

Türkiye, tarımda uzun yıllar boyunca kendi kendine yetebilen bir ülke olmayı başarmıştır. Bu nedenle tarımsal alanda ithal ettiği ürün sayısı son yıllar hariç tutulursa oldukça sınırlıdır. Ülkemizde organik ürünlerin yıllar bazında ithalat değerlerinden ziyade hangi ürünlere talebin olduğunun, bu ürün gruplarında ne boyutta ithalat yapıldığının anlaşılabilmesi için 2018 yılı organik ürün ithalat verileri derlenmiştir.

Türkiye'nin organik ürün ithalatı yaptığı ülkeler incelendiğinde; en çok ithalatın Avrupa, Ortadoğu ve Asya ülkelerinden yapıldığı görülmektedir. En çok ithal edilen ürün, 99.446 tonla tohumluk olmayan soya fasulyesidir. İtalya'dan 7.800 litre soyalı içecek ithal edilirken, Avusturya'dan 18.720 adet organik enerji içeceği ithal edilmiştir. Toplamda ise 2018 yılında 175.868,45 ton organik ürün ithalatı yapılmıştır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018).

Tablo 8: 2018 Yılı Organik Ürün İthalatı

Ürün Adı	Miktar (Ton)	Miktar (Lt)	Miktar (Adet)	İthal Edilen Ülke
Soya Fasulyesi (Tohumluk olmayan)	99.446			BAE, Etiyopya, Kazakistan, Rusya
Soyalı İçecek		7.800		İtalya
Mısır	27.545			BAE, Dubai, Kazakistan, Moldova
Buğday, Buğday Çimi Tozu, Buğday Glikoz	32.622			Dubai, Kazakistan, Rusya, Hırvatistan, İngiltere, İsviçre,
Ayçekirdeği	8.834			BAE, Rusya
Mercimek (Kırmızı)	5			Kazakistan
Kuru Meyve (Erik, Hurma, Dut, Elma, İncir, Kayısı Gojibery)	898			Fransa, Arjantin, Cezayir, Tunus, Avustralya, Kırgızistan, Sri Lanka, İngiltere, Moldova, Çin, Hollanda, İran, Pakistan, ABD, İtalya
Üzüm (Kurutulmuş)	40			ABD
SUSAM (Tohum)	206			Uganda, Mısır, Hindistan

Zencefil (Öğütülmüş)	1,30			Almanya, Sri Lanka
Kakao ve Tozu	12			Peru, İngiltere, Hollanda, Haiti
Fasulye, Maş Fasulyesi	20			Özbekistan
Meyan Kökü	250,3			Kazakistan, Gürcistan
Zerdaçal (Toz)	2			Sri Lanka
Pirinç Unu Ve Nişastası	13			İngiltere, Belçika
Keten Tohumu	4.750			Kazakistan
Bitkisel Çay	1,2			Almanya
Çörekotu	88			Hindistan, Mısır
Nohut	900			Kazakistan
Ceviz (Kabuksuz)	4			Moldova
Domates (Ketçap)	47,7			Hollanda
Kara Biber	2,8			Sri Lanka
Havuç (Dondurulmuş), Konservesi	40,4			İspanya, Avusturya
Muz Püresi ve Flakesi	82,8			Fransa, Ekvador, Hollanda
Hardal	4			Fransa
Chia Tohumu	3,15			Almanya, Hollanda
Hindistan Cevizi Yağı	12			Gana
Tavuk Yumurtası			12.000	Suudi Arabistan
Piliç Eti	1,60			Katar
Arı Sütü	1,00			Fransa
Bitkisel Yağlı Süt Bazlı Karışım	34			İspanya
Makarna	1			İtalya
Reçel (Vişne, Kayısı, Çilek)	0,25			Dubai
Organik Enerji İçeceği (All I Need)			18.720	Avusturya
Genel Toplam	175.868,45	7.800	30.720	

(Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2018)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIMIN MEKÂNSAL DAĞILIMI

Türkiye’de organik tarımın, zamansal dağılımında olduğu gibi, mekânsal dağılımında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Mülki idare yapısına göre, günümüzde ülkemizde 81 il bulunmaktadır. Türkiye’de organik tarıma ait il bazında verilere ancak 2003 yılı itibariyle ulaşılabilmektedir. Bu nedenle organik tarımın mekân bazlı değişiminin günümüzle karşılaştırılmasında 2003 yılı verileri baz alınacaktır.

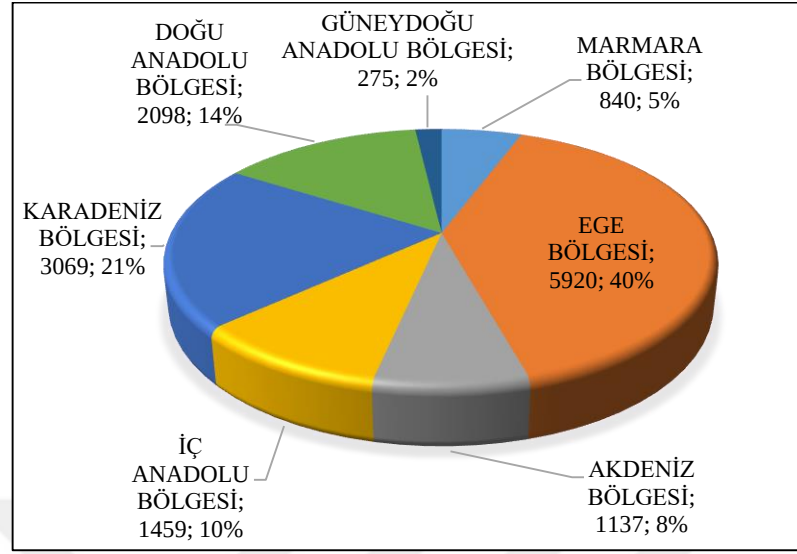
Bu bölümde Türkiye’de organik tarımın mekânsal gelişim süreci incelenecektir. Bu kapsamda ülkemizde organik tarım yapan üretici sayıları, organik üretim alanları ve organik üretim miktarlarının 2003, 2010 ve 2018 yılları baz alınarak, mekânsal dağılımları detaylı bir şekilde analiz edilecektir.

3.1. ORGANİK TARIM YAPAN ÜRETİCİLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

Türkiye’de organik üretim yapan üretici sayısının, zamansal dağılımında olduğu gibi, mekânsal dağılımında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

3.1.1. 2003 YILINDA ORGANİK TARIM YAPAN ÜRETİCİLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

2003 yılında ülkemizde organik bitkisel üretim yapan üretici sayısı toplam 14.798 kişidir. Bu üreticilerin mekânsal dağılışı bölgeler ölçeğinde incelendiğinde, 2003 yılında organik üretim yapan çiftçi sayısının %40 gibi bir oranla Ege Bölgesi’nde büyük çoğunlukta olduğu görülmektedir. Ege Bölgesi’nin ardından sırasıyla Karadeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu, Akdeniz, Marmara ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri gelmektedir.

Şekil 17: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Bölgesel Dağılımı, 2003
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Şekil 17'ye göre, 2003 yılında Türkiye'de en fazla organik tarımsal üretim yapan çiftçiye Ege Bölgesi'nde rastlanmaktadır. Bölge toplam çiftçi sayısının %40'ına karşılık gelmektedir. Ege Bölgesi'nin ardından sırasıyla Karadeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu, Akdeniz, Marmara ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi, üretici sayısının yoğunluğu bakımından sıralanmaktadır.

Tablo 9'da, Ege Bölgesi'nde organik tarım yapan üretici sayılarının dağılımını incelediğimizde; 2003 yılında bölgede üretici sayısının büyük oranda Kıyı Ege Bölümü'nde toplandığını görüyoruz. Üreticilerin yaklaşık olarak $\frac{3}{4}$ 'ü Kıyı Ege'de, $\frac{1}{4}$ 'i İç Batı Anadolu'da yer almaktadır.

Kıyı Ege Bölümü'nde Aydın ili, 1.846 üretici sayısı ile ön plana çıkmaktadır. Ardından İzmir ili, 1.422 üretici ile dikkat çekmektedir. Bu iki il, zaten bölümdeki toplam üretici sayısının $\frac{2}{3}$ 'den fazlasını karşılamaktadır.

Üretici sayılarının Kıyı Ege Bölümü'nde İç Batı Anadolu Bölümü'nden yaklaşık 3 kat fazla olmasının nedeni, verimli kıyı ovalarının burada toplanmış olması ve Ege Denizi'ne olan konumu itibarıyla iç kesimlere oranla daha ılık ve nemli bir havaya sahip olmasıdır. Burada genel olarak Akdeniz ikliminin görülmesi, bu iklime uygun çoğu tarım ürününün yetiştirilmesini mümkün kılmıştır.

Tablo 9: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	1.422
	Manisa	788
	Denizli	268
	Aydın	1.846
	Muğla	210
	Toplam	4.534
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	1.056
	Kütahya	266
	Uşak	64
	Toplam	1.386
Ege Bölgesi Toplam		5.920

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Türkiye’de 2003 yılında organik tarım üretici sayısı bakımından ön plana çıkan ikinci bölge Karadeniz Bölgesi’dir (Tablo 10). Karadeniz Bölgesi’nde üretici sayılarının özellikle batı bölümde Kastamonu’da yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Tüm bölgedeki üretici sayısının yaklaşık 2/3’si tek başına Kastamonu ilinde bulunmaktadır. Karabük ve Bartın illerinde organik tarım yapan üreticiye rastlanmadığı görülmektedir. Sinop, Zonguldak, Bolu ve Düzce’de ise üretici sayılarının oldukça az olduğu Tablo 10’da çıkarılmaktadır.

Batı Karadeniz’in hemen ardından sırasıyla Doğu ve Orta Karadeniz bölümleri üretici sayısı bakımından ön plana çıkmaktadır. Karadeniz Bölgesi, üretici sayısı bakımından Ege Bölgesi’nden hemen sonra gelerek ikinci sırada yer almasına rağmen bölgedeki 18 ilin 7’sinde organik tarım yapan çiftçi bulunmaması dikkat çekmektedir.

Doğu Karadeniz’de ise üretici sayısının fazla olması bölümün fazla yağış alması nedeniyle çay ziraatına imkân tanınmasından kaynaklanmaktadır.

Bayburt ve Giresun’da ise üretici bulunmadığı dikkat çekmektedir. Bu illerin özellikle organik tarımsal potansiyeli incelendiğinde bu durum şaşırtıcı gelmektedir.

Tablo 10: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Doğu Karadeniz	Rize	1
	Artvin	123
	Trabzon	87
	Gümüşhane	201
	Bayburt	*
	Giresun	*
	Toplam	412
Orta Karadeniz	Amasya	*
	Çorum	*
	Ordu	117
	Samsun	24
	Tokat	*
	Toplam	141
Batı Karadeniz	Sinop	75
	Kastamonu	2.107
	Karabük	*
	Bartın	*
	Zonguldak	44
	Düzce	193
	Bolu	97
	Toplam	2.516
Karadeniz Bölgesi Toplam		3.069

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 11'e göre, 2003 yılında ülkemizde organik üretici sayısı bakımından üçüncü sırada yer alan Doğu Anadolu Bölgesi incelendiğinde; bölgedeki üreticilerin neredeyse tamamının Erzurum-Kars Bölümü'nde toplandıkları görülmektedir. Bölgenin toplamda 2.098 olan üretici sayısının 1.840'ı Erzurum ilinde bulunmaktadır. Yukarı Fırat Bölümü'nde Malatya ilinde 254 kişi organik tarım yapmaktadır. Görüldüğü gibi, 2.098 olan bölgedeki toplam üretici sayısının, 2.094'ü yalnızca 2 ile toplanmış bulunmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan 14 ilin 8'inde organik üretim yapan hiç üretici yoktur.

Tablo 11: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	*
	Erzurum	1.840
	İğdır	1
	Kars	*
	Toplam	1.841
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	1
	Erzincan	*
	Elazığ	1
	Malatya	254
	Bingöl	*
	Toplam	256
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	*
	Bitlis	1
	Muş	*
	Ağrı	*
	Toplam	1
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	*
	Toplam	0
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		2.098

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı)

İç Anadolu Bölgesi'ndeki toplam üretici sayısının 1.459 olduğu, bunun 1.049'unun Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer aldığı Tablo 12'de net bir şekilde görülmektedir. Bu bölümde yer alan Çankırı ilinin 702 üretici ile tüm bölgedeki üretici sayısının neredeyse yarısına sahip olduğu dikkat çekmektedir.

Orta Kızılırmak Bölümü'nün hemen ardından Konya Bölümü göze çarpmaktadır. Bu bölümde yer alan 405 üreticiden 404'ü Konya ilinde bulunmaktadır. Toplamda 13 ile sahip İç Anadolu Bölgesinde, 2003 yılında, 5 ilde organik tarım yapan üretici bulunmamaktadır.

Yukarı Kızılırmak ve Yukarı Sakarya bölümlerinin ise organik tarım yapan üretici sayısı bakımından oldukça az bölümler oldukları dikkat çekmektedir.

Tablo 12: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	2
	Toplam	2
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	702
	Kırıkkale	*
	Kırşehir	*
	Yozgat	*
	Niğde	104
	Nevşehir	162
	Kayseri	81
	Toplam	1.049
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	3
	Eskişehir	*
	Toplam	3
Konya Bölümü	Aksaray	1
	Karaman	*
	Konya	404
	Toplam	405
İç Anadolu Bölgesi Toplam		1.459

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 13: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Antalya Bölümü	Antalya	192
	Isparta	594
	Burdur	167
	Toplam	953
Adana Bölümü	Adana	23
	Mersin	44
	Osmaniye	*
	Hatay	8
	Kahramanmaraş	109
	Toplam	184
Akdeniz Bölgesi Toplam		1.137

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Akdeniz Bölgesi'ndeki üretici sayılarının dağılımı incelendiğinde genel olarak üreticilerin Antalya Bölümü'ne toplandıkları görülmektedir (Tablo 13). Toplam üreticilerin neredeyse yarısı Isparta ilinde bulunmaktadır. Adana Bölümü'nün üretici sayısı bakımından Antalya Bölümü'ne oranla hayli geride kaldığı, Osmaniye ilinde ise hiç üreticinin bulunmadığı dikkat çekmektedir.

Marmara Bölgesi'ndeki üretici sayılarının dağılımı tablo 14'e göre incelendiğinde, bölgedeki üreticilerin neredeyse tamamının Güney Marmara Bölümü'nde yer aldığı görülmektedir. Özellikle Bursa ve Çanakkale illerinin ön plana çıktığı hemen ardından Balıkesir ve Bilecik illerinin geldiği görülmektedir. Bu yılda Yalova'da, yalnızca 1 üretici bulunmaktadır. Bölgenin en kalabalık bölümü olan Çatalca-Kocaeli Bölümü'nde yalnızca 34 üretici bulunmakta olup bunların 31'ini İstanbul'daki üreticiler oluşturmaktadır. Ergene Bölümü'nde ise hiç üretici bulunmamaktadır.

Tablo 14: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Çatalca-Kocaeli Bölümü	İstanbul	31
	Kocaeli	2
	Sakarya	1
	Toplam	34
Güney Marmara Bölümü	Bursa	271
	Bilecik	143
	Yalova	1
	Balıkesir	148
	Çanakkale	242
	Toplam	805
Ergene Bölümü	Edirne	*
	Tekirdağ	*
	Toplam	0
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	1
	Toplam	1
Marmara Bölgesi Toplam		840

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki üretici sayılarının dağılımı incelendiğinde (Tablo 15), bölgede toplam 275 üreticinin bulunduğu; bu sayının 270'inin Orta Fırat Bölümü'nde yer aldığı görülmektedir. Özellikle Şanlıurfa 225 üretici ile ön plandadır. Dicle Bölümü'nde yer alan 5 ilden 3'ünde hiç üretici bulunmazken, Mardin'de 4, Batman'da 1 olmak üzere toplam 5 üretici yer almaktadır.

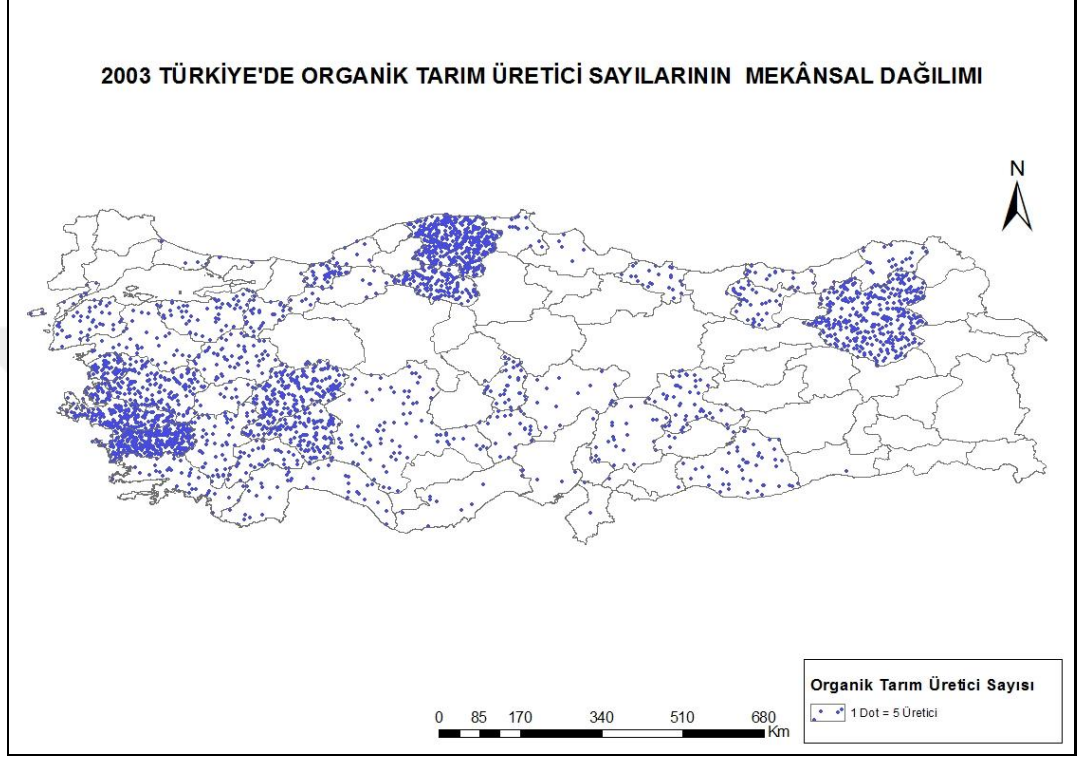
Tablo 15: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2003

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Dicle Bölümü	Siirt	*
	Batman	1
	Mardin	4
	Diyarbakır	*
	Şırnak	*
	Toplam	5
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	36
	Şanlıurfa	225
	Gaziantep	9
	Kilis	*
	Toplam	270
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		275

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılında ülkemizde organik tarım yapan üreticilerin mekânsal dağılımı genel olarak incelendiğinde; belli kesimlerde yoğunlaşmaların olduğu Şekil 18'de açıkça görülmektedir. 2003 yılında organik tarım yapan toplam üretici sayısı 14.798 kişidir. Bu yılda üreticilerin ülke genelinde dağılımına baktığımızda, 27 ilde üretici bulunmadığı görülmektedir. Bu durum, her üç ilden birinde organik tarımın yapılmadığını göstermektedir. Organik tarım yapan üreticilerin bulunmadığı iller genellikle Doğu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde yer almaktadır. Ege Bölgesi'nde Aydın ve İzmir illerinde üretici sayısının oldukça fazla olduğu gözlemlenmektedir. Bölge, bu yılda organik tarımsal üretimin merkezi durumundadır.

Karadeniz Bölgesi'nde Kastamonu, Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise Erzurum üretici sayısının yoğunluğuyla dikkat çekmektedir.

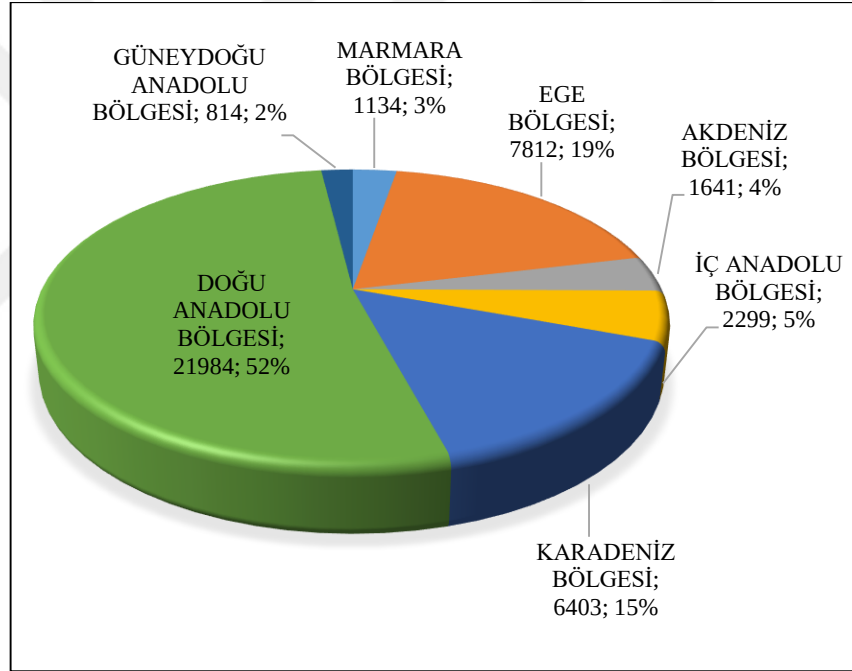

Şekil 18: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Mekânsal Dağılımı, 2003

3.1.2. 2010 YILINDA ORGANİK TARIM YAPAN ÜRETİCİLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

2010 yılında Türkiye’de organik üretim yapan üretici sayısının mekânsal dağılımı incelendiğinde, 2003-2010 yılları arasındaki 7 yıllık dönemde çok önemli değişikliklerin kaydedildiği; gerek organik üretim yapan üretici sayısında gerekse bu üreticilerin mekânsal dağılımında önemli değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. 2010 yılında ülkemizde organik üretim yapan üretici sayısı 42.097 kişiye yükselmiştir. Bu üreticilerin bölgesel dağılımına baktığımızda; 2003 yılında Ege Bölgesi %40’lık bir oranla üretici sayısı bakımından önde gelmekteyken, 2010 yılında Doğu Anadolu Bölgesi %52’lik bir payla ülkedeki organik üretim yapan üreticilerin yarısından fazlasına sahip hale gelmiştir (Şekil 19). Doğu Anadolu Bölgesi sahip olduğu doğal

ortam koşulları sebebiyle organik tarım açısından oldukça elverişli bir yapıya sahiptir. Bölgedeki gerek toprak gerekse su kaynakları organik tarım yapılabilmesi için gereken şartlara oldukça haizdir. Bölge halkı için tarım ve hayvancılık geçmişten bu yana büyük önem taşımaktadır. Özellikle Erzurum-Kars çevresinde büyükbaş hayvancılık oldukça ön plana çıkmaktadır. Organik tarım yapılması için oldukça elverişli olan bu doğal şartlar ve organik tarıma yönelik artan talep, organik tarım ürünlerinin çiftçiye konvansiyonel üretimle elde edilen ürünlere kıyasla daha fazla gelir sağlaması gibi faktörler bir arada düşünülürse bölgede organik tarıma yönelişteki artışın nedeni daha iyi anlaşılabacaktır.

Şekil 19: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Bölgesel Dağılımı, 2010
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Doğu Anadolu’da büyükbaş hayvancılığın oldukça gelişmiş olduğu ve son yıllarda organik hayvansal ürünlere olan talebin de arttığı göz önünde bulundurulursa, bu artışın nedeni daha rahat anlaşılabilir. Organik hayvancılığın hızla önem kazanması ve buna bağlı olarak da organik bitkisel üretimde hayvancılık sektörünün ihtiyaç duyduğu organik yem bitkilerine olan talebin karşılanabilmesi için yem bitkileri ve tahıl grubu ürünlere bölgede ağırlık verilmiştir.

2003 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde organik tarım yapan üretici sayısının en fazla bulunduğu bölümün 1.841 kişi ile Erzurum-Kars Bölümü olduğu; diğer bölümlerde üretici sayısının oldukça az olduğu dikkat çekmekteydi. Hakkâri Bölümü'nde hiç üretici olmaması, Yukarı Murat-Van Bölümü'nde ise yalnızca 1 üreticinin olması, bölgenin 2003 yılında organik tarım açısından büyük bir öneme sahip olmadığını kanıtlar niteliktedir.

Tablo 16: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	272
	Erzurum	3.322
	İğdır	8
	Kars	1.594
	Toplam	5.196
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	63
	Erzincan	375
	Elazığ	1
	Malatya	584
	Bingöl	113
	Toplam	1.136
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	9.944
	Bitlis	951
	Muş	2.402
	Ağrı	1.479
	Toplam	14.776
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	876
	Toplam	876
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		21.984

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 16'dan da anlaşılacağı üzere, 2010 yılına gelindiğinde bölgenin tamamında ve kendi içerisindeki bölümleri arasında büyük değişimler yaşanmıştır. 2010 yılında toplam 5.196 üretici sayısına ulaşan Erzurum-Kars Bölümü geçmiş yıllarda organik tarım üretici sayısı bakımından bölgede ilk sırada yer almaktayken;

2010’da bu yeri 14.776 üretici sayısına sahip Yukarı Murat-Van Bölümü’ne bırakmıştır. Burada özellikle Van çiftçi sayısı bakımından büyük bir artış kaydetmiştir. Bu dönemde meydana gelen üretici sayısı artışı, alan ve üretim miktarı verilerine de yansımıştır. Doğu Anadolu’nun sonradan keşfedilen organik tarım potansiyeli ve Ege Bölgesi’ne oranla daha farklı türlerde tarım ürünlerinin burada yetiştirilebilmesi sayesinde bölgede organik tarım giderek önem kazanmıştır.

2003 yılında Doğu Anadolu Bölgesi’nde 2.098 üretici yer alırken, bu sayı 2010 yılında 21.984 çiftçiye yükselmiştir. Bu sayıyla birlikte bölgede organik üretim yapan üretici sayısının son 7 yılda 10 kat arttığı görülmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi bu süreçte %38’lik bir oransal artışa sahip olmuştur.

Tablo 17: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	1.505
	Manisa	1.677
	Denizli	401
	Aydın	3.608
	Muğla	135
	Toplam	7.326
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	446
	Kütahya	50
	Uşak	0
	Toplam	496
Ege Bölgesi Toplam		7.822

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında Doğu Anadolu Bölgesi’nden sonra en fazla organik üretim yapan üreticinin bulunduğu bölge %19’luk oranla Ege Bölgesi olmuştur. Ege Bölgesi 7 sene önceki oranlarına göre ülke içinde %21’lik bir oransal düşüş yaşamıştır.

2010 yılında ülkemizde organik üretim yapan üretici sayısı bakımından üçüncü olan bölge ise %15’lik oranla Karadeniz Bölgesi olmuştur. 2003 yılında %21’lik bir

değerle 3. sırada olan bölge %6'lık bir oransal düşüş yaşayarak, %15'lik bir oranla aynı sırasını korumuştur. Tablo 18'e göre, Karadeniz Bölgesi'nde en fazla üreticiye sahip olan bölümün Doğu Karadeniz Bölümü olduğu görülmektedir. Burayı sırasıyla Batı ve Orta Karadeniz bölümleri izlemektedir. Batı Karadeniz'de Zonguldak, Orta Karadeniz'de Samsun illeri organik tarım yapan üretici sayısı bakımından ön plana çıkmaktadır. Bölgedeki 18 ilden ikisinde (Çorum ve Karabük) hiç organik tarım yapan üretici bulunmamaktadır.

Tablo 18: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Doğu Karadeniz	Rize	1.286
	Artvin	971
	Trabzon	262
	Gümüşhane	109
	Bayburt	232
	Giresun	53
	Toplam	2.913
Orta Karadeniz	Amasya	12
	Çorum	*
	Ordu	456
	Samsun	1.076
	Tokat	111
	Toplam	1.655
Batı Karadeniz	Sinop	7
	Kastamonu	498
	Karabük	*
	Bartın	13
	Zonguldak	1.178
	Düzce	131
	Bolu	8
	Toplam	1.835
Karadeniz Bölgesi Toplam		6.403

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında İç Anadolu Bölgesi'nde organik tarım yapan üretici sayılarının dağılımını gösteren Tablo 19 incelendiğinde; 2010 yılında İç Anadolu Bölgesi'nde organik tarım yapan üretici sayısının en fazla olduğu bölümün Konya Bölümü olduğu görülmektedir. Konya ili 714 üretici ile bölümde öne çıkmıştır. Yukarı Kızılırmak Bölümü'nde ise Sivas ili tek başına 773 üretici ile dikkat çekmektedir. Üretici sayısının en az olduğu bölüm ise 117 kişi ile Yukarı Sakarya Bölümü'dür.

Tablo 19: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	773
	Toplam	773
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	380
	Kırıkkale	7
	Kırşehir	1
	Yozgat	1
	Niğde	158
	Nevşehir	19
	Kayseri	11
	Toplam	577
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	102
	Eskişehir	15
	Toplam	117
Konya Bölümü	Aksaray	4
	Karaman	114
	Konya	714
	Toplam	832
İç Anadolu Bölgesi Toplam		2.299

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında Akdeniz Bölgesi'nde organik tarım yapan üretici sayılarının dağılımını gösteren Tablo 20 incelendiğinde; Akdeniz Bölgesi'nde organik tarım yapan üretici sayısının en fazla olduğu bölümün Antalya Bölümü olduğu görülmektedir. Burada ön plana çıkan il, 563 üretici ile Isparta olmuştur. Adana Bölümü'nde ise üretici sayısının en fazla olduğu ilin Mersin olduğu, Osmaniye'de ise hiç üretici bulunmaması dikkat çekmektedir. Bölgedeki toplam üretici sayısı 1.641'dir.

Tablo 20: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Antalya Bölümü	Antalya	61
	Isparta	563
	Burdur	349
	Toplam	973
Adana Bölümü	Adana	123
	Mersin	320
	Osmaniye	*
	Hatay	177
	Kahramanmaraş	48
	Toplam	668
Akdeniz Bölgesi Toplam		1.641

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 21: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Çatalca-Kocaeli	İstanbul	45
	Kocaeli	14
	Sakarya	103
	Toplam	162
Güney Marmara Bölümü	Bursa	254
	Bilecik	40
	Yalova	40
	Balıkesir	69
	Çanakkale	556
	Toplam	959
Ergene Bölümü	Edirne	1
	Tekirdağ	6
	Toplam	7
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	6
	Toplam	6
Marmara Bölgesi Toplam		1.134

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında Marmara Bölgesi'nde organik tarım yapan üretici sayılarının dağılımını gösteren tablo 21 incelendiğinde; en fazla üretici sayısına sahip bölümün 959 kişiyle Güney Marmara Bölümü olduğu; bölümde özellikle Çanakkale ilinin dikkat çektiği görülmektedir. Üretici sayısının en az olduğu bölüm ise 6 kişiyle Yıldız Dağları Bölümü'dür.

2010 yılında Türkiye'de organik tarımla uğraşan üretici sayısının en az olduğu bölge, toplam 814 üretici sayısı ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Bölgede üretici sayısının en fazla olduğu bölüm 638 kişiyle Orta Fırat Bölümü'dür. Burada Şanlıurfa ili 290 kişiyle ön plana çıkmaktadır (Tablo 22). Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2003-2010 yılları arasındaki dönemde toplam üretici sayısında küçük çaplı bir artış yaşasa da oransal olarak incelediğimizde %2'lik payla ülkemizde organik üretim yapan üretici sayısının en az olduğu bölge olmuştur.

Tablo 22: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2010

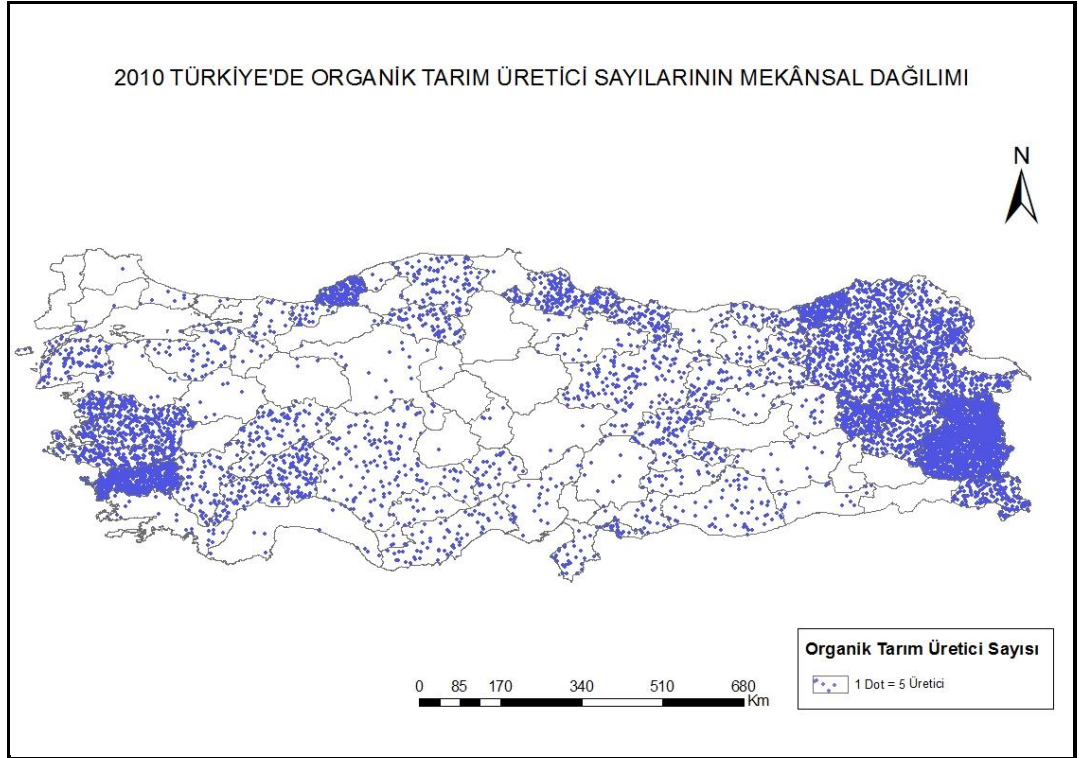
Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Dicle Bölümü	Siirt	*
	Batman	17
	Mardin	73
	Diyarbakır	86
	Şırnak	*
	Toplam	176
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	115
	Şanlıurfa	290
	Gaziantep	108
	Kilis	125
	Toplam	638
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		814

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında ülkemizde organik tarım yapan üreticilerin mekânsal dağılımını gösteren haritaya bakıldığında (şekil 20), 2003 yılına göre önemli değişikliklerin yaşandığı hemen dikkati çekmektedir. 2010 yılında organik tarım yapan toplam üretici

sayısı 42.097 kişiye yükselirken; çiftçi sayısının mekânsal dağılımında da çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 2003 yılında ülkemizde 27 ilde organik tarım yapan üretici bulunmazken bu sayı 2010 yılında 5'e gerilemiştir. Bu durum, organik tarımın 2003 yılından 2010 yılına kadar yavaş yavaş ülke geneline yayılmakta olduğunu göstermektedir. Üretici sayısının az olduğu iller genellikle Orta Anadolu'da yoğunlaşmaktadır. Üretici sayılarının dağılımını gösteren Şekil 18 ve Şekil 20'de dikkati çeken en önemli nokta, 2003 yılında üretici sayısının az olduğu Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'de 2010 yılında üretici sayısının büyük artışıdır.

Neticede 2003 ve 2010 yıllarına ait üretici sayılarının dağılımını gösteren haritaların karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan sonuç; Türkiye'de organik tarımı benimseyen üretici sayısının arttığı ve ülke geneline yayılmaya başladığıdır. 2003 ve 2010 yılları arasında üreticilerin coğrafi bölgelere dağılımında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Esasında bütün bölgelerde toplam üretici sayısı, 2003 yılından 2010 yılına kadar artmıştır. Ancak bazı bölgelerde bu artış oranı çok yüksektir. Neticede toplam üretici sayısında bölgelerin payı zaman içinde değişmiştir. En önemli değişiklik Doğu Anadolu Bölgesi'ndedir.

Şekil 20: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Mekânsal Dağılımı, 2010

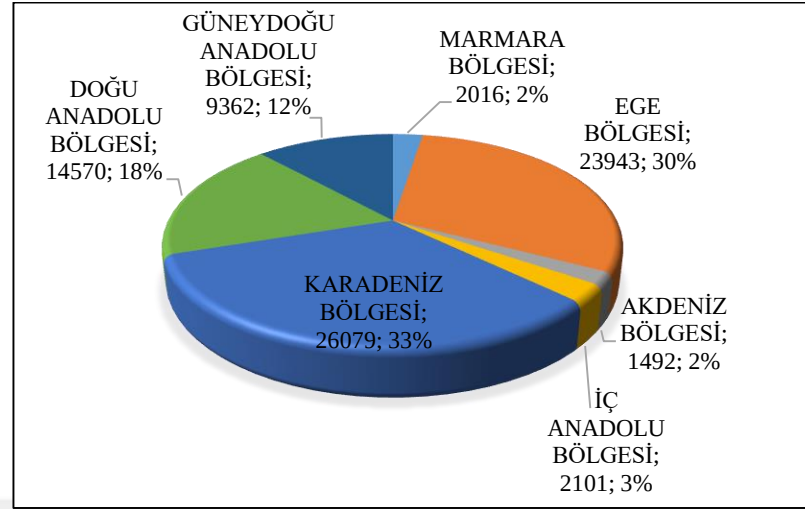
3.1.3. 2018 YILINDA ORGANİK TARIM YAPAN ÜRETİCİLERİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

2018 yılında Türkiye’de organik üretim yapan üretici sayısının mekânsal dağılımı incelendiğinde, 2010 yılına göre önemli değişikliklerin kaydedildiği görülmektedir. 2018 yılında ülkemizde organik üretim yapan üretici sayısı 79.563 kişiye yükselmiştir. Bu üreticilerin bölgesel dağılımına baktığımızda (Şekil 21); Karadeniz Bölgesi’ndeki değişim dikkat çekmektedir. 2018 yılında, ülkemizde organik tarım yapan üreticilerin önemli bir kısmı (%33), Karadeniz Bölgesi’nde yer almaktadır.

Organik tarım yapan üretici sayılarının yıllara göre bölgesel paylarını gösteren grafikler genel olarak değerlendirildiğinde; 2003 yılına ait ilk grafiğimizde (şekil 17), üretici oranının en fazla olduğu bölge Ege Bölgesi’yken, 2010 yılında ikinci grafiğe göre (şekil 19), en yüksek orana sahip olan bölge Doğu Anadolu Bölgesi olmuştur.

2018 yılına ait üçüncü grafik ise (Şekil 21), bize bu sefer en fazla üretici oranına sahip bölgenin değiştiğini ve Karadeniz Bölgesi olduğunu göstermektedir. Karadeniz Bölgesi 2010 yılında ülkedeki toplam organik tarım yapan üretici sayısının %15’ine sahipken bu pay 2018 yılında %33’e yükselmiştir. 2018 yılında Türkiye’de organik tarım yapan üretici sayısının en fazla olduğu bölgeler sırasıyla Karadeniz, Ege, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu, Marmara ve Akdeniz bölgeleridir.

Karadeniz Bölgesi’nde 2018 yılında üretici sayısında büyük bir artış olduğu göze çarpmaktadır. 2003-2010 yılları arasındaki artışa oranla 2010-2018 yılları arasındaki süreçte bu artışın çok daha fazla olduğu görülmektedir. Burada önemli olan nokta Karadeniz Bölgesi’nin organik tarım potansiyeli ve organik ürünlere olan taleptir. Karadeniz Bölgesi, organik tarım potansiyeli açısından oldukça uygun olması, her mevsim yağışın görülebilmesi, bitki ve toprak çeşitliliği bakımından ön planda olması gibi etkenler sebebiyle çay, fındık gibi yetiştirmesi oldukça zahmetli olan ve bölgeye özgü bazı türlere uygun bir ortam sunmaktadır.

Şekil 21: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Bölgesel Dağılımı, 2018
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Karadeniz Bölgesi'nin bölümleri incelendiğinde (Tablo 23); 2010-2018 yılları arasında organik üretim yapan üretici sayısındaki en büyük artışın Doğu Karadeniz'de olduğu görülmektedir. Gerek ulusal gerekse uluslararası piyasalarda organik tarıma ve ürünlere olan talebin her geçen gün artış göstermesi, Doğu Karadeniz'de uygun doğal şartlar ile birleşerek burada son yıllarda üreticilerin organik tarımsal üretime yönelmesini sağlamıştır.

Orta Karadeniz'de en fazla organik tarım yapan üretici bulunduran iller ise Ordu ve Samsun olmuştur. İç ve dış piyasada organik fındığa olan büyük talep artışı, Karadeniz Bölgesi'nin uygun doğal koşullarıyla bir araya gelince bölgede ve bölümde organik fındık üretimini ve organik tarım yapan üretici sayısını arttırmıştır. Fındık üretiminde Türkiye'nin dünyada ilk sırada olduğu ve büyük bir potansiyelinin bulunduğu unutulmamalıdır.

Batı Karadeniz'de ise yalnızca Kastamonu ilinin büyük oranda organik tarım yapan üretici barındırması dikkat çekmektedir. Kastamonu'da organik doğadan toplama alanlarının oldukça fazla olması bize ilin organik tarımsal potansiyelinin fazla olduğu ile ilgili bilgi vermektedir.

Tablo 23: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Doğu Karadeniz	Rize	10.711
	Artvin	2.754
	Trabzon	1.919
	Gümüşhane	1
	Bayburt	58
	Giresun	252
	Toplam	15.695
Orta Karadeniz	Amasya	10
	Çorum	46
	Ordu	2.794
	Samsun	1.893
	Tokat	410
	Toplam	5.153
Batı Karadeniz	Sinop	8
	Kastamonu	3.578
	Karabük	*
	Bartın	231
	Zonguldak	1.103
	Düzce	297
	Bolu	14
	Toplam	5.231
Karadeniz Bölgesi Toplam		26.079

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2018 yılında organik üretim yapan üretici sayıları bakımından Karadeniz Bölgesi'nin hemen ardından %30'luk bir oranla Ege Bölgesi gelmektedir. Böylece 2003 yılında en fazla üretici sayısına sahip olan Ege Bölgesi diğer iki grafikte (Şekil 19 ve Şekil 21) bu bakımdan sahip olduğu ikinciliğini korumuştur. Tablo 24'te, Ege Bölgesi'nde organik tarım yapan üreticilerin 2018 yılındaki dağılımı incelendiğinde Kıyı Ege Bölümü'nün dikkat çektiği görülmektedir. Bölgedeki toplam 23.943 üreticinin 22.049'u Kıyı Ege Bölümü'nde yer almaktadır. Burada Aydın ili 14.388 üretici sayısı ile ön plana çıkmaktadır. İç Batı Anadolu Bölümü'nde ise toplamda 1.894 üretici bulunmakta olup bunun 1.238'i Afyonkarahisar'dadır.

Tablo 24: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	3.707
	Manisa	2.387
	Denizli	339
	Aydın	14.388
	Muğla	1.228
	Toplam	22.049
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	1.238
	Kütahya	641
	Uşak	15
	Toplam	1.894
Ege Bölgesi Toplam		23.943

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 25: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	790
	Erzurum	2.392
	Iğdır	3
	Kars	477
	Toplam	3.662
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	267
	Erzincan	256
	Elazığ	614
	Malatya	538
	Bingöl	1
	Toplam	1.676
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	4.595
	Bitlis	454
	Muş	2.403
	Ağrı	1.693
	Toplam	9.145
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	87
	Toplam	87
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		14.570

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Doğu Anadolu Bölgesi 2010 yılında ülkemizde %52'lik oranla en fazla organik üretim yapan üretici bulunduran bölge iken, 2018 yılında %34'lük bir oransal azalış kaydetmiş ve ülkedeki toplam üretici sayısı içerisinde sahip olduğu oran %18'e gerileyerek, sıralamada 3. sıraya yerleşmiştir. Tablo 25'e göre, 2018 yılında Doğu Anadolu'daki 14.570 üreticinin, 9.145'i Yukarı Murat-Van Bölümü'nde bulunmaktadır. Bu bölümde Van ili 4.595 üretici ile dikkat çekmektedir. Üretici sayısının en az olduğu bölüm ise 87 kişi ile Hakkâri Bölümü olmuşken, bölge genelinde üretici sayısının en az olduğu il, 1 kişi ile Bingöl olmuştur.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2003 ve 2010 yıllarında, ülkemizdeki toplam organik üretici sayısının %2'sine sahipken, 2018 yılında bu oran %12'ye yükselmiştir. Bölge, toplam 9.362 kişi olan organik tarım yapan üretici sayısı ile 2018 yılında ülkede 4. sırada yer almaktadır. 8 yıl içerisinde bölgedeki üretici sayısı 10 kattan fazla artış göstermiştir. Küreselleşmenin de etkisiyle üreticilerin bilinçlenmesi, iç ve dış pazarda organik ürünlere olan talebinin hızla artması bölgenin organik tarım yapan üretici oranlarını gelecek yıllarda da arttıracakı söylenebilir. Tablo 26'da, Orta Fırat Bölümü'nde 2.718 üretici sayısı ile Adıyaman ili dikkati çekerken; Dicle Bölümü'nde Mardin ili 2.857 kişi ile dikkat çekmektedir.

Tablo 26: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Dicle Bölümü	Siirt	162
	Batman	16
	Mardin	2.857
	Diyarbakır	1.254
	Şırnak	11
	Toplam	4.300
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	2.718
	Şanlıurfa	1.061
	Gaziantep	1.135
	Kilis	148
	Toplam	5.062
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		9.362

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

İç Anadolu Bölgesi, toplam 2.101 kişi olan üretici sayısı ile 2018 yılında 5. sırada yer almaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nde organik tarımla uğraşan üreticilerin en fazla olduğu bölüm, 775 kişiyle Orta Kızılırmak'tır. Burada Niğde ili 582 kişi ile dikkat çekmektedir. Üretici sayısının en az olduğu bölüm ise, 106 kişiyle Yukarı Sakarya Bölümü'dür (Tablo 27).

Tablo 27: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	491
	Toplam	491
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	1
	Kırıkkale	34
	Kırşehir	24
	Yozgat	33
	Niğde	582
	Nevşehir	55
	Kayseri	46
	Toplam	775
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	89
	Eskişehir	17
	Toplam	106
Konya Bölümü	Aksaray	4
	Karaman	29
	Konya	696
	Toplam	729
İç Anadolu Bölgesi Toplam		2.101

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2018 yılında Marmara Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi ülkemizde organik tarım yapan toplam üretici sayısı bakımından sahip oldukları %2 pay ile 7 bölge arasında sonunculuğu paylaşmaktadırlar. Bu hususta şaşırtıcı olan nokta Akdeniz Bölgesi'ndeki üretici oranının süreç içerisinde istikrarlı bir şekilde azalma eğilimi göstermesidir. Bölge 2003 yılında %8, 2010 yılında %4, 2018 yılında ise %2'lik bir orana sahiptir. Tablo 28'de, 2018 yılında Akdeniz Bölgesi'ndeki üretici sayıları incelendiğinde Adana Bölümü'nün ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 28: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018

Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Antalya Bölümü	Antalya	73
	Isparta	113
	Burdur	104
	Toplam	290
Adana Bölümü	Adana	166
	Mersin	511
	Osmaniye	1
	Hatay	163
	Kahramanmaraş	361
	Toplam	1.202
Akdeniz Bölgesi Toplam		1.492

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 29: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretici Sayıları, 2018

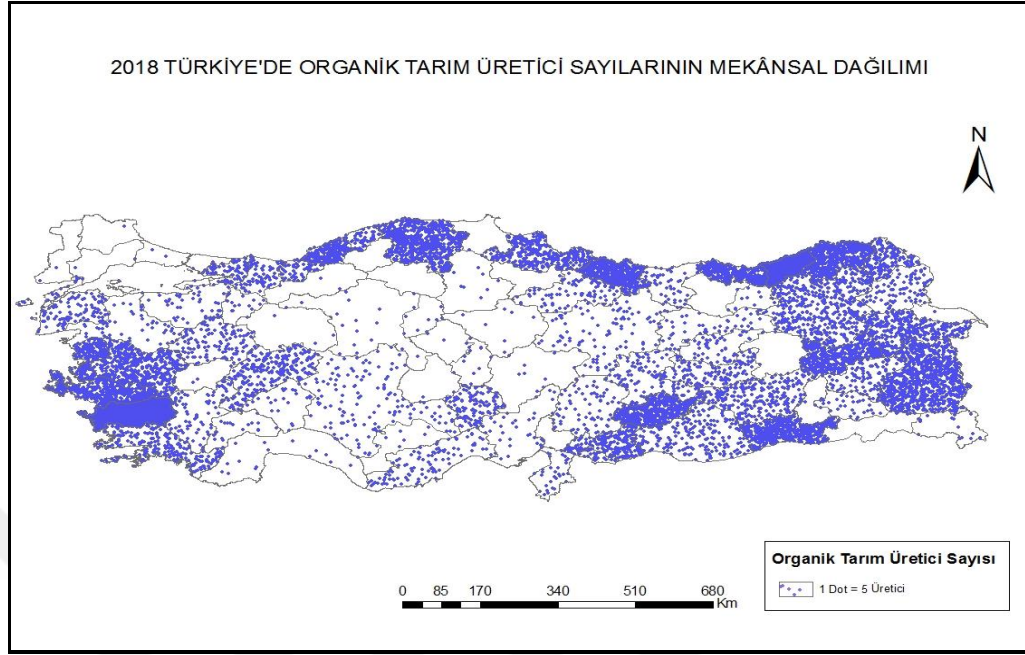
Bölümler ve İller		Üretici Sayısı
Çatalca-Kocaeli	İstanbul	22
	Kocaeli	438
	Sakarya	363
	Toplam	823
Güney Marmara Bölümü	Bursa	210
	Bilecik	85
	Yalova	6
	Balıkesir	242
	Çanakkale	629
	Toplam	1.172
Ergene Bölümü	Edirne	8
	Tekirdağ	6
	Toplam	14
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	7
	Toplam	7
Marmara Bölgesi Toplam		2.016

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Marmara Bölgesi'nde üreticilerin dağılımının incelendiği tablo 29'da, daha çok Güney Marmara Bölümü'nün ön plana çıktığı görülmektedir. Bölgede toplam 2.016 kişi olan üretici sayısının 1.172'si bu bölümde bulunmaktadır. Çanakkale ili, bölgedeki en fazla organik tarım yapan üretici sayısının bulunduğu il olmuştur. Ergene ve Yıldız Dağları bölümlerindeki üretici sayılarının az olması dikkat çekmektedir.

2018 yılında ülkemizde organik tarım yapan üreticilerin mekânsal dağılımını gösteren haritaya bakıldığında, 2003 ve 2010 yıllarına göre önemli değişikliklerin yaşandığı hemen dikkati çekmektedir. 2018 yılında organik tarım yapan toplam üretici sayısı 79.563 kişiye yükselirken; üretici sayısının mekânsal dağılımında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 2003 yılında ülkemizde 27 ilde organik tarım yapan üretici bulunmazken bu sayı 2010 yılında 5'e, 2018 yılında ise 1 ile gerilemiştir. Bu durum açıkça göstermektedir ki organik tarım 2003 yılından 2018 yılına kadar ülke geneline yayılmıştır.

2018 yılında ülkemizde organik tarım yapan üreticilerin mekânsal dağılımını gösteren Şekil 22'den de anlaşılabacağı üzere, bu yılda organik tarımla uğraşan üreticilerin 2003 yılına kıyasla ülkenin hemen her yerine (Karabük dışında) yayılmış oldukları görülmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde 2003 yılında yalnızca Kastamonu dikkat çekecek miktarda üretici sayısına sahipken, 2018 yılında Doğu, Orta ve Batı Karadeniz'de organik tarımla uğraşan çiftçilerin yoğun bir şekilde dağılışı gösterdiği görülmektedir. Batı Karadeniz'de daha çok doğadan toplama alanları, Orta Karadeniz'de Samsun ve Ordu illerinde organik fındık, Doğu Karadeniz'de ise daha çok organik çay üretimi nedeniyle üretici sayılarında büyük artışlar görülmüştür. Ege, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde organik tarımsal üretim yapan çiftçi sayılarının yoğunlaştığı görülmektedir. Bunun yanında Güneydoğu Anadolu Bölgesi 2003 ve 2010 verileriyle karşılaştırıldığında üretici sayısı bakımından büyük bir ilerleme göstermiştir. Üretici sayısı bakımından ülkede Marmara, İç Anadolu ve Akdeniz bölgeleri hariç tutulursa dağılımın oldukça tatmin edici olduğu görülmektedir. Nitekim Türkiye, Avrupa kıtasında organik tarımla uğraşan çiftçi sayısı bakımından ilk sıralarda yer almaktadır.

Şekil 22: Organik Tarım Yapan Üretici Sayılarının Mekânsal Dağılımı, 2018

3.2. ORGANİK TARIM ALANLARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI

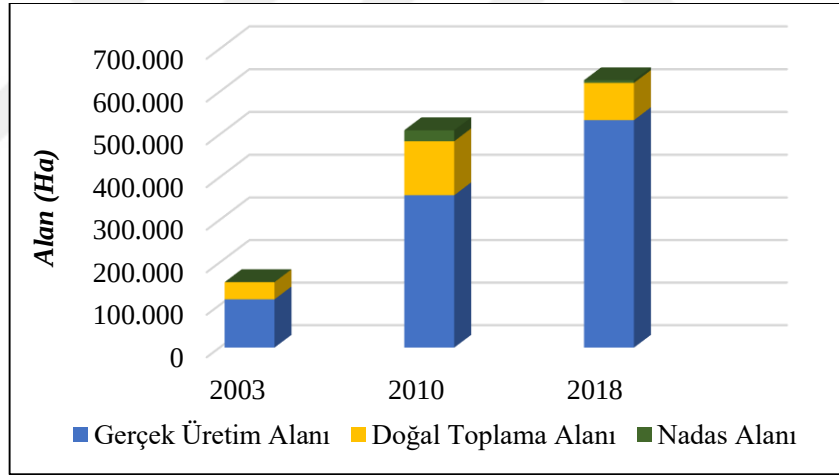
Türkiye’de organik organik tarım alanlarının zamansal dağılımında olduğu gibi, mekânsal dağılımında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kısımda Türkiye’de organik tarım alanlarının yıllar bazında mekânsal dağılımına yer verilecektir. 2003, 2010 ve 2018 yıllarına ait verilerle ülkemizde organik tarım alanlarının mekânsal dağılımının gelişim süreci detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

2018 yılında, organik tarım alanı ve doğal toplama alanı birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de toplam organik alanın 626.885 hektar olduğu görülmektedir (Tablo 30). Bu alanın %85’inin (533.794 ha.) bitkisel üretim; %14’ünün (86.885 ha.) doğal toplama alanı ve %1’inin (6.206 ha.) nadas alanı olduğu görülmektedir. 2010-2018 yılları arasında doğal toplama alanındaki azalış dikkat çekmektedir. Türkiye’de Karadeniz, Ege ve Doğu Anadolu bölgeleri doğal kaynakların korunduğu, çevre kirliliğinin az olduğu önemli arazilere sahiptir. Organik doğal toplama alanlarının azalış göstermesinde artan çevre kirliliği, hızlı ve plansız kentleşme ve orman yangınları gibi sebepler etkili olmaktadır.

Tablo 30: Yıllar Bazında Organik Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu (Ha)

Yıllar	Gerçek Üretim Alanı	Doğal Toplama Alanı	Nadas Alanı	TOPLAM
2003	113.621	40.253	*	153.874
2010	358.180	126.251	25.602	510.033
2018	533.794	86.885	6.206	626.885

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

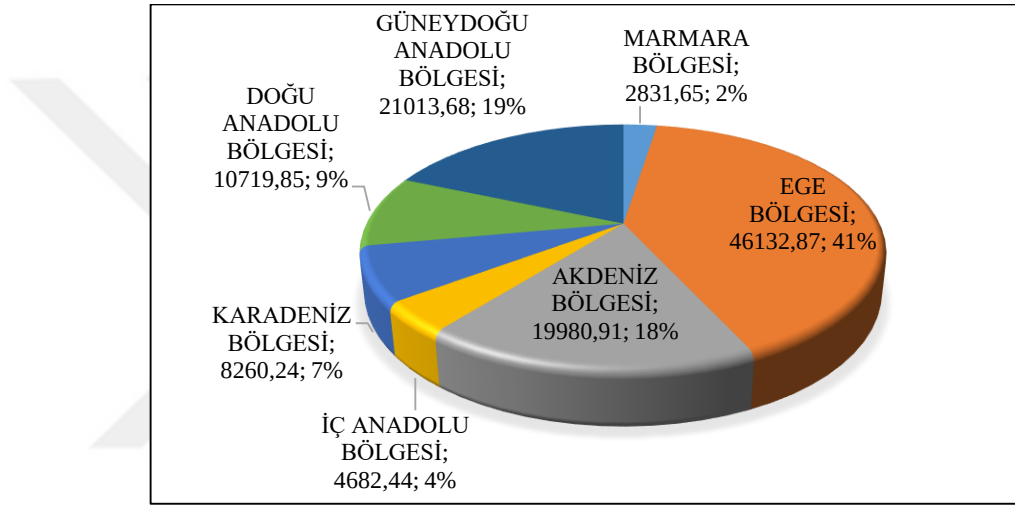
Şekil 23: Yıllar Bazında Organik Tarım Arazilerinin Kullanım Durumu (Ha)

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

3.2.1. 2003 YILINDA ORGANİK TARIM ALANLARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI

Türkiye’de 2003 yılında organik tarım alanlarının bölgesel dağılımı incelendiğinde (Tablo 24), en fazla alanın %41’lik payla Ege Bölgesi’nde yer aldığı görülmektedir. Organik tarımın ülkemizde başladığı bölge olma özelliğiyle bilinen Ege Bölgesi, 2003 yılında 46.133 hektar organik tarım alanıyla ülkemizde birinci

sırada yer almaktadır. Ege Bölgesi'nin hemen ardından organik tarım alanlarının genişliği bakımından ikinci sırada yer alan bölge ise, 21.014 hektar alanla Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Bölgenin toplam organik tarım alanları içerisindeki payı %19'dur Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ardından Akdeniz Bölgesi organik tarım alanları bakımından üçüncü sırada yer alırken, bölgenin toplam organik tarım alanları içerisindeki payı %18'dir.

Şekil 24: 2003 Yılında Organik Tarım Alanlarının Bölgesel Dağılımı (Ha)
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılında ülkemizde organik tarım alanlarının bölgesel dağılımını gösteren Şekil 24'ten açıkça görülmektedir ki Ege, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz bölgeleri dışındaki bölgelerde organik tarım alanları hayli kısıtlıdır. Doğu Anadolu'nun ülke genelindeki payı %9, Karadeniz'in %7, İç Anadolu'nun %4 ve Marmara Bölgesi'nin payı ise %2'dir.

2003 yılında Ege Bölgesi'nde organik tarım alanlarının dağılımını incelediğimizde (Tablo 31); bölgede toplam 46.133 hektar olan organik tarım alanlarının 43.646 hektarının Kıyı Ege Bölümü'nde toplanmış olduğu görülmektedir. Bu bölümde Muğla, 19.271 hektar alanla dikkat çekmektedir. İzmir ve Aydın illeri de organik tarım alanlarının 10 bin hektarın üzerinde olmasıyla dikkat çekmektedir. Kıyı Ege'de Denizli hariç tutulursa diğer illerin organik tarım alanları genişliği bakımından

ön plana çıktıkları görülmektedir. İç Batı Anadolu Bölümü'nde ise toplam organik tarım alanlarının 2.487 hektar olduğu, bu alanlar içerisinde en büyük payın 1.692 hektar ile Afyonkarahisar'a ait olduğu görülmektedir.

Tablo 31: Ege Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	10.811
	Manisa	2.522
	Denizli	402
	Aydın	10.640
	Muğla	19.271
	Toplam	43.646
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	1.692
	Kütahya	698
	Uşak	97
	Toplam	2.487
Ege Bölgesi Toplam		46.133

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 32'ye göre, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, organik tarım alanlarının genişliği açısından 2003 yılında Türkiye'de en geniş alana sahip ikinci bölge olma özelliğine sahiptir. Bölgedeki toplam 21.014 hektarlık organik tarım alanlarının 20.375 hektarı Orta Fırat Bölümü'nde bulunmaktadır. Bu bölümde Şanlıurfa 18.609 hektar alanla bölgedeki toplam tarım alanlarının büyük kısmını içinde bulundurmaktadır. Dicle Bölümü'ndeki organik tarım alanlarının oldukça az olduğu göze çarpmaktadır (638,5 ha). Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin üretici sayıları incelendiğinde 2003 yılında %2'lik değerle üretici sayısının en az olduğu bölge olduğu görülmektedir. Bölge aynı yıl organik üretim alanı olarak incelendiğinde ise organik tarımsal üretim yapılan alanlar içerisinde %19'luk paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Üretici sayısı ve üretim alanı oranlandığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde organik tarım yapılan arazilerin parçalanmamış, bütün bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 32: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Dicle Bölümü	Siirt	*
	Batman	13,5
	Mardin	625
	Diyarbakır	*
	Şırnak	*
	Toplam	638,5
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	111,5
	Şanlıurfa	18.609
	Gaziantep	1.655
	Kilis	*
	Toplam	20.375,50
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		21.014

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 33: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Antalya Bölümü	Antalya	11.911
	Isparta	1.420
	Burdur	477
	Toplam	13.808
Adana Bölümü	Adana	67
	Mersin	3.457
	Osmaniye	*
	Hatay	1.330
	Kahramanmaraş	1.318
Akdeniz Bölgesi Toplam		19.980

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılında toplam organik tarım alanları bakımından Akdeniz Bölgesi sahip olduğu %18'lik payla Türkiye genelinde organik tarım alanlarının genişliği

bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Tablo 33'e göre, bölgede toplam 19.980 hektar olan organik tarım alanlarının, 13.808 hektarı Antalya Bölümü'nde bulunmaktadır. Bu bölümde Antalya, 11.911 hektar organik tarım alanıyla en geniş alana sahip ildir. Adana Bölümü ise toplamda 6.172 hektar alana sahip olup, bölüm içerisinde Mersin ili dikkat çekmektedir.

Tablo 34'te, 2003 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde toplam organik tarım alanlarının yaklaşık olarak 10.720 hektara tekabül ettiği görülmektedir. Üretim alanlarının en geniş yer kapladığı bölümün, Erzurum-Kars Bölümü olduğu ve burada Erzurum ve Iğdır illerinin ön plana çıktığı açıkça görülmektedir. Üretim alanlarının 5.224 hektarının bulunduğu Yukarı Fırat Bölümü'nde ise Malatya ili, 5217 hektar alanla neredeyse bölümdeki üretim alanlarının tamamına sahiptir. Yukarı Murat-Van ve Hakkâri bölümlerinde ise organik tarım alanlarının bulunmadığı görülmektedir.

Tablo 34: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	*
	Erzurum	3.878
	Iğdır	1.617
	Kars	*
	Toplam	5.495
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	7,5
	Erzincan	*
	Elazığ	*
	Malatya	5.217
	Bingöl	*
	Toplam	5.224,50
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	*
	Bitlis	*
	Muş	*
	Ağrı	*
	Toplam	0
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	*
	Toplam	0
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		10.719,50

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 35'e göre, 2003 yılında Karadeniz Bölgesi'ndeki toplam 8.261 hektarlık organik tarım alanının 3.293 hektarı Orta Karadeniz Bölümü'nde bulunmaktadır. Tokat ve Ordu illerinin bu bölümde ön plana çıktığı görülmektedir. Batı Karadeniz'de ise en fazla organik tarım alanına sahip il Düzce olup, ardından Kastamonu gelmektedir. Doğu Karadeniz'de ise toplam 2.303 hektar olan organik tarım alanlarının 1.349 hektarı Trabzon'da bulunmaktadır.

Tablo 35: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Doğu Karadeniz	Rize	1
	Artvin	683
	Trabzon	1.349
	Gümüşhane	270
	Bayburt	*
	Giresun	*
	Toplam	2.303
Orta Karadeniz	Amasya	*
	Çorum	*
	Ordu	1.246
	Samsun	198
	Tokat	1.849
	Toplam	3.293
Batı Karadeniz	Sinop	163,5
	Kastamonu	815
	Karabük	*
	Bartın	*
	Zonguldak	165
	Düzce	1.039
	Bolu	482
	Toplam	2.664,50
Karadeniz Bölgesi Toplam		8.260,50

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

İç Anadolu Bölgesi'nde toplam 4.683 hektar olan organik tarım alanlarının 3.385 hektar alanı Konya Bölümü'ndedir. Bu bölümde ve bölge genelinde Konya ili, 3.317 hektar alanla, en fazla organik üretim alanının bulunduğu il olmuştur (Tablo 36).

Tablo 36: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	60
	Toplam	60
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	419
	Kırıkkale	*
	Kırşehir	*
	Yozgat	*
	Niğde	439
	Nevşehir	234
	Kayseri	94
	Toplam	1.186
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	52
	Eskişehir	*
	Toplam	52
Konya Bölümü	Aksaray	2
	Karaman	66
	Konya	3.317
	Toplam	3.385
İç Anadolu Bölgesi Toplam		4.683

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 37’de, 2003 yılında Marmara Bölgesi’ndeki organik tarım alanlarının genel olarak Güney Marmara Bölümü’nde toplandığı, burada Çanakkale ve Bursa illerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ergene Bölümü ve Yıldız Dağları Bölümü’nde organik tarım alanlarının yok denecek kadar az olduğu dikkat çekmektedir. Burada sanayinin gelişmiş olması, organik tarımsal üretim alanları ve potansiyeli açısından olumsuzluk doğurmuştur.

Marmara Bölgesi’nin gerek üretici sayısı bakımından gerekse tarım alanlarının genişliği açısından en sonda yer alması bölgede tarımdan ziyade sanayi ve hizmet sektörlerinin daha fazla ön planda olmasından kaynaklanmaktadır. Marmara Bölgesi üretici sayısı ve tarım alanlarının genişliği bakımından hiçbir yılda %5 oranının üzerine çıkamamıştır.

Tablo 37: Marmara Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2003

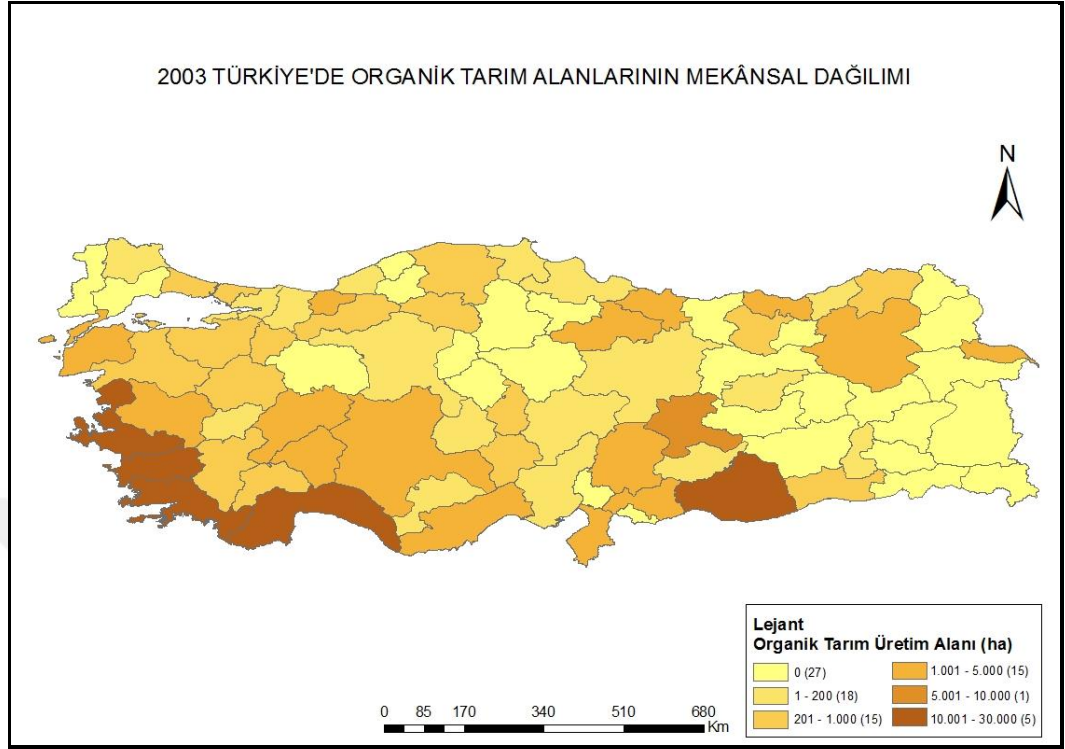
Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Çatalca-Kocaeli Bölümü	İstanbul	203
	Kocaeli	87
	Sakarya	21
	Toplam	311
Güney Marmara Bölümü	Bursa	746
	Bilecik	358
	Yalova	1,5
	Balıkesir	391
	Çanakkale	1.022
	Toplam	2.518,50
Ergene Bölümü	Edirne	*
	Tekirdağ	*
	Toplam	0
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	1
	Toplam	1
Marmara Bölgesi Toplam		2.830,50

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılında ülkemizde organik tarım alanlarının mekânsal dağılımı genel olarak incelendiğinde; belli kesimlerde yoğunlaşmaların olduğu Şekil 25'te açıkça görülmektedir. 2003 yılında organik bitkisel üretim yapılan toplam alan 113.621 hektardır. Bu yılda 27 ilde organik tarımsal üretimin yapılmadığı görülmektedir.

Organik tarım alanlarının 10.000 hektarın üzerinde bulunduğu 5 ilin mevcut olduğu görülmektedir. Bu illerden İzmir, Aydın, Muğla Ege Bölgesi'nde; Antalya Akdeniz Bölgesi'nde; Şanlıurfa ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi organik tarım alanlarının çok az olması sebebiyle haritada dikkat çekmektedir. Şekil 25'te Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki çoğu ilin renk tonlarının açık, dolayısıyla üretim alanının az olduğu görülmektedir.

Genel olarak organik tarım alanlarının geniş olduğu sahaların, ülkenin güneyi kesimlerinde toplandığını söylemek yanlış olmaz.

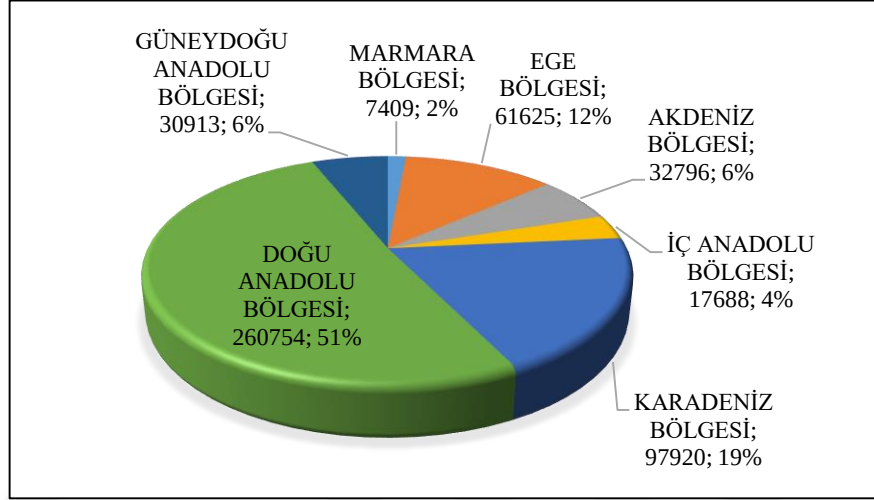

Şekil 25: Organik Tarım Alanlarının Mekânsal Dağılımı, 2003

3.2.2. 2010 YILINDA ORGANİK TARIM ALANLARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI

2003 yılından 2010 yılına kadar ülkemizde organik tarım alanlarının mekânsal dağılımında önemli değişiklikler meydana gelmiş olduğu görülmektedir. Şekil 26'daki 2010 yılı verilerine göre, Doğu Anadolu Bölgesi ülkedeki toplam organik tarım alanlarının %51'lik kısmına sahip olup, organik tarım alanlarının genişliği bakımından ilk sıraya yerleşmiştir. 2010 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde toplam 260.754 hektar alanda organik tarım yapılmaktadır.

Organik tarım yapılacak alanların ağır çevre kirliliğine sebebiyet veren fabrikalar, maden ocakları ve işletmeler, kentsel atıkların yoğun olduğu sahalardan uzak olması gerekmektedir. Toprak ve su kirliliğinin olmadığı, doğal kaynakların çeşitli kimyasallarla kirlenmediği sahaların organik tarımsal üretim açısından büyük potansiyel taşıması nedeniyle, Doğu Anadolu Bölgesi bu kapsamda büyük bir potansiyel taşıyor hale haline gelmiştir.

Şekil 26: 2010 Yılında Organik Tarım Alanlarının Bölgesel Dağılımı (Ha)
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 38: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	3.544
	Erzurum	40.011
	Iğdır	319
	Kars	23.674
	Toplam	67.548
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	*
	Erzincan	4.316
	Elazığ	*
	Malatya	6.833
	Bingöl	953
	Toplam	12.102
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	94.282
	Bitlis	16.247
	Muş	31.452
	Ağrı	32.238
	Toplam	174.219
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	6.885
	Toplam	6.885
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		260.754

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Doğu Anadolu Bölgesi'nde 2010 yılında bölgedeki organik tarım arazileri toplamının 2003 yılına kıyasla yaklaşık 26 kat genişlediği görülmektedir. Bölgede en fazla organik tarımsal alana sahip il 94.282 hektar alanla Van olmuştur. 2003 yılı verilerine göre, Van ili dâhil Yukarı Murat-Van Bölümü illerinin hiçbirinde organik tarım alanı yer almazken, 2010 yılında toplam 174.219 hektar alansal genişliğe ulaşan bölüm, organik tarımda alansal olarak en fazla gelişen saha olmuştur. Erzurum-Kars Bölümü'nde ise Erzurum ili 40.011 hektara, Kars ili ise 23.674 hektara ulaşarak, bölümün toplam 67.548 hektarlık alansal genişliğinin 63.685 hektarlık kısmını oluşturmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde organik tarımsal alan bakımından en az genişleme gösteren bölümün ise 6.877 hektarlık genişlemeyle Yukarı Fırat Bölümü olduğu Tablo 38'de görülmektedir.

Tablo 39: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Doğu Karadeniz	Rize	402
	Artvin	3.067
	Trabzon	456
	Gümüşhane	1.184
	Bayburt	2.944
	Giresun	97
	Toplam	8.150
Orta Karadeniz	Amasya	38
	Çorum	*
	Ordu	2.020
	Samsun	3.471
	Tokat	425
	Toplam	5.954
Batı Karadeniz	Sinop	1.006
	Kastamonu	79.486
	Karabük	*
	Bartın	2
	Zonguldak	2.740
	Düzce	543
	Bolu	39
	Toplam	83.816
Karadeniz Bölgesi Toplam		97.920

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı)

Tablo 39'daki 2010 yılı verilerine göre, Karadeniz Bölgesi ülkedeki toplam organik tarım alanlarının %19'luk kısmına sahip olup, organik tarım alanlarının genişliği bakımından 2. sıraya yerleşmiştir. Karadeniz Bölgesi 2003-2010 yılları arasındaki dönemde, özellikle Batı Karadeniz Bölümü'ndeki organik tarım alanlarının artışı bakımından büyük dikkat çekmektedir. Alansal olarak en fazla genişlemenin bu bölümde Kastamonu ilinde gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Doğu Karadeniz'de 8.150 hektar olan organik tarım alanlarının genel olarak Artvin, Bayburt ve Gümüşhane illerinde toplandığı; Orta Karadeniz'de ise toplamda 5.954 hektar alan olan alanların çoğunlukla Samsun ve Ordu illerinde yer aldığı görülmektedir.

Ege Bölgesi 2003 yılında ülkedeki toplam organik tarım alanlarının %41'lik kısmına sahip olup alansal bakımdan birinci sırada yer alırken 2010 yılına gelindiğinde %12'lik payı ile organik tarım alanlarının genişliği açısından 3. sıraya gerilemiştir.

Tablo 40: Ege Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	20.767
	Manisa	9.128
	Denizli	944
	Aydın	20.453
	Muğla	8.801
	Toplam	60.093
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	1.469
	Kütahya	63
	Uşak	*
	Toplam	1.532
Ege Bölgesi Toplam		61.625

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 40'a göre 2003 yılında yaklaşık 46.133 hektar olan organik tarım alanları, 2010 yılında 61.625 hektar olmuştur. 2010 yılında organik tarım alanlarının Doğu Anadolu Bölgesi ve Karadeniz Bölgesi'nde yoğunlaşmasıyla, Ege Bölgesi'nin sahip olduğu pay oldukça azalmıştır. 2010 yılında Ege Bölgesi'nde organik tarım

alanlarının dağılımı incelendiğinde toplamda 61.625 hektar olan alanın neredeyse tamamına yakınının Kıyı Ege Bölümü'nde (60.093) yer aldığı görülmektedir. İzmir ve Aydın illeri, bu bölümde organik tarım alanlarının genişliği bakımından ön plana çıkmaktadır. İç Batı Anadolu'da ise toplamda 1.532 hektar olan organik tarım alanlarının 1.469 hektarı tek başına Afyonkarahisar'da bulunmaktadır.

Akdeniz Bölgesi'nde 2010 yılı organik tarım alanlarının dağılımı incelendiğinde (Tablo 41); toplamda 32.796 hektarlık bölge organik tarımsal üretim alanının 23.969 hektarının Adana Bölümü'nde yer aldığı görülmektedir. Bölümde Mersin ve Adana illeri organik tarımsal üretim alanı bakımından ön plana çıkmaktadır. Antalya Bölümü'nde ise 8.827 hektar olan toplam organik tarım alanlarının 5.400 hektarı Antalya ilinde bulunmaktadır.

Tablo 41: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Antalya Bölümü	Antalya	5.400
	Isparta	1.458
	Burdur	1.969
	Toplam	8.827
Adana Bölümü	Adana	8.494
	Mersin	9.956
	Osmaniye	*
	Hatay	4.971
	Kahramanmaraş	548
	Toplam	23.969
Akdeniz Bölgesi Toplam		32.796

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında ülkemizdeki organik tarım alanlarının bölgesel dağılımında 30.913 hektar alanla Güneydoğu Anadolu Bölgesi 5. sırada yer almaktadır. Tablo 42'ye göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki organik tarım alanlarının 24.833 hektarının, Orta Fırat Bölümü'nde yer aldığı görülmektedir. Burada Şanlıurfa ili,

16.966 hektar alanla tüm bölgede ön plana çıkmıştır. Dicle Bölümü'nde ise organik tarım alanlarının toplam 6.080 hektar olduğu, Diyarbakır ve Mardin illerinin burada ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 42: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Dicle Bölümü	Siirt	*
	Batman	889
	Mardin	2.509
	Diyarbakır	2.682
	Şırnak	*
	Toplam	6.080
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	2.349
	Şanlıurfa	16.966
	Gaziantep	4.510
	Kilis	1.008
	Toplam	24.833
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		30.913

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 43'te, 2010 yılında ülkemizdeki organik tarım alanlarının bölgesel dağılımının İç Anadolu Bölgesi'nde toplam 17.688 hektar alan kapladığı görülmektedir. Bu alanın 11.437 hektarı tek başına Yukarı Kızılırmak Bölümü'nde Sivas ilinde bulunmaktadır.

Yukarı Sakarya Bölümü, organik tarım alanlarının genişliği bakımından 3.554 hektar alanla bölge içinde ikinci sırada yer almaktadır. Burada Ankara, tek başına 3.287 hektar alana sahiptir.

Orta Kızılırmak Bölümü ise bölgede en fazla il sayısına sahip bölüm olmasına karşılık organik tarım alanları bakımından en az alana sahip bölümdür. Toplamda 1.459 hektar alana sahip Konya Bölümü'nde ise organik tarım alanlarının 1.196 hektarı Konya ilinde bulunmaktadır.

Tablo 43: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	11.437
	Toplam	11.437
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	182
	Kırıkkale	39
	Kırşehir	*
	Yozgat	*
	Niğde	949
	Nevşehir	68
	Kayseri	*
	Toplam	1.238
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	3.287
	Eskişehir	267
	Toplam	3.554
Konya Bölümü	Aksaray	*
	Karaman	263
	Konya	1.196
	Toplam	1.459
İç Anadolu Bölgesi Toplam		17.688

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Marmara Bölgesi'ndeki toplam 7.409 hektarlık organik tarım alanlarının 6.097 hektarlık kısmı Güney Marmara Bölümü'nde bulunmaktadır (Tablo 44). Bu bölümde Çanakkale, 4.658 hektar alanla ön plana çıkmaktadır. Bölgenin diğer bölümlerinde organik tarım alanlarının geniş alanlar kaplamadığı görülmektedir.

Marmara Bölgesi, Türkiye'de nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu bölgedir. Organik tarımsal üretimin gerekliliklerini incelediğimizde, kirlilikten uzak, temiz sahalar üzerinde gerçekleştirilmesi ana prensibi oluşturmaktadır. Burada gerek yerleşmeler gerekse sanayi tesisleri havayı ve toprağı kirletmektedir. Bu durum sonucunda Marmara Bölgesi'nin organik tarım potansiyelinin çok yüksek olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim alanların geniş olduğu sahaları incelediğimizde, bölgede nüfus yoğunluğunun fazla olmadığı sahalarda organik tarım alanlarının yayılımı gösterdiğini görmekteyiz.

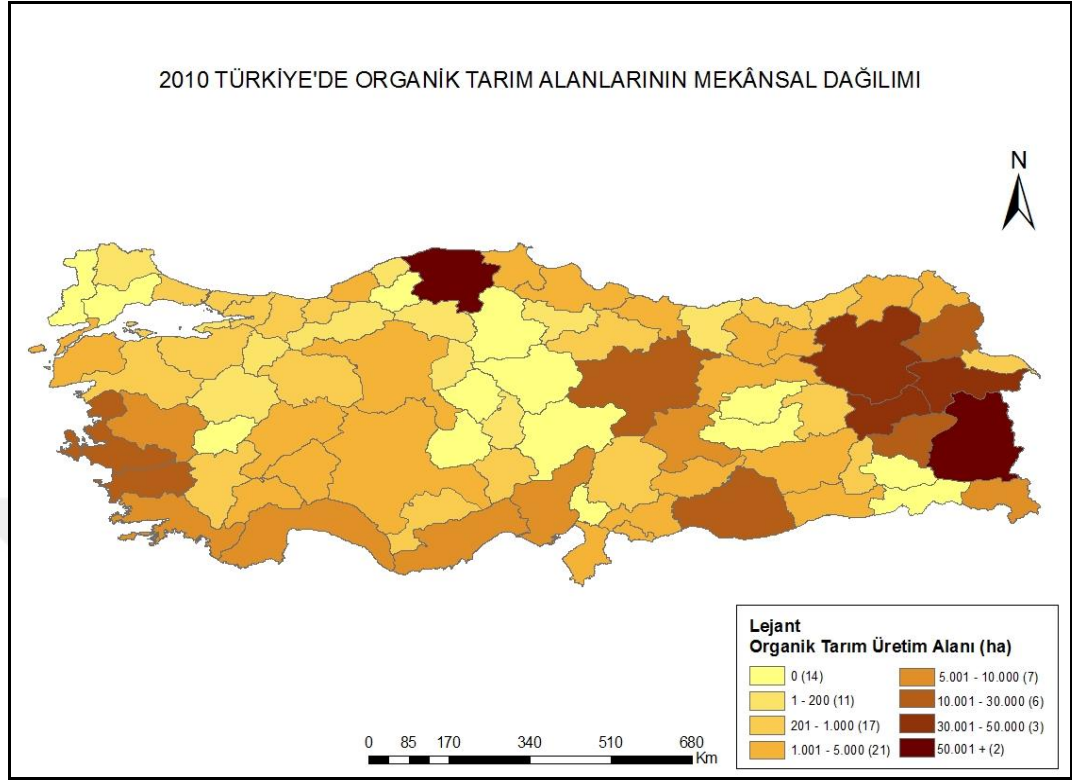
Tablo 44: Marmara Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Çatalca-Kocaeli Bölümü	İstanbul	293
	Kocaeli	556
	Sakarya	369
	Toplam	1.218
Güney Marmara Bölümü	Bursa	751
	Bilecik	57
	Yalova	92
	Balıkesir	539
	Çanakkale	4.658
	Toplam	6.097
Ergene Bölümü	Edirne	*
	Tekirdağ	*
	Toplam	0
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	94
	Toplam	94
Marmara Bölgesi Toplam		7.409

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Şekil 27'ye göre, 2010 yılında ülkemizde organik tarım alanlarının mekânsal dağılımı genel olarak incelendiğinde; 2003 yılından 2010 yılına kadar organik tarım alanlarının mekânsal dağılımında köklü değişiklikler yaşandığı ortaya çıkmaktadır. 2010 yılında organik alan toplamı 510.033 hektara yükselmiştir ve ülke geneline yayılmaya başlamıştır.

2003 yılında organik tarım alanları açısından oldukça geri planda olan Doğu Anadolu Bölgesi 2010 yılında bu durumu tam tersine çevirmiş görülmektedir. Şekil 27'de ülkemizdeki organik tarım alanlarının mekânsal dağılımı incelendiğinde Doğu Anadolu'da Van başta olmak üzere Ağrı, Muş ve Erzurum illerinde organik tarım alanlarında ciddi bir artış yaşanmıştır. Zaman içerisinde artan talepler, burada özellikle hububat ve yem bitkilerinin geniş sahalarda yetiştirilmesini sağlamıştır. Nitekim bölgenin aynı zamanda büyükbaş hayvancılıkta ön plana çıkan bir karaktere sahip olduğunu bilinmektedir.

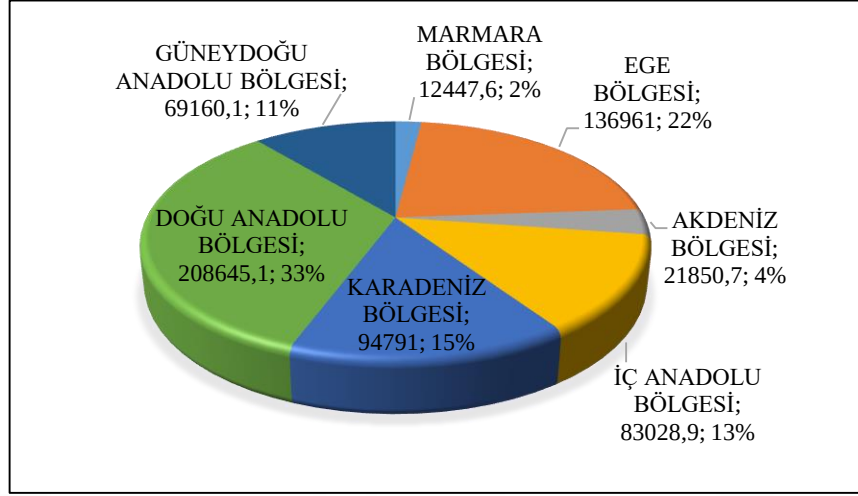

Şekil 27: Organik Tarım Alanlarının Mekânsal Dağılımı, 2010

3.2.3. 2018 YILINDA ORGANİK TARIM ALANLARININ MEKÂNSAL DAĞILIMI

2018 yılında Türkiye genelindeki organik tarım alanlarının bölgesel dağılımı incelendiğinde, Doğu Anadolu Bölgesi'nin 2010 yılında sahip olduğu ilk sırasını hala koruduğu fakat sahip olduğu oranda azalma kaydederek, genel dağılımda %33'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2010 yılında 260.754 hektar organik tarım alanına sahip olan Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki organik tarım alanları 2018 yılında 208.645 hektar alana düşmüştür. Böylece bölge hem alansal olarak daralmış hem de oransal olarak değer kaybetmiştir (Şekil 28).

2018 yılı itibarıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nde organik tarım yapılan alan, 208.646 hektardır. Tablo 45'e göre, Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki toplam 208.646 hektarlık organik tarım alanlarının 145.924 hektarlık kısmı Yukarı Murat-Van Bölümü'nde yer almaktadır. Van 61.293 hektar alanla bu bölümde ilk sırada yer alır.

Şekil 28: 2018 Yılında Organik Tarım Alanlarının Bölgesel Dağılımı (Ha)
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 45: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	7.717
	Erzurum	33.346
	İğdır	14,5
	Kars	5.159
	Toplam	46.237
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	1.846
	Erzincan	3.183
	Elazığ	5.959
	Malatya	5.259
	Bingöl	2
	Toplam	16.249
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	61.293
	Bitlis	8.818
	Muş	35.633
	Ağrı	40.180
	Toplam	145.924
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	236
	Toplam	236
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		208.646

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 46'ya göre, 2018 yılında Ege Bölgesi'ndeki organik tarım alanları 2010 yılına kıyasla iki katından daha fazla bir genişleme kaydederek, 136.961 hektar alana yükselmiş ve tüm bölgeler arasında ikinci sıraya yerleşmiştir. Toplamda 136.961 hektar olan organik tarım alanlarının 129.703 hektarı Kıyı Ege Bölümü'nde bulunmaktadır. Burada Aydın ili, 73.933 hektar alanla ilk sırada gelmektedir. İzmir, Manisa, Muğla illeri de yine organik tarım alanlarının geniş olduğu illerdir. İç Batı Anadolu Bölümü'nde ise toplamda 7.257 hektar alanda organik tarım yapılmakta olup, bu alanın 5.368 hektarı Afyonkarahisar'da bulunmaktadır.

Tablo 46: Ege Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	24.653,50
	Manisa	14.988
	Denizli	1.410
	Aydın	73.933
	Muğla	14.719
	Toplam	129.703,50
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	5.368
	Kütahya	1.809,50
	Uşak	79
	Toplam	7.257
Ege Bölgesi Toplam		136.960,50

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 47'de 2018 yılında Karadeniz Bölgesi'nde organik tarım alanlarının dağılışı incelendiğinde; toplamda 94.792 hektar olan tarım alanlarının 63.816 hektarının Batı Karadeniz Bölümü'nde yer aldığı görülmektedir. Bu alanın 50.983 hektarı Kastamonu ilindedir. Kastamonu, Karadeniz Bölgesi genelinde organik tarım alanları bakımından ilk sırada gelen il olmuştur. Buradaki organik tarım alanlarının büyük kısmının doğadan toplama alanı olması da dikkat çeken bir başka husustur. Kastamonu 2018 yılı verilerine göre yapmış olduğu 64.708 tonluk organik üretimin yaklaşık olarak 63.200 tonunu organik doğadan toplama alanlarından elde etmiştir.

Batı Karadeniz’de Karabük ili ise, incelenen süreçlerin hiçbirinde organik tarım faaliyetleri yapılmadığından tüm bölge genelinde organik tarım alanına sahip olmayan tek ildir. Orta Karadeniz’de Ordu ve Samsun illeri üretim alanı bakımından dikkat çekerken, Doğu Karadeniz’de Rize ili dikkat çekmektedir.

Tablo 47: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Doğu Karadeniz	Rize	5.095
	Artvin	3.840
	Trabzon	2.411
	Gümüşhane	1
	Bayburt	211
	Giresun	690
	Toplam	12.248
Orta Karadeniz	Amasya	147,5
	Çorum	4.105
	Ordu	7.128
	Samsun	6.089
	Tokat	1.258
	Toplam	18.727,50
Batı Karadeniz	Sinop	4.381
	Kastamonu	50.983
	Karabük	*
	Bartın	260
	Zonguldak	2.068,50
	Düzce	900
	Bolu	5.223
	Toplam	63.816
Karadeniz Bölgesi Toplam		94.791,50

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2018 yılında İç Anadolu Bölgesi’nde organik tarım alanlarının dağılışı incelendiğinde; bölgede organik tarım alanlarının daha çok Orta Kızılırmak Bölümü’nde yoğunlaştığını görüyoruz. Tablo 48’e göre, bölümün toplam 60.832 hektar olan organik tarım alanlarının, 53.889 hektarı Kayseri ilinde bulunmaktadır.

Yukarı Kızılırmak Bölümü’nde Sivas ilinin 12.679 hektar alana sahip olduğu, Yukarı Sakarya Bölümü’nde ise Ankara’nın toplam 5.358 hektar alana tek başına sahip olduğu dikkat çekmektedir. Konya Bölümü’nde ise toplamda 3.201 hektar olan organik tarım alanlarının, 3.042 hektarı Konya ilinde bulunmaktadır.

Tablo 48: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	12.679
	Toplam	12.679
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	4,5
	Kırıkkale	160
	Kırşehir	1.010
	Yozgat	1.675,50
	Niğde	3.628
	Nevşehir	465
	Kayseri	53.889
	Toplam	60.832
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	5.358
	Eskişehir	959
	Toplam	6.317
Konya Bölümü	Aksaray	32
	Karaman	127
	Konya	3.042
	Toplam	3.201
İç Anadolu Bölgesi Toplam		83.029

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 49’da 2018 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde organik tarım alanlarının dağılışı incelendiğinde; bölgede yer alan toplam 69.160 hektar organik tarım arazilerinin 45.972 hektarının Orta Fırat Bölümü’nde yer aldığı görülmektedir. Bu bölümde Şanlıurfa 21.759 hektar, Adıyaman ise, 13.403 hektar alanla dikkat çekmektedir. Dicle Bölümü’nde ise toplam 23.188 hektar olan organik tarım alanlarının, 18.623 hektarı Mardin’de bulunmaktadır. Bölge genelinde en az organik tarım alanlarına sahip olan il, Şırnak (98 hektar) olmuştur.

Tablo 49: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Dicle Bölümü	Siirt	663
	Batman	979
	Mardin	18.623
	Diyarbakır	2.825
	Şırnak	98
	Toplam	23.188
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	13.403
	Şanlıurfa	21.759
	Gaziantep	9.322
	Kilis	1.488
	Toplam	45.972
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		69.160

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 50: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Antalya Bölümü	Antalya	2.091
	Isparta	304
	Burdur	905
	Toplam	3.300
Adana Bölümü	Adana	9.299
	Mersin	3.497
	Osmaniye	19
	Hatay	1.216,50
	Kahramanmaraş	4.518
	Toplam	18.550
Akdeniz Bölgesi Toplam		21.850

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 50’de 2018 yılında Akdeniz Bölgesi’nde organik tarım alanlarının dağılışı incelendiğinde; bölgede organik tarım alanlarının daha çok Adana Bölümü’nde toplanmış olduğu görülmektedir. Adana Bölümü’nde 18.550 hektar olan tarım alanlarının 9.299 hektarlık kısmı Adana ilinde bulunmaktadır. Antalya Bölümü’nde ise Antalya ili, toplamda 3.300 hektar olan organik tarım alanlarının 2.091 hektarını içinde bulundurmaktadır.

2018 yılında Marmara Bölgesi’nde organik tarım alanlarının dağılışı incelendiğinde; bölgede toplam alanın 12.448 hektar olduğu ve bu alanın büyük bir kısmının Güney Marmara Bölümü’nde yer aldığı görülmektedir (Tablo 51).

Tablo 51: Marmara Bölgesi Organik Tarım Alanları (ha), 2018

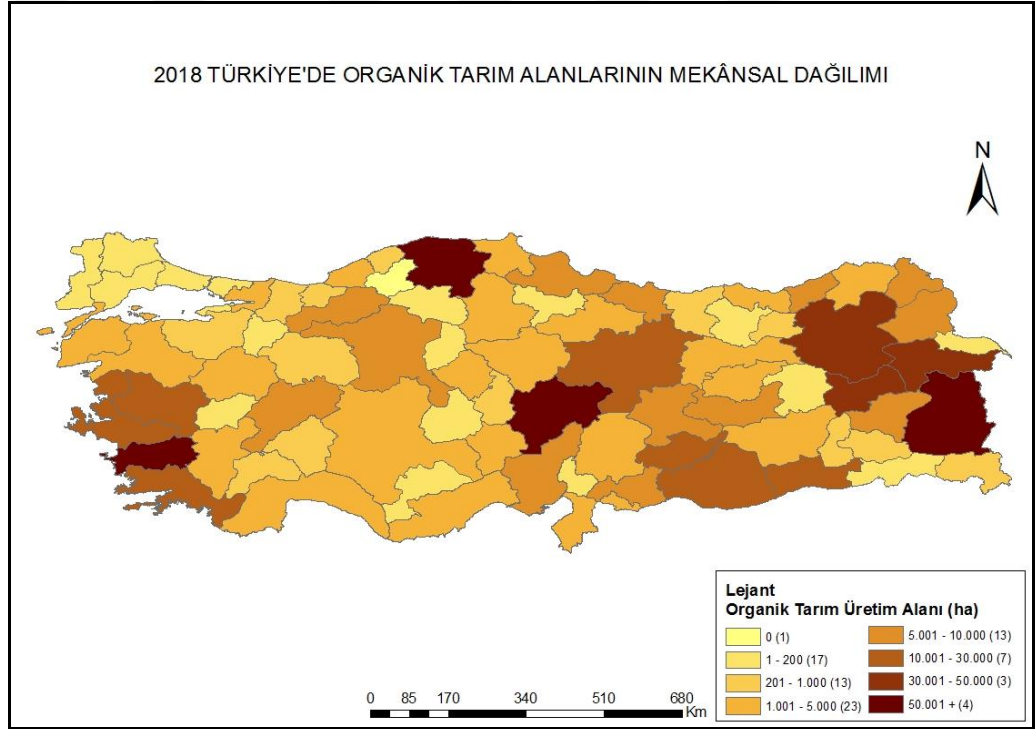
Bölümler ve İller		Üretim Alanı
Çatalca-Kocaeli Bölümü	İstanbul	109
	Kocaeli	2.982
	Sakarya	908
	Toplam	3.999
Güney Marmara Bölümü	Bursa	743
	Bilecik	105
	Yalova	90
	Balıkesir	2.832
	Çanakkale	4.498
	Toplam	8.268
Ergene Bölümü	Edirne	61
	Tekirdağ	73
	Toplam	134
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	47
	Toplam	47
Marmara Bölgesi Toplam		12.448

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı)

2018 yılında ülkemizde organik tarım alanlarının mekânsal dağılımını gösteren Şekil 29 genel olarak incelendiğinde; 2003 ve 2010 yıllarına göre organik tarım alanlarının ülkemizdeki mekânsal dağılımında çok önemli değişikliklerin olduğu

anlaşılmaktadır. 2018 yılında ülkemizde organik alan toplamı 626.885 hektara yükselmiştir ve ülke geneline tamamen (Karabük hariç) yayılmıştır.

2018 yılında organik tarım alanı bulunmayan yalnızca bir ilin kaldığı ortaya çıkmaktadır. Karabük süreç içerisinde organik tarımsal üretimin yapılmadığı hiç tek il olarak dikkati çekmektedir. 2018 yılında organik tarımsal alanların 50.001 hektarın üzerinde olduğu 4 il bulunmaktadır. Bu iller: Aydın, Kastamonu, Kayseri ve Van'dır. İç Anadolu ve Marmara Bölgeleri organik tarım alanları bakımından geri planda kalmıştır. Akdeniz Bölgesi ise daha büyük bir potansiyele sahip olmasına karşın gerek tarım alanları gerekse üretim miktarları açısından istenen düzeyde değildir.

Şekil 29: 2018 Yılında Organik Tarım Alanlarının Mekânsal Dağılımı

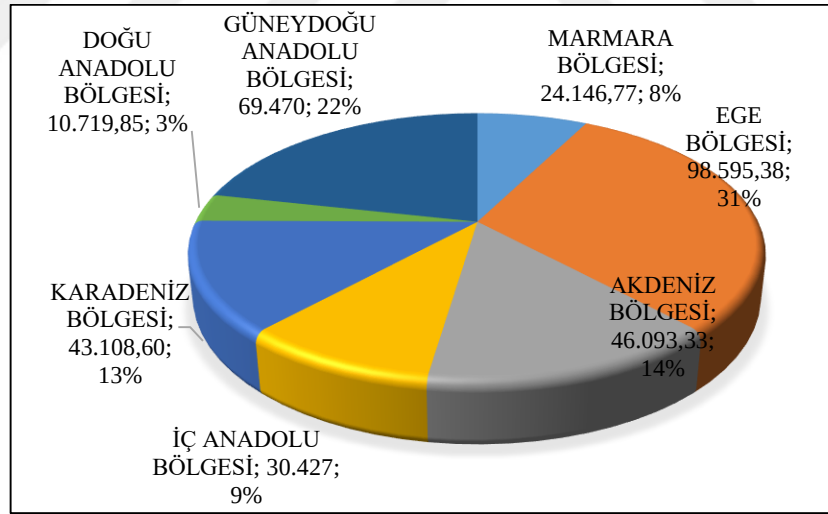
3.3. ORGANİK ÜRETİMİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

Türkiye’de organik organik tarım alanlarının ve üretici sayılarının zamansal dağılımında olduğu gibi, mekânsal dağılımında da önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kısımda Türkiye’de organik bitkisel üretimin yıllar bazında mekânsal dağılımına yer verilecektir. 2003, 2010 ve 2018 yıllarına ait verilerle ülkemizde

organik bitkisel üretimin mekânsal dağılımının gelişim süreci detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3.3.1. 2003 YILINDA ORGANİK ÜRETİMİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

2003 yılında ülkemizde organik bitkisel üretim miktarı toplam 323.981 tondur. Şekil 30'a göre bu üretim miktarının mekânsal dağılışı bölgeler ölçeğinde incelendiğinde, 2003 yılında Ege Bölgesi'nin 98.595 ton üretim ve toplam üretim içinde %31 payla ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Böylece Ege Bölgesi üretici sayısı, üretim alanı ve üretim miktarı bakımından 2003 yılında tüm bölgeler arasında ilk sırada yer almaktadır. Ege Bölgesi'nin ardından sırasıyla Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Karadeniz, İç Anadolu, Marmara ve Doğu Anadolu bölgeleri gelmektedir.

Şekil 30: 2003 Yılında Organik Bitkisel Üretim Miktarının Bölgesel Dağılımı (Ton)
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Şekil 30'a göre, 2003 yılında ülkemizdeki toplam bitkisel üretimin 98.596 tonu Ege Bölgesi'nde gerçekleştirilmiştir. Bölge toplam üretiminin, 77.131 tonu Kıyı Ege Bölümü'nden elde edilmiştir (Tablo 52). Burada Aydın ili, 32.531 tonluk üretimle ön plana çıkmaktadır. Ardından İzmir ve Manisa illeri de yine organik tarımsal üretimin fazla olduğu illerdendir. İç Batı Anadolu Bölümü, bölgedeki toplam üretimin 21.465

tonluk kısmını üretmiştir. Bu bölümde Kütahya 14.317 ton üretimle, üretimin en fazla olduğu il olarak karşımıza çıkmaktadır.

2003 yılında Ege Bölgesi'nde organik bitkisel üretimin Kıyı Ege Bölümü'nde yoğunlaşmış olduğunu söyleyebiliriz. Aynı yıl ülkemizden ihraç edilen organik ürünlerin büyük kısmı (üzüm, pamuk, çam fıstığı, incir gibi) bu bölümden temin edilmiştir. 2003 yılında Ege Bölgesi 46.133 hektar alan genişliğiyle ülke geneli organik tarım alanlarda %41'lik paya sahiptir. Aynı yıl 98.596 tonluk toplam organik tarımsal ürün üretimiyle de ülkede %31'lik paya sahiptir.

Tablo 52: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	18.361
	Manisa	14.754
	Denizli	5.581
	Aydın	32.531
	Muğla	5.904
	Toplam	77.131
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	7.140
	Kütahya	14.317
	Uşak	8
	Toplam	21.465
Ege Bölgesi Toplam		98.596

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 53'e göre, Kıyı Ege Bölümü'nde organik tarımsal üretimin yoğun olarak yapıldığı illerde yetiştirilen ürünler incelendiğinde; pamuk, incir, üzüm gibi Akdeniz iklimine uyum sağlamış ürünler karşımıza çıkmaktadır. İzmir'de ön plana çıkan ürünler 3.374 ton pamuk, 3.071 ton üzüm olmuştur. Manisa'da dikkat çeken husus 6.200 tonluk elma üretimidir. Yine üzüm büyük oranda üretilmektedir. Aydın'da ise 18.074 tonluk pamuk ve 7.278 tonluk incir üretimi dikkat çekmektedir. Aydın tek başına bölgedeki organik tarımsal üretimin yaklaşık 1/5'ine tek bir ürün üzerinden sahip olmuştur. İldeki organik tarımsal üretim pamuk üzerine yoğunlaşmıştır. Diğer

illerdeki ürün çeşitliliğine Aydın’da rastlanmamaktadır. İç Batı Anadolu’da ise üretim miktarı bakımından ön plana çıkan Kütahya ili toplam 14.317 ton olan organik tarımsal üretiminin 11.069 tonluk kısmını elmadan elde etmektedir.

Tablo 53: Kıyı Ege Bölümü’nde Yetiştirilen Bazı Seçili Ürünlerin Üretim Miktarları (Ton), 2003

İzmir	Domates	1.221,50
	Üzüm	3.071
	Çam Fıstığı	2.241
	Pamuk	3.374
	Zeytin	1.994
	Üzüm(Kuru)	1.519
	Seçili Ürünler	13.420,50
	Toplam Üretim	18.361
Manisa	Domates	1.195
	Elma	6.200
	Üzüm	1.268
	Üzüm(Kuru)	2.923
	Seçili Ürünler	11.586
	Toplam Üretim	14.754
Aydın	İncir	7.278
	Pamuk	18.074
	Seçili Ürünler	25.352
	Toplam Üretim	32.531

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılında ülkemizdeki organik bitkisel üretimde Ege Bölgesi’nin hemen ardından Güneydoğu Anadolu Bölgesi yer almaktadır (Tablo 54). Bölge 69.470 tonluk üretimle toplam ülke üretiminin %22’lik payına sahip olup, ikinci sırada yer almaktadır. Bölgede üretimin 66.490 tonluk kısmı Orta Fırat Bölümü’nden elde edilmektedir. Burada Şanlıurfa 59.813 tonluk üretim miktarıyla ön plana çıkmaktadır.

Dicle Bölümü’nde ise organik tarımsal üretimin Orta Fırat Bölümü’ndekine kıyasla hayli az olduğu dikkat çekmektedir. Toplamda 2.980 tonluk üretimin 2.090 tonluk kısmı Mardin ilinde üretilmektedir. Siirt, Diyarbakır ve Şırnak’ta üretimin yapılmadığı görülmektedir.

Tablo 54: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton),2003

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Dicle Bölümü	Siirt	*
	Batman	890
	Mardin	2.090
	Diyarbakır	*
	Şırnak	*
	Toplam	2.980
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	442
	Şanlıurfa	59.813
	Gaziantep	6.235
	Kilis	*
	Toplam	66.490
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		69.470

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 55: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Antalya Bölümü	Antalya	5.776
	Isparta	23.652
	Burdur	817
	Toplam	30.245
Adana Bölümü	Adana	111
	Mersin	2.961
	Osmaniye	*
	Hatay	2.486
	Kahramanmaraş	10.290
	Toplam	15.848
Akdeniz Bölgesi Toplam		46.093

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılında ülkemizdeki organik bitkisel üretim bakımından Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ardından Akdeniz Bölgesi gelmektedir. Akdeniz Bölgesi, ülke

genelindeki organik tarımsal üretimin %14'ünü karşılamaktadır. Bölge 46.093 tonluk üretim miktarıyla 2003 yılında Türkiye’de organik tarımsal üretimin en fazla olduğu üçüncü bölge olmuştur (Tablo 55). Akdeniz Bölgesi’ndeki üretimin yaklaşık 2/3’sinin Antalya Bölümü’nde üretildiği görülmektedir. Buradaki 30.245 tonluk üretimin 23.652 tonluk kısmı Isparta ilinden elde edilmektedir.

Tablo 56: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Doğu Karadeniz	Rize	19
	Artvin	388
	Trabzon	1.102
	Gümüşhane	2.262
	Bayburt	*
	Giresun	*
	Toplam	3.771
Orta Karadeniz	Amasya	*
	Çorum	*
	Ordu	1.906
	Samsun	1.122
	Tokat	100
	Toplam	3.128
Batı Karadeniz	Sinop	1.192
	Kastamonu	32.343
	Karabük	*
	Bartın	*
	Zonguldak	6,5
	Düzce	1.678
	Bolu	991
	Toplam	36.211
Karadeniz Bölgesi Toplam		43.110

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 56'ya göre Karadeniz Bölgesi'nde en fazla üretimin yapıldığı bölüm Batı Karadeniz olmuştur. Buradaki üretimin 32.343 tonunu tek başına Kastamonu karşılamaktadır. Toplamda 43.110 tonluk yaklaşık üretimiyle bölge, 2003 yılında Türkiye'de organik tarımsal üretimin %13'ünü gerçekleştirmiştir.

2003 yılında İç Anadolu Bölgesi 30.428 tonluk üretimle ülke genelinde %9'luk bir paya sahiptir. İç Anadolu'da en fazla üretime sahip bölümün 16.323 tonla Orta Kızılırmak Bölümü olduğu görülmektedir. Bölümdeki üretimin 10.200 tonu Çankırı ilinde yapılmıştır. Konya Bölümü'nde ise 12.915 tonluk toplam üretimin 12.881 tonu Konya ilinde gerçekleşmiştir (Tablo 57).

Tablo 57: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	90
	Toplam	90
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	10.200
	Kırıkkale	*
	Kırşehir	*
	Yozgat	*
	Niğde	4.158
	Nevşehir	1.872
	Kayseri	92,5
	Toplam	16.323
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	1.100
	Eskişehir	*
	Toplam	1.100
Konya Bölümü	Aksaray	34
	Karaman	*
	Konya	12.881
	Toplam	12.915
İç Anadolu Bölgesi Toplam		30.428

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Marmara Bölgesi, 2003 yılında toplam 24.146 tonluk üretimle ülke genelinde organik tarımsal üretimde %8’lik bir paya sahiptir. Marmara Bölgesi’nde organik tarımsal üretimin en fazla olduğu bölüm, 23.629 tonla Güney Marmara olmuştur. Bölgede toplam üretimin 24.147 ton olduğu bilindiğine göre, bölge üretiminin neredeyse tamamının bu bölümden elde edildiği görülmektedir. Güney Marmara’da üretimin 10.243 tonu Balıkesir, 9.787 tonu ise Bursa’dan elde edilmiştir (Tablo 58).

Tablo 58: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Çatalca-Kocaeli Bölümü	İstanbul	213,5
	Kocaeli	102,5
	Sakarya	170
	Toplam	486
Güney Marmara Bölümü	Bursa	9.787
	Bilecik	857
	Yalova	*
	Balıkesir	10.243
	Çanakkale	2.742
	Toplam	23.629
Ergene Bölümü	Edirne	*
	Tekirdağ	*
	Toplam	0
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	32
	Toplam	32
Marmara Bölgesi Toplam		24.147

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılında Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki toplam üretimin 11.094 tonluk kısmı Yukarı Fırat Bölümü’nden elde edilmiştir. Bu bölümde Malatya ili, 10.950 tonluk üretim miktarıyla neredeyse tüm bölgenin organik tarımsal üretimini tek başına

karşılarmaktadır. Erzurum-Kars Bölümü'nde, Erzurum ili 608 tonluk üretimle ön plana çıkmaktadır (Tablo 59).

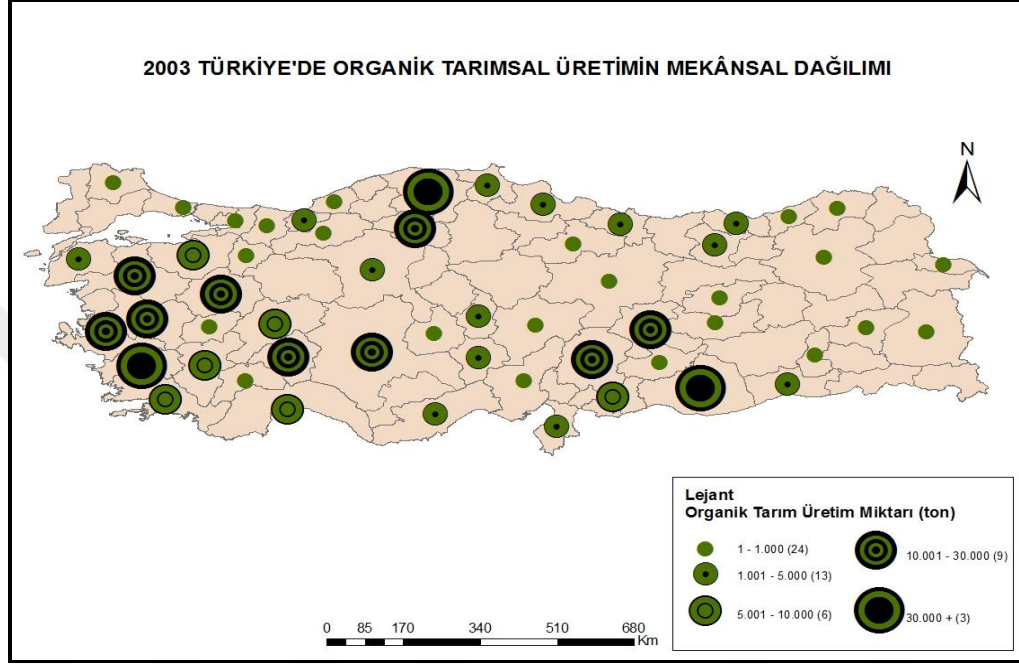
Tablo 59: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2003

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	*
	Erzurum	608
	İğdır	255
	Kars	*
	Toplam	863
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	139,5
	Erzincan	*
	Elazığ	5
	Malatya	10.950
	Bingöl	*
	Toplam	11.094,50
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	180
	Bitlis	2
	Muş	*
	Ağrı	*
	Toplam	182
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	*
	Toplam	0
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		12.139,50

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılında ülkemizde organik bitkisel üretimin mekânsal dağılımını gösteren harita (Şekil 31) genel olarak incelendiğinde; üretimin belli kesimlerde yoğunlaşmış olduğu haritadan açıkça görülmektedir. Ülkemizde 2003 yılında organik bitkisel üretim miktarının 30.000 tondan fazla gerçekleştiği 3 il bulunmaktadır. Bu iller Aydın, Kastamonu ve Şanlıurfa'dır. Ege Bölgesi toplam organik bitkisel üretimin ülke geneline göre fazla olmasıyla dikkat çekerken bu yılda Doğu Anadolu Bölgesi'nde üretim miktarının oldukça az olduğu barizdir. Bu yılda organik bitkisel üretimin hiç

gerçekleştirilmediği yerlerin İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde toplanmış olması da dikkat çekmektedir.

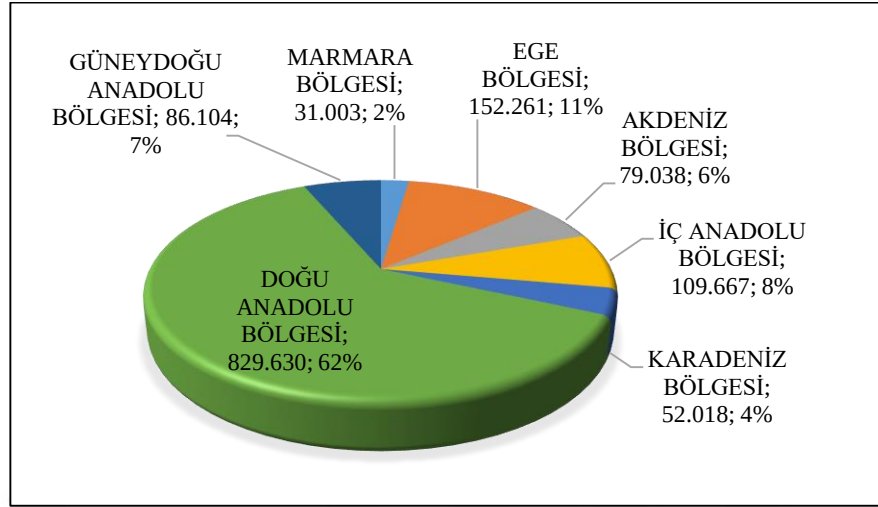

Şekil 31: 2003 Yılında Organik Üretim Miktarının Mekânsal Dağılımı

3.3.2. 2010 YILINDA ORGANİK ÜRETİMİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

2010 yılı organik bitkisel üretim verileri incelendiğinde 2003 yılına ait verilerin ciddi anlamda değiştiği göze çarpmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin 2003 yılında yaklaşık olarak 10.720 tonluk toplam üretimle tüm bölgeler arasında oldukça düşük bir üretim payına sahipken Şekil 32'ye göre 2010 yılında üretim miktarının, yaklaşık olarak 829.630 tona çıktığını ve ülke toplam üretimindeki payının da %62'ye yükseldiğini görüyoruz. Doğu Anadolu Bölgesi bu kapsamda potansiyeli değerlendirmek adına doğru adımlar atmıştır. Talebe bağlı olarak, organik tarım alanlarında genişleme yaşanmıştır.

Marmara Bölgesi ise 2010 yılında ülke içerisinde toplam 31.003 tonluk yaptığı üretimle, organik tarımsal üretimin en az olduğu bölge olmuştur.

Şekil 32: 2010 Yılında Organik Üretim Miktarının Bölgesel Dağılımı (Ton)
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Yukarı Fırat Bölümü 2003 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde organik bitkisel üretimin merkez noktası durumundaydı. 2010 yılında bölgenin organik tarımsal altyapısında köklü değişikliklerin olduğu Tablo 60'ta açıkça görülmektedir.

Yukarı Fırat Bölümü'nün organik tarım açısından merkez olma özelliği Yukarı Murat-Van Bölümü'ne kaymıştır. Bölgedeki toplam 829.630 ton olan üretimin 537.787 tonluk kısmı Yukarı Murat-Van Bölümü'nde gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde Van ili tek başına 309.733 ton üretim gerçekleştirmiştir. 2003 yılında organik üretimin yapılmadığı Muş'ta 2010 yılında 96.383 ton, Ağrı'da ise 71.155 tonluk üretim yapılmıştır. Bitlis ise 2003 yılında 2 ton olan üretim miktarını 60.516 tona çıkarmıştır.

Erzurum-Kars Bölümü'ndeki toplam 228.300 tonluk üretimin 153.597 tonu Erzurum ilinde yapılmıştır. Yukarı Fırat Bölümü'nde Malatya ve Erzincan illeri üretimde ön plana çıkarken Hakkâri Bölümü'nde Hakkâri ili, 28.628 tonluk üretime sahiptir. Bölgede üretim miktarının en az olduğu ilin 1.974 tonla Bingöl olduğu, Elazığ ve Tunceli'de organik tarımsal üretim yapılmadığı dikkat çekmektedir.

Yıllara göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde organik bitkisel üretimin dağılımını gösteren Tablo 61 incelendiğinde, yıllar bazında bölge içerisinde önemli değişikliklerin olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 60: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	9.473
	Erzurum	153.597
	Iğdır	3.848
	Kars	61.382
	Toplam	228.300
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	*
	Erzincan	11.803
	Elazığ	*
	Malatya	21.138
	Bingöl	1.974
	Toplam	34.915
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	309.733
	Bitlis	60.516
	Muş	96.383
	Ağrı	71.155
	Toplam	537.787
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	28.628
	Toplam	28.628
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		829.630

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2003 yılından 2010 yılına doğru Doğu Anadolu’da organik bitkisel üretim yapılmayan 8 ilde organik tarım yapılmaya başlandığı görülmektedir (Tablo 61). Diğer bazı illerde de 2003’te üretimin zaten çok az olduğu, 2010’ a gelindiğinde ivme kazandığı dikkat çekmektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi’nde üretim miktarlarında meydana gelen bu artış memnun edici olsa da, bölgedeki organik tarım potansiyelinin çok daha yüksek olduğunu, bu potansiyelden daha fazla yararlanılması gerektiğini söylemek yanlış olmaz. Tüm dünyada gıda güvenliği kavramının bu denli önem kazanmaya başladığı bu dönemde özellikle tahıl gibi temel besin maddelerinin yetiştirilmesinin ve büyükbaş hayvancılık yapımının gayet elverişli olduğu bu bölgede, yapılacak birtakım çalışmalarla üretim miktarının arttırılabileceğini söyleyebiliriz. Bölgede organik hayvancılığın da gelişmesi hedefler arasında olmalıdır.

Tablo 61: Yıllara Göre Doğu Anadolu Bölgesi'nde Organik Bitkisel Üretimin Dağılımı (Ton)

Bölümler ve İller		2003	2010	2018
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	*	9.473	23.019
	Erzurum	608	153.597	129.026
	Iğdır	255	3.848	29
	Kars	*	61.382	115.796
	Toplam	863	228.300	267.870
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	140	*	4.006
	Erzincan	*	11.803	9.494
	Elazığ	5	*	25.119
	Malatya	10.950	21.138	79.292
	Bingöl	*	1.974	7
	Toplam	11.095	34.915	117.918
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	180	309.733	166.784
	Bitlis	2	60.516	26.927
	Muş	*	96.383	85.081
	Ağrı	*	71.155	112.928
	Toplam	182	537.787	391.720
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	*	28.628	396
	Toplam	0	28.628	396
DOĞU ANADOLU BÖLGESİ TOPLAM		12.140	829.630	777.904

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nin organik bitkisel üretim miktarı en fazla olan bölümündeki illerde üretilen seçili ürünlerin miktarları incelendiğinde, hububat ve yem bitkilerinin üretimde büyük önem taşıdığı görülmektedir. Tüm illerde toplam üretim miktarlarının neredeyse tamamı hububat ya da genellikle yonca, korunga gibi hayvancılıkta kullanılan besi bitkilerinden oluştuğu fark edilmektedir. Tablo 62'ye göre: Van'da en fazla üretilen ürün 159.907 tonla yonca olmuştur. 78.441 tonluk buğday üretimiyle Van bu bölümde en fazla buğday üretiminin yapıldığı ildir. Toplamda 309.733 tonluk üretimin 309.020 tonu sadece buğday, yonca, arpa, korunga ve çayır olmak üzere 5 üründen elde edilmiştir. Bitlis bölüm içerisinde üretimin en az gerçekleştiği il olmuştur. Toplam 60.516 tonluk üretimin 49.776 tonu yonca, korunga

ve çayırdan elde edilmiştir. Muş ili, Van'dan sonra bölümde en fazla organik tarımsal üretimin gerçekleştirildiği il olmuştur. Toplamda 96.383 tonluk üretimin büyük kısmını 41.367 ton ile yonca, 33.430 ton ile buğday karşılamaktadır. Ağrı'da ise toplamda 71.155 ton olan üretimin 69.265 tonluk kısmı yine buğday, yonca, çayır, arpa ve korunga gibi hububat ve yem bitkilerinden oluşmaktadır.

Tablo 62: Yukarı Murat-Van Bölümü'nde Seçilmiş Bazı Organik Ürünlerin Üretim Miktarları (Ton)

VAN	Buğday	78.441
	Yonca	159.907
	Arpa	4.847
	Korunga	17.012
	Çayır	48.813
	Seçili Ürünler	309.020
	Toplam Üretim	309.733
BİTLİS	Yonca	34.484
	Korunga	1.643
	Çayır	13.649
	Seçili Ürünler	49.776
	Toplam Üretim	60.516
MUŞ	Buğday	33.430
	Arpa	2.723
	Fiğ	2.557
	Yonca	41.367
	Korunga	1.670
	Çayır	14.009
	Seçili Ürünler	95.756
	Toplam Üretim	96.383
AĞRI	Buğday	23.865
	Yonca	23.742
	Çayır	15.792
	Korunga	3.617
	Arpa	2.249
	Seçili Ürünler	69.265
	Toplam Üretim	71.155

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Görüldüğü üzere, Doğu Anadolu Bölgesi'nde en fazla organik bitkisel üretimin yapıldığı Yukarı Murat-Van Bölümü'nde büyük oranda tahıl ve yem bitkilerinin yanı sıra büyük oranda tek tip ürünlerin tercih edildiği ortaya çıkmaktadır. Bölgenin organik

tarım için gerekli şartlara uygunluğuna ve organik hayvancılık potansiyeline bakacak olursak üretilen ürünlerin ve üretim miktarı artışının sebebini daha iyi anlamış oluruz.

2010 yılında organik bitkisel üretim miktarları bakımından Doğu Anadolu Bölgesi'nin hemen ardından, 152.261 tonluk üretim miktarıyla ülkemizdeki toplam üretimin %11'ine sahip olan Ege Bölgesi 2. sırada gelmektedir. 2003 yılında organik tarımsal üretimin neredeyse yarısına sahip olan bölgenin 2010'da %11'lik orana denk gelmesi oldukça dikkat çekici olup, diğer bölgelerdeki üretim artışını açıkça gözler önüne sermektedir. Bölgedeki toplam 152.261 tonluk üretimin 147.592 tonu Kıyı Ege Bölümü'nden elde edilmiştir. Burada Aydın 59.578 tonla üretimin en fazla olduğu il olmuştur. İzmir 44.873 ton, Manisa ise 36.225 ton üretimle ön plana çıkmaktadır. İç Batı Anadolu'da toplamda 4.669 tonluk üretimin 4.046 tonu Afyonkarahisar'da yapılmıştır (Tablo 63).

Tablo 63: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	44.873
	Manisa	36.255
	Denizli	4.226
	Aydın	59.578
	Muğla	2.660
	Toplam	147.592
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	4.046
	Kütahya	623
	Uşak	*
	Toplam	4.669
Ege Bölgesi Toplam		152.261

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında Doğu Anadolu Bölgesi ve Ege Bölgesi dışındaki diğer bölgeler ülkedeki toplam üretim miktarı içindeki payları bakımından %10'un altında kalmışlardır. Tablo 64'e göre, İç Anadolu Bölgesi'nin 109.667 tonluk toplam üretim miktarıyla ülke genelinde organik tarımsal üretimde %8'lik bir paya sahip olduğu

görülmektedir. İç Anadolu Bölgesi'nde organik tarımsal üretimin en fazla olduğu bölüm 46.750 tonla Yukarı Kızılırmak Bölümü olmuştur. Burada Sivas ili, bu üretimin tamamını gerçekleştirmiştir. Orta Kızılırmak Bölümü'nde Niğde 32.722 tonluk üretimle bölümdeki üretimin önemli bir kısmını tek başına karşılamıştır. Yukarı Sakarya Bölümü'nde Ankara 12.165 tonluk üretimle bölümdeki toplam üretimin yaklaşık olarak 4/5'üne sahiptir. Konya Bölümü'nde ise toplam 10.567 tonluk üretimin 9.689 tonu Konya ilinden elde edilmektedir.

Tablo 64: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	46.750
	Toplam	46.750
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	2.985
	Kırıkkale	70
	Kırşehir	*
	Yozgat	*
	Niğde	32.722
	Nevşehir	1.035
	Kayseri	*
	Toplam	36.812
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	12.165
	Eskişehir	3.573
	Toplam	15.538
Konya Bölümü	Aksaray	*
	Karaman	878
	Konya	9.689
	Toplam	10.567
İç Anadolu Bölgesi Toplam		109.667

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 65'teki Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki organik tarımsal üretim verileri incelendiğinde toplam 86.104 tonluk üretimle ülkedeki toplam üretimin %7'sinin buradan karşılandığı görülmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde üretimin daha çok Orta Fırat Bölümü'nde toplandığı dikkat çekmektedir.

Tablo 65: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton),2010

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Dicle Bölümü	Siirt	*
	Batman	2.914
	Mardin	13.871
	Diyarbakır	7.912
	Şırnak	*
	Toplam	24.697
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	5.627
	Şanlıurfa	49.653
	Gaziantep	5.430
	Kilis	697
	Toplam	61.407
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		86.104

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 66: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Antalya Bölümü	Antalya	4.857
	Isparta	7.670
	Burdur	2.684
	Toplam	15.211
Adana Bölümü	Adana	11.126
	Mersin	12.969
	Osmaniye	*
	Hatay	36.028
	Kahramanmaraş	3.704
	Toplam	63.827
Akdeniz Bölgesi Toplam		79.038

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Akdeniz Bölgesi'nde toplam 79.038 tonluk üretimin neredeyse $\frac{3}{4}$ 'ten fazlasının Adana Bölümü'nde toplandığı görülmektedir. 2010'da bölge üretim miktarı bakımından ülkede beşinci sırada yer almaktadır. Adana Bölümü'nde toplam 63.827

tonluk üretimin, 36.028 tonunun Hatay’da yapıldığı görülmektedir. Mersin, 12.969, Adana ise 11.126 tonluk üretimle yine bölümün ön plana çıkan illerindendir. Antalya Bölümü’nde ise 15.211 tonluk toplam üretimin 7.670 tonu Isparta’da yapılmıştır. Aynı yıl Antalya’da 4.857, Burdur’da ise 2.684 tonluk organik tarımsal üretim yapılmıştır (Tablo 66).

Tablo 67: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Doğu Karadeniz	Rize	3.299
	Artvin	5.674
	Trabzon	930
	Gümüşhane	14.821
	Bayburt	5.631
	Giresun	124
	Toplam	30.479
Orta Karadeniz	Amasya	152
	Çorum	*
	Ordu	2.867
	Samsun	7.501
	Tokat	750
	Toplam	11.270
Batı Karadeniz	Sinop	1.598
	Kastamonu	4.643
	Karabük	*
	Bartın	*
	Zonguldak	2.214
	Düzce	1.289
	Bolu	525
	Toplam	10.269
Karadeniz Bölgesi Toplam		52.018

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 67’deki Karadeniz Bölgesi 2010 yılı organik bitkisel üretim miktarı verileri incelendiğinde, 52.018 tonluk üretimle ülkedeki toplam üretim miktarının %4’üne sahiptir. Karadeniz Bölgesi’nde Doğu Karadeniz Bölümü’nün 30.479 tonluk

üretimle ön plana çıktığı görülmektedir. Buradaki üretimin 14.821 tonu yani neredeyse yarısı Gümüşhane’de yapılmıştır. Orta ve Batı Karadeniz bölümlerinin birbirine çok yakın üretim miktarlarına sahip oldukları gözlemlenmektedir. Orta Karadeniz’de üretimin neredeyse yarısı Samsun’da yapılmıştır. Batı Karadeniz’de ise toplam 10.269 tonluk üretimin 4.643 tonu Kastamonu’da gerçekleştirilmiştir. Kastamonu’nun 2003 yılında 32.343 ton olan üretim miktarının 2010 yılında 4.643 tona gerilemesi oldukça dikkat çekicidir. Kastamonu’da gerçekleşen üretimin çoğunun doğadan toplama alanlarından elde edildiği de düşünüldüğünde doğal alanların tahrip edildiği, çevreye zarar verildiği ve organik tarımın geri planda kaldığı gözlemlenmektedir.

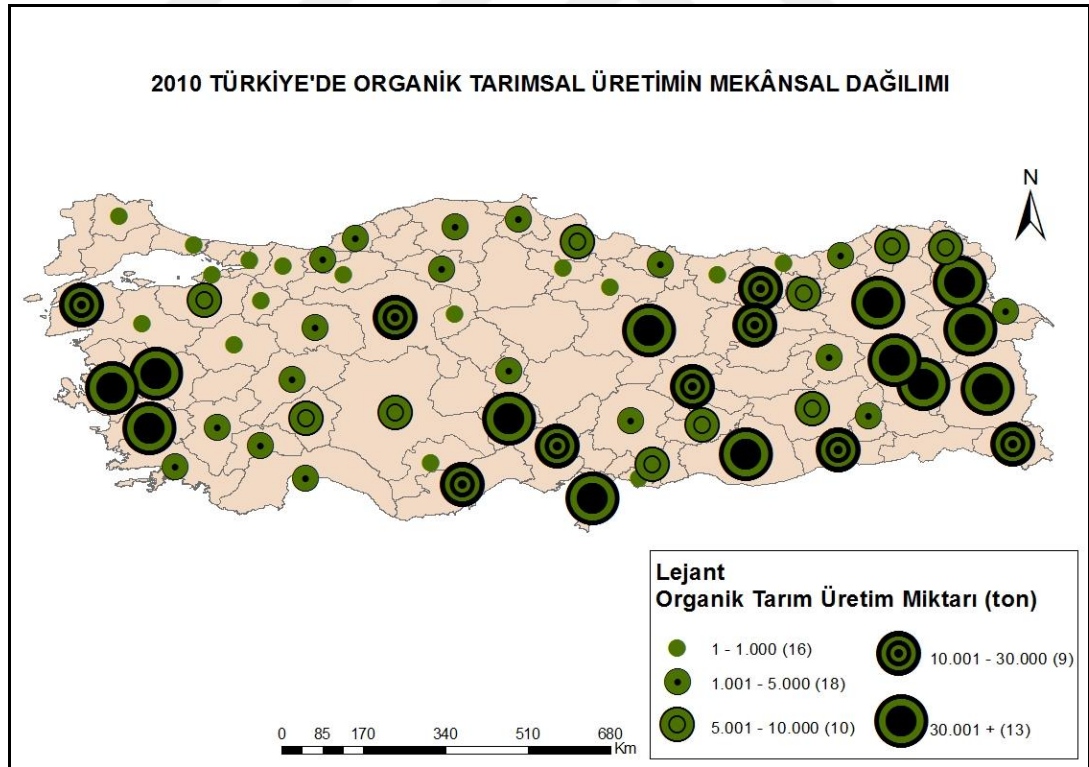
Marmara Bölgesi 2010 yılında toplam 31.003 tonluk üretimiyle ülkedeki toplam üretim içerisinde %2’lik paya sahip olup, üretimin en az olduğu bölge durumundadır. Bölgede organik bitkisel üretimin en fazla olduğu bölüm Güney Marmara Bölümü olmuştur. Çanakkale ili 18.116 tonluk üretimle bölgedeki üretimin önemli bir kısmını karşılamaktadır (Tablo 68).

Tablo 68: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2010

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Çatalca-Kocaeli Bölümü	İstanbul	796
	Kocaeli	211
	Sakarya	942
	Toplam	1.949
Güney Marmara Bölümü	Bursa	8.640
	Bilecik	758
	Yalova	793
	Balıkesir	514
	Çanakkale	18.116
	Toplam	28.821
Ergene Bölümü	Edirne	*
	Tekirdağ	*
	Toplam	0
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	233
	Toplam	233
Marmara Bölgesi Toplam		31.003

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2010 yılında ülkemizde organik bitkisel üretimin ülke genelinde mekânsal dağılımını gösteren Şekil 33'teki harita incelendiğinde; 2003 yılına göre çok önemli değişikliklerin yaşandığı hemen dikkati çekmektedir. 2010 yılında organik bitkisel üretim miktarı 1.343.737 tona yükselirken; üretimin mekânsal dağılımında da çok önemli değişiklikler meydana gelmiştir. 2003 yılında belli kesimlerde yoğunlaşan üretimin, 2010 yılında ülke geneline dağılmış olduğu görülmektedir. 2010 yılında organik bitkisel üretimin 30.001 tondan fazla olduğu 13 il bulunmaktadır. 2003 yılında ağırlıklı olarak Ege Bölgesi'ne toplanmış olan üretimin, 2010 yılında büyük oranda Doğu Anadolu Bölgesi'ne kaydığı açık bir şekilde görülmektedir. Üretimin 30.001 tondan fazla olduğu 13 ilin 6'sı Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Akdeniz Bölgesi'nin doğusu Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Kuzeydoğu Anadolu da üretim miktarı bakımından ciddi gelişme göstermiştir.

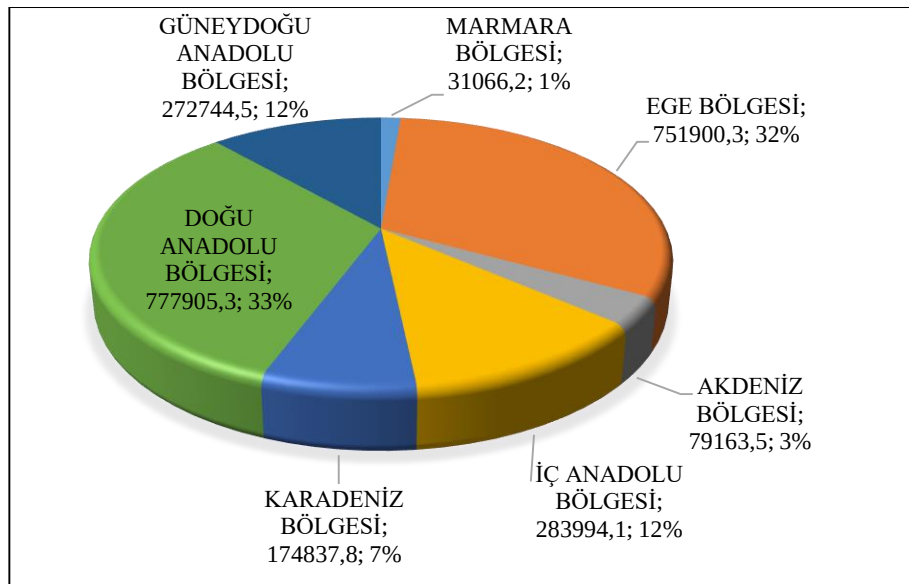

Şekil 33: 2010 Yılında Organik Üretim Miktarının Mekânsal Dağılımı

Neticede 2003 ve 2010 yıllarına ait üretim miktarlarının dağılımını gösteren haritaların karşılaştırılmasıyla ortaya çıkan sonuç; Türkiye’de organik tarımın ülke geneline büyük oranda yayılmış olduğudur. 2003 ve 2010 yılları arasında organik bitkisel üretim miktarlarının coğrafi bölgelere dağılımında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Esasında bütün bölgelerde toplam üretim miktarı, 2003 yılından 2010 yılına kadar artmıştır. Ancak bazı bölgelerde bu artış oranı çok yüksektir. Neticede toplam organik bitkisel üretim miktarı bakımından bölgelerin payı zaman içinde değişmiştir. Bu yıllar arasında en önemli, bariz değişiklik şüphesiz Doğu Anadolu Bölgesi’ndedir.

3.3.3. 2018 YILINDA ORGANİK ÜRETİMİN MEKÂNSAL DAĞILIMI

2018 yılında ülkemizde toplam organik bitkisel üretim miktarı 2.371.612 tona yükselmiştir. 2018 yılında, 2010 yılına kıyasla organik bitkisel üretim miktarlarının bölgesel dağılımında önemli değişikliklerin kaydedilmiştir (Şekil 34). 2018 yılında toplam üretimin bölgesel dağılımında, diğer yıllara kıyasla nispeten daha dengeli bir dağılımın sergilendiği görülmektedir.

Şekil 34: 2018 Yılında Organik Üretim Miktarının Bölgesel Dağılımı (Ton)
(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Doğu Anadolu Bölgesi 2010 yılında toplam organik bitkisel üretimin %62'sini tek başına karşılamaktayken 2018 yılında genel tablodaki payı %33'e çekilmiştir (Şekil 34). Yine de Türkiye genelinde üretim bakımından ilk sırada yer almaktadır. Tablo 69'a göre 2018 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde toplam 777.904 tonluk organik bitkisel üretimin, 391.720 tonu Yukarı Murat-Van Bölümü'nde gerçekleştirilmiştir. Burada Van ili 166.784 tonluk toplam üretim miktarıyla tüm bölgede üretimin en fazla olduğu il olmuştur. Ağrı'da 112.928 ton üretim, Muş'ta 85.080 ton üretim yapılmıştır. Erzurum-Kars Bölümü'nde toplam 267.870 tonluk üretimin, 129.025 tonu Erzurum'da yapılmıştır. Yukarı Fırat Bölümü'nde toplam 117.918 tonluk üretimin, 79.292 tonu Malatya'da gerçekleştirilmiştir.

Tablo 69: Doğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Erzurum-Kars Bölümü	Ardahan	23.019
	Erzurum	129.025,50
	Iğdır	29
	Kars	115.796
	Toplam	267.870
Yukarı Fırat Bölümü	Tunceli	4.006
	Erzincan	9.494
	Elazığ	25.118,50
	Malatya	79.292
	Bingöl	7,5
	Toplam	117.918
Yukarı Murat-Van Bölümü	Van	166.784
	Bitlis	26.927
	Muş	85.080,50
	Ağrı	112.928
	Toplam	391.720
Hakkâri Bölümü	Hakkâri	396
	Toplam	396
Doğu Anadolu Bölgesi Toplam		777.904

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2018 yılında toplam üretimin bölgesel dağılımında Doğu Anadolu Bölgesi'nin hemen arkasından %32'lik oranla Ege Bölgesi gelmektedir. Ege Bölgesi 2003 yılı üretim verilerine göre, üretimde Türkiye'de ilk sırada yer alırken; 2010 yılında bu payını %11'e kadar düşürmüştü. 2018 yılında ise %32'lik paya sahip olmasıyla birlikte bölgede organik bitkisel üretimin arttığını görmekteyiz. Zira bölgenin 2010 yılında 152.261 ton olan üretim miktarı, 2018 yılında yaklaşık olarak 5 kat artarak, 751.901 tona yükselmiştir (Tablo 70).

Ege Bölgesi'nde 2018 yılında 751.901 tonluk toplam organik bitkisel üretimin 697.560 tonu Kıyı Ege Bölümü'nde gerçekleştirilmiştir. Aydın 352.639 ton, Manisa, 220.292 tonla üretimde ön plana çıkan iller olmuştur. İç Batı Anadolu Bölümü'nde 54.341 tonluk toplam üretimin, bölgedeki toplam üretimin yaklaşık 1/15'ine denk düştüğü görülmektedir. Burada üretimin büyük çoğunluğu Afyonkarahisar'da(47.700 ton) yapılmıştır.

Tablo 70: Ege Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Kıyı Ege Bölümü	İzmir	87.244
	Manisa	220.292,50
	Denizli	14.823
	Aydın	352.639
	Muğla	22.561
	Toplam	697.560
İç Batı Anadolu	Afyonkarahisar	47.700
	Kütahya	6.508
	Uşak	133
	Toplam	54.341
Ege Bölgesi Toplam		751.901

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Tablo 71'e göre 2018 yılında İç Anadolu Bölgesi, organik bitkisel üretim miktarları bakımından toplam 283.994 tonluk üretimle ülke genelinde %12'lik bir paya sahip olmuştur. İç Anadolu Bölgesi'nde üretimin genel olarak Orta Kızılırmak

Bölümü'nde toplandığı dikkat çekmektedir. Bölümdeki toplam üretim 182.211 tondur. Bu üretimin 163.447 tonu Niğde'de gerçekleştirilmiştir. Orta Kızılırmak Bölümü'nün hemen ardından 51.991 tonluk üretimle Konya Bölümü gelmektedir. Buradaki üretimin, 49.209 tonluk büyük bir kısmının Konya ilinde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Tablo 71: İç Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Yukarı Kızılırmak Bölümü	Sivas	23.150
	Toplam	23.150
Orta Kızılırmak Bölümü	Çankırı	4
	Kırıkkale	78
	Kırşehir	1.265
	Yozgat	13.849
	Niğde	163.447
	Nevşehir	2.287
	Kayseri	1.281
	Toplam	182.211
Yukarı Sakarya Bölümü	Ankara	22.346
	Eskişehir	4.296
	Toplam	26.642
Konya Bölümü	Aksaray	115
	Karaman	2.666,50
	Konya	49.209
	Toplam	51.990,50
İç Anadolu Bölgesi Toplam		283.993,50

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2018 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi, organik bitkisel üretim miktarları bakımından toplam 272.774 tonluk üretimle, ülke genelindeki üretimde %12'lik bir paya sahiptir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde toplam üretimin 220.896 tonluk kısmı Orta Fırat Bölümü'nde gerçekleştirilmiştir. Burada Şanlıurfa, 85.567 tonluk üretimle ön plana çıkmaktadır. Kilis ve Adıyaman illerindeki organik bitkisel üretim miktarlarının geçmiş yıllara kıyasla hayli artış göstermiş olduğu da açıkça

görülmektedir. Dicle Bölümü'nde ise toplam üretimin 51.847 ton olduğu, bu üretimin 39.743 tonluk kısmının Mardin'de gerçekleştirildiği dikkat çekmektedir (Tablo 72).

Tablo 72: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton),2018

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Dicle Bölümü	Siirt	462
	Batman	2.131
	Mardin	39.743
	Diyarbakır	8.546,50
	Şırnak	965
	Toplam	51.847,50
Orta Fırat Bölümü	Adıyaman	51.741
	Şanlıurfa	85.567
	Gaziantep	20.436
	Kilis	63.152
	Toplam	220.896
Güneydoğu Anadolu Bölgesi Toplam		272.743,50

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2018 yılında Karadeniz Bölgesi, organik bitkisel üretim miktarları bakımından toplam 174.846 tonluk üretimle, ülke genelinde %7'lik bir paya sahiptir. Karadeniz Bölgesi'nde organik tarımsal üretimin en fazla olduğu bölüm 94.114 tonluk üretimle Batı Karadeniz Bölümü olmuştur. Burada Kastamonu 65.729 tonluk üretimle ön plana çıkmaktadır. 2010 yılında büyük çaplı bir azalış yaşayan Kastamonu'daki organik tarımsal üretim verileri 2018 yılına gelindiğinde tekrar yükselmiştir. Doğu Karadeniz Bölümü'nde toplam 41.834 tonluk organik tarımsal üretimin en fazla olduğu il, 26.425 ton üretimle Rize olmuştur (Tablo 73).

Karadeniz Bölgesi'nde 2003-2010 yılları arasında organik bitkisel üretimin ton cinsinden en fazla artış gösterdiği bölüm, organik çay tarımıyla ön plana çıkan Doğu Karadeniz Bölümü olmuştur. Daha önceden de belirtildiği gibi bazı karakteristik ürünlerin dar alanlarda yetiştirilebilmesi bu ürünlerin çekiciliğini arttırmaktadır. Çay, Türkiye açısından böyle bir öneme sahiptir. Zira kısıtlı alanlarda yetiştirilebilir.

Tablo 73: Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Doğu Karadeniz	Rize	26.425
	Artvin	9.855
	Trabzon	4.608
	Gümüşhane	32
	Bayburt	489
	Giresun	425
	Toplam	41.834
Orta Karadeniz	Amasya	1.579
	Çorum	5.075
	Ordu	11.446
	Samsun	17.180
	Tokat	3.609
	Toplam	38.889
Batı Karadeniz	Sinop	13.809
	Kastamonu	65.729
	Karabük	*
	Bartın	488
	Zonguldak	4.740
	Düzce	2.844
	Bolu	6.504
	Toplam	94.114
Karadeniz Bölgesi Toplam		174.846

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Gümüşhane 2003 yılında 2.262 ton olan üretimini, 2010 yılında 14.821 tona çıkararak, üretimin tüm Karadeniz Bölgesi'nde en fazla artış gösterdiği il olmuştur. Gümüşhane 2010 yılında toplamda 14.821 ton olan üretiminin yaklaşık 11.302 tonluk kısmını mısırdan sağlamıştır. 2010-2018 yılları arasında ise Gümüşhane'nin organik tarımsal üretimi büyük oranda küçülme yaşamıştır. Tüketici tercihlerinden, devlet teşvik ve desteklerine kadar pek çok farklı etken bu tür büyük üretim farklılıklarında etkili olabilmektedir. 2003-2010 yılları arasında Kastamonu ilindeki organik bitkisel üretim miktarı 32.343 tondan 4.643 tona düşmüştür. Burada üretimin daha çok doğadan toplama şeklinde yapıldığı düşünülürse doğadan toplama alanlarının daraldığı ortaya çıkmaktadır. Organik bitkisel üretim miktarının 2010 yılında en az

olduğu bölüm olan Batı Karadeniz Bölümü ise 2018 yılında gerçekleşen 94.114 tonluk üretim ile Doğu ve Orta Karadeniz bölümlerinin üretim toplamından bile daha fazla üretim yapılmıştır.

Tablo 74: Yıllara Göre Karadeniz Bölgesi'nde Organik Bitkisel Üretimin Dağılımı (Ton)

Bölümler ve İller		2003	2010	2018
Doğu Karadeniz	Artvin	387,7	5.674	9.855
	Bayburt	*	5.631	489
	Giresun	*	124	425
	Gümüşhane	2.262	14.821	31,6
	Rize	18,9	3.299	26.425
	Trabzon	1.102	930	4.608
	Toplam	3.771	30.479	41.834
Orta Karadeniz	Amasya	*	152	1.579
	Çorum	*	0	5.075
	Ordu	1.906	2.867	11.446
	Samsun	1.122	7.501	17.180
	Tokat	100	750	3.609
	Toplam	3.128	11.270	38.889
Batı Karadeniz	Bartın	*	0	488
	Bolu	991	525	6.504
	Düzce	1.678	1289	2.844
	Karabük	0	0	0
	Kastamonu	32.343	4.643	65.729
	Sinop	1.192	1.598	13.809
	Zonguldak	6,5	2.214	4.740
	Toplam	36.210,50	10.269	94.114

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2018 yılında Doğu Karadeniz Bölümü'nde en fazla organik üretim 26.425 ton ile büyük oranda çay üretimi yapılan Rize'de görülmektedir. Orta Karadeniz Bölümü'nde fındık üretimiyle ön plana çıkan Samsun yaklaşık 17.180 tonluk üretim elde etmiştir. Batı Karadeniz Bölümü'nde ise büyük oranda doğadan toplama alanlardan elde edilen ürünlerle üretimin yapıldığı, ortalama 65.729 tonluk üretim miktarıyla Kastamonu ili ilk sırada yer almaktadır (Tablo 74).

2018 yılında Akdeniz Bölgesi, organik bitkisel üretim miktarları bakımından toplam 79.163 tonluk üretimle, ülke genelinde %3'lük bir paya sahiptir. Tablo 75'e göre, Akdeniz Bölgesi'nde üretimin en fazla olduğu bölüm, 66.463 tonluk üretimle Adana Bölümü olmuştur. Adana 30.692 tonluk üretimle bölümde en fazla üretime sahip ildir. Antalya Bölümü'nde ise toplam üretim 12.701 ton olup, buradaki üretimde ön plana çıkan il, 4.888 tonla Burdur olmuştur.

Tablo 75: Akdeniz Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Antalya Bölümü	Antalya	3.472
	Isparta	4.340,50
	Burdur	4.888
	Toplam	12.701
Adana Bölümü	Adana	30.691,50
	Mersin	11.903
	Osmaniye	99
	Hatay	6.058,50
	Kahramanmaraş	17.711
	Toplam	66.463
Akdeniz Bölgesi Toplam		79.164

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

Marmara Bölgesi 2018 yılında organik bitkisel üretim miktarı açısından, ülke genelindeki üretimde %1'lik pay ile en düşük orana sahip bölge olmuştur. 2010 yılında 31.003 ton olan üretim miktarı, 8 sene içerisinde oldukça düşük bir miktarda artış göstererek 31.066 tona yükselmiştir. Esasında bu süreçte bölgede üretim miktarının

sabit kaldığı görülmektedir. Marmara Bölgesi'nde üretimin büyük bir kısmı Güney Marmara Bölümü'nde toplanmıştır. Buradaki üretim miktarı 27.758 tonu bulmuştur. Çanakkale 15.126 ton, Bursa ise 8.226 tonluk üretimle ön plana çıkmaktadır (Tablo 76).

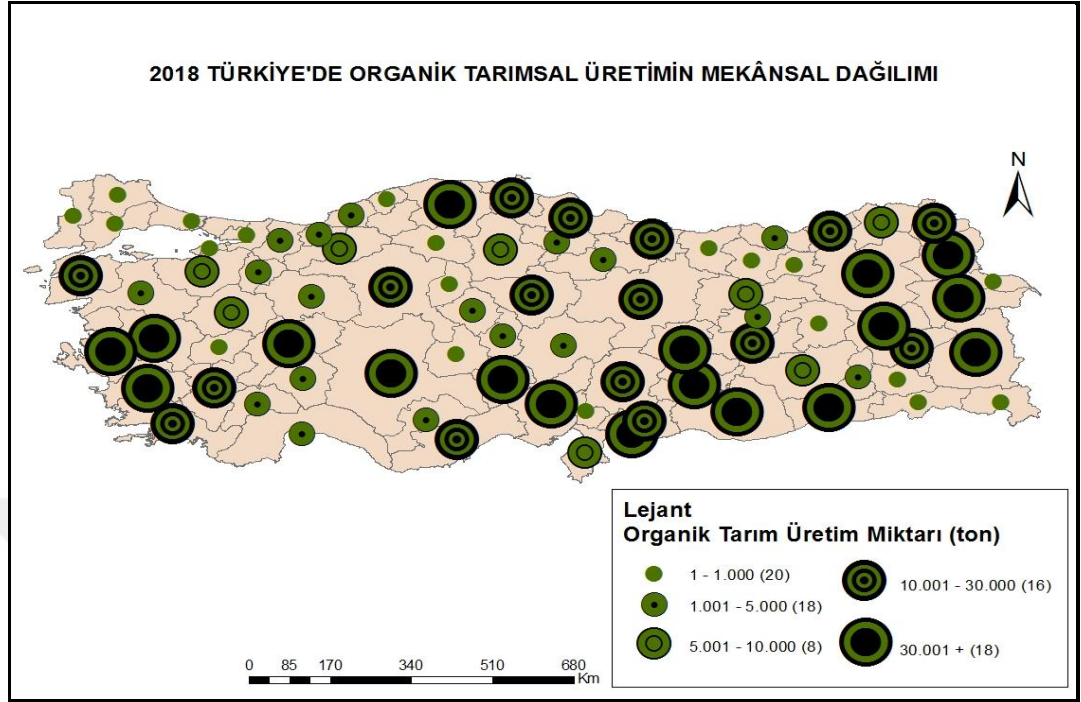
Tablo 76: Marmara Bölgesi Organik Tarım Üretim Miktarları (ton), 2018

Bölümler ve İller		Üretim Miktarı
Çatalca-Kocaeli Bölümü	İstanbul	734
	Kocaeli	294
	Sakarya	1.875
	Toplam	2.903
Güney Marmara Bölümü	Bursa	8.226
	Bilecik	1.178
	Yalova	351
	Balıkesir	2.877
	Çanakkale	15.126
	Toplam	27.758
Ergene Bölümü	Edirne	42
	Tekirdağ	252
	Toplam	294
Yıldız Dağları Bölümü	Kırklareli	111
	Toplam	111
Marmara Bölgesi Toplam		31.066

(Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı).

2018 yılında ülkemizde organik bitkisel üretimin ülke genelinde mekânsal dağılımını gösteren Şekil 35'teki harita incelendiğinde; özellikle 2003 yılına göre çok önemli değişikliklerin yaşandığı dikkati çekmektedir. 2018 yılında organik bitkisel üretim miktarı, ülkemizde toplam 2.371.612 tona yükselirken; üretimin mekânsal dağılımında da çok önemli değişikliklerin meydana gelmiş olduğu görülmektedir.

Haritanın bütününe incelediğimizde 2018 yılında organik bitkisel üretim ülke geneline (Karabük hariç) yayılmıştır. Marmara Bölgesi'nde de yine üretimin düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Şekil 35: 2018 Yılında Organik Üretim Miktarının Mekânsal Dağılımı

2018 yılında üretim miktarının 30.001 tondan fazla olduğu illerin sayısı 18'e çıkmıştır. Organik tarımsal üretimin hiç yapılmadığı yalnızca 1 il kalmıştır (Karabük). Doğu Karadeniz'de organik çay, Orta Karadeniz'de organik fındık, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da daha çok tahıl grubu ve yem bitkileri üretilirken Ege Bölgesi'nde organik incir, incir (kuru), üzüm gibi ürünler ön plana çıkmaktadır.

2003 - 2010 ve 2018 yıllarına ait ülkemizde organik bitkisel üretimin mekânsal dağılımını gösteren haritaların birlikte değerlendirilmesiyle ortaya çıkan sonuç, ülkemizde başlangıçta belli kesimlerde yoğunlaşan organik bitkisel üretimin zaman içerisinde ülke geneline yayılmış olduğu gerçeğidir. Organik üretim başlangıçta Ege Bölgesi'nde daha yoğun bir şekilde yapılmaktayken, zaman içerisinde Doğu Anadolu Bölgesi'nin Ege Bölgesi'ni geride bırakmaya başladığı, diğer bölgelerin de üretimde önemli gelişmeler kaydettiği gözlemlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIM SEKTÖRÜNÜN SWOT ANALİZİ

Özellikle son yıllarda dünyada doğal kaynaklara zarar vermeyen ve uzun vadede kullanımını mümkün kılan "sürdürülebilir tarım" kavramı büyük önem kazanmış olup, sürdürülebilir tarım sistemlerinden birisi olan "organik tarım" kavramı küresel gündeme daha çok gelmeye başlamıştır. Oldukça eski bir tarımsal kültüre sahip olan ülkemizde, organik tarım 1980’li yılların ortalarına doğru, dış pazarlardan gelen talep doğrultusunda ihracat odaklı başlamış ve gelişim göstermiştir.

Bu bölümde Türkiye’nin organik tarımdaki durumu; güçlü ve zayıf yönler, fırsat ve tehditlerle ele alınmaya çalışılacaktır.

Tablo 77: Türkiye’de Organik Tarım Sektörünün GZFT Analizi

<i>TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIMIN GÜÇLÜ YÖNLERİ</i>	<i>TÜRKİYE’DE ORGANİK TARIMIN FIRSATLARI</i>
* Türkiye topraklarının 26.546.585 hektarla %34.6’sının tarıma elverişli olması,	* Dünyada ve iç pazarda organik tarım ürünlerine olan talebin artış göstermesi, gelişen teknoloji ve sosyal medya,
* Tarımsal politikalarda organik tarımın ve iyi tarım uygulamalarının desteklenmesi,	* Organik ürünlerin ticari getirisinin konvansiyonel tarım ürünlerinin ticaretinden elde edilen gelire oranla fazla olması,
* Doğadan toplama organik alanların geniş yer kaplaması,	* Özellikle son yıllarda tarımda makineleşmenin giderek artış göstermesi buna bağlı üretim miktarı artışı,
* Organik tarıma yönelik özellikle son yıllarda çiftçilerin hızla bilinç kazanması,	* Barajlar vb. yöntemlerle sulama yapıldığı takdirde kurak-yarı kurak bölgelerde yeni üretim alanları açma potansiyelinin fazla olması,

* Organik Tarım Bilgi Sistemi (OTBİS) uygulamalarla teknolojik altyapının hazırlanması ve verilerin dijital formatta incelenebilir olması,	* Türkiye'nin jeopolitik konum olarak başta AB ülkeleri olmak üzere organik tarım ürünlerine olan talebin fazla olduğu pazar alanlarına yakın olması,
* Bir tarım ülkesi olması ve geçmişten günümüze büyük tarım medeniyetlerinin bu topraklarda kurulması sebebiyle güçlü bir tarım kültürünün bulunması.	* Organik tarım ürünlerinin ticaretinde uygulanan vergi mükellefiyetlerinin kaldırılması yahut en aza indirilmesi.
<i>TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMIN ZAYIF YÖNLERİ</i>	<i>TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIMI TEHDİT EDEN UNSURLAR</i>
* Arazilerin miras yoluyla bölünmesi, organik tarım işletmelerinin küçük çaplı olması,	* İklim değişiklikleri ve kuraklık,
* Genel olarak engebeli bir topoğrafyaya sahip olması sebebiyle tarım arazilerinin parçalı bir hal almış olması,	* Kurak-yarı kurak arazilerin fazla olması ve bu alanlarda sulama probleminin olması,
* Organik tarıma verilen destek ve teşviklerin yetersiz kalması,	* Toprak tuzlanması, kirliliği ve buna bağlı verimsizleşmesi,
* Organik tarım ve mevzuatı arasında uyum sorunlarının yaşanması, yasalarda açıkların varlığı	* Organik doğadan toplama alanların hızla daralması (yerleşime açma vs.)
* Çiftçinin organik tarım hususunda yeterli bilgisinin olmaması,	* Organik üretimin yoğun olduğu Ege ve Akdeniz bölgelerinde yaz kuraklığı sonucu sık sık orman yangınları görülmesi,
* Organik tarım ürünlerine iç pazarda talebin az olması,	* Kırdan kente yoğun göçler yaşanması ve tarımsal üretimde işgücü açığının oluşması,
* Dış ticarete (ihracatta) diğer ülkelerle mücadelenin, reklam ve tanıtımların yetersiz kalması,	* Organik üretime geçiş prosedürlerinin çiftçiyi uğraştırması.
* Nadasa bırakılan alanların geniş yer kaplaması sebebiyle ürün miktarındaki azalış.	

4.1. ORGANİK TARIM BAKIMINDAN GÜÇLÜ YÖNLER

Türkiye’de organik tarımın güçlü yönlerini incelediğimizde ilk olarak dikkat çekmemiz gereken husus, tarımsal üretim yapılabilecek alanların toplam araziler içerisinde önemli bir paya sahip olmasıdır. Ülkemizde tarımsal üretim yapılan arazilerin büyük çoğunluğunda konvansiyonel tarım arazileri geniş yer kaplamaktadır. Son yıllarda ülkemizde çeşitli nedenlerle toplam tarım alanlarında önemli azalmalar kaydedilmiştir. Konvansiyonel tarım alanlarında yaşanan azalmalara karşılık son yıllarda organik tarım alanlarında artış söz konusudur. Ülkemizde toplam tarım alanları içerisinde organik tarım alanlarının payı her geçen gün artmaktadır. Gerek dış talebin gerekse son yıllarda iç pazarda organik ürünlere olan talebin daha da artmasıyla önümüzdeki yıllarda ülkemizde organik tarım alanları daha da artacaktır. Bu noktada ülkemizde tarıma elverişli alanlarının genişliği önemli bir avantajdır.

Dünyada başta AB ülkeleri, ABD, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde organik ürünlere olan talebin hızla artması, diğer birçok ülkeyi üretici durumuna getirmiştir. Bu ülkeler, organik üretimde yasal mevzuatlarını talebin olduğu ülkelere göre şekillendirmişlerdir. Ülkemizde de mevzuat bu yönde zaman içinde şekil kazanmıştır. Günümüzde organik tarım bakımından ülkemizde mevzuatın sağlamlaşması, tarımsal politikalarda ve stratejik planlarda organik tarıma yer ve önem verilmesi, bir takım teşviklerle üreticilerin yönlendirilmesi ve desteklemesi güçlü yönler içerisinde değerlendirilmesi gereken konulardır.

Ülkemizde, 3 yıl süreyle herhangi kimyasal yahut doğaya zarar verici bir müdahalede bulunulmayan, yangın vb. sebeplerle zarar görmemiş alanlardan elde edilen ürünler de organik ürün kapsamına girmiştir ve bu alanlar organik doğadan toplama alanları olarak adlandırılmıştır. Doğadan toplama alanları bakımından ülkemizin oldukça zengin bir potansiyele sahip olması, organik tarım adına güçlü olduğumuz yönlerden birisidir.

Organik tarımın giderek yaygın hale gelmesi ve üretiminden elde edilen gelirin artması, üreticinin de dikkatini çekmiş ve bunun sonucunda çiftçide organik tarıma yönelik hızlı bir bilgi ve bilinçlenme süreci başlamıştır. Geçmişte meydana gelen

olayların daha uzun sürelerde duyulur hale gelmesi durumu, günümüzde teknolojinin gelişimiyle ortadan kalkmıştır. Hızla küreselleşen dünyada meydana gelen her yeni gelişme, eskiye oranla çok daha hızlı bir şekilde duyulma ve yayılma imkânı bulmuştur. Bu durum, üreticinin hızlı bir şekilde organik tarım kavramına adapte olmasında ve organik tarım üretimine başlamasında etkili olmuştur. Bunun yanı sıra günümüzde özellikle sosyal medyanın da gelişim göstermesi sonucunda farklı platformlar üzerinden organik ürünlerin satılması da daha kolay hale gelmiştir. Dünyayla paralel olarak ülkemizde de gelişim gösteren bilgi ve iletişim teknolojileri, ülkemizde organik tarımın gelişiminde etkili olmuştur.

Hızla gelişen teknoloji ve küreselleşen dünyaya uyum sağlamak açısından organik tarıma yönelik verilerin sanal bir platformda arşivlenmesi, incelenmesi ve elde edilecek bulguların, sonuçların değerlendirilmesi adına 2005 yılında ülkemizde Organik Tarım Bilgi Sistemi (OTBİS) kurulmuştur. Organik tarım sürecine dâhil olan üreticilerin sisteme kaydının yapılması sağlanarak, tarımsal üretimde organik üretimin yerinin daha detaylı incelenebilmesi sağlanmıştır.

Ülkemizin organik tarım adına sahip olduğu güçlü yönlerden birisi de tarım kültürünün çok zengin olmasıdır. Geçmişten günümüze Anadolu toprakları üzerinde Frigya, Urartu, Hitit gibi birçok önemli tarım medeniyetlerinin kurulmuş olduğu görülmektedir. Anadolu tarımsal potansiyelinin fazla olması nedeniyle, üzerinde kurulan medeniyetlere her daim tarımsal açıdan büyük bir zenginlik sunmuştur. Anadolu topraklarında tarımsal faaliyetlerin başlangıcı oldukça eski olup, bu noktada ülkede çok gelişmiş, köklü bir tarımsal üretim kültürünün varlığı söz konusudur.

4.2. ORGANİK TARIM BAKIMINDAN ZAYIF YÖNLER

Ülkemiz organik tarım açısından sahip olduğu pek çok güçlü yönünün yanı sıra zayıf yönleri de sahiptir. Türkiye’de gerek konvansiyonel gerekse organik tarım açısından karşımıza çıkan en belirgin ve büyük problemlerden biri tarım arazilerinin parçalı yapıda olmasıdır. Bu parçalı yapı kimi zaman doğal sebeplerle kimi zamansa beşeri sebeplerle ortaya çıkmıştır. Son yıllarda yapılan yasal düzenlemelerle önüne

geçilmeye çalışılmasına rağmen, tarımsal arazilerin miras yoluyla bölünmesi ve giderek küçülmesi önemli bir sorundur. Bu noktada yasal mevzuattaki zayıf yönler, arazilerin parçalanmasına ve ekonomik olarak yeter büyüklükte arazi boyutundan uzaklaştırılmasına neden olmuştur.

Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi gibi alanlarda arazilerinin engebeli bir topoğrafyaya sahip olması, doğal şartların getirdiği bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, tarım arazilerinin yine parçalı bir hal almasına neden olmaktadır. Ayrıca tarımda makine kullanımını da zorlaştırması açısından tarımsal alanda üretimi güçleştirici bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Organik tarımda, tarımsal teşvik ve desteklemelerin ülkemizde de mevcut olduğu fakat gelişmiş ülkelerin çiftçilerine sağladığı teşvik ve desteklerle kıyaslandığında yetersiz kaldığı açıkça görülmektedir. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse; örneğin Almanya organik tarım çiftçilerine düşük faizli krediler ve ücretsiz danışmanlık hizmeti sunan bir ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. İtalya, organik tarım konusunda halkı ve üreticiyi detaylı bir şekilde bilinçlendirmeyi hedeflemiş ve birçok üreticiye doğrudan mali desteklemelerde bulunmaktadır. İngiltere ise organik tarıma geçiş yapan üreticilere nakdi olarak geçiş süreci yardımlarında bulunmakta ve organik tarımı destekleyici pek çok adım atmaktadır. Türkiye’de organik tarım teşvik ve desteklemeleri kapsamında üreticisine birtakım kolaylıklar sağlasa da bu desteklerin gelişmiş ülkelerdekine kıyasla daha küçük çaplı ve yetersiz olduğu görülmektedir. Bu konuda atılması gereken köklü ve sağlam adımların olduğu bir gerçektir. Devletin nadasa bırakılan organik tarım arazilerine ve geçiş sürecinde olan üreticilere yönelik teşvikler sunması, bu dönem zarfında gelir elde edemeyecek yahut gelir miktarında belirgin bir düşüş yaşanacak olan çiftçi için hayati öneme sahiptir.

Organik tarımın hukuki ve idari altyapısında birtakım boşlukların olması ve bu boşlukların alınacak önlem ve yerinde kararlarla kapatılması sonucunda organik üretimde büyük bir artışın gerçekleşeceği öngörülmektedir. Devletin üreticiye sağlayacağı birtakım olumlu iyileştirmeler sonucunda organik tarımın ülkede önem kazanacağı bir gerçektir.

Türkiye’de organik tarım, 1980’li yılların ortalarında başlamış olup, uzun denilemeyecek kısa bir geçmişe sahiptir. Bu süreçte konunun yasal zemini üzerinde pek çok çalışma yapılmış, yasalar düzenlenmiş, gelişmiş ülkelerin mevzuatları incelenerek Türkiye’nin mevcut mevzuatında dönemin şartlarına yanıt verecek şekilde güncellemelere gidilmiştir. Türkiye’de organik tarım hususunda yasaların hala sağlam temeller üzerine tam anlamıyla oturtulamadığı; özellikle cezai yaptırımların ve denetlemelerin arttırılabileceği bir gerçektir.

Türk çiftçisinin organik tarım konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olmaması da ülkemizin zayıf yönlerinden birisidir. Bir önceki paragrafta da bahsedildiği üzere, organik tarımın geçmişinin ülkemizde henüz yeni olması ve bunun yanı sıra çiftçiye organik tarıma yönelik yapılacak bilgilendirme çalışmalarının yetersiz olması, tarımsal bir toplum yapısına sahip olmamıza rağmen üreticinin organik tarım bilgi ve bilincini yetersiz kılan hususlardır. Gelişmiş ülkelerde ücretsiz danışmanlık hizmetleri sunularak üreticinin ihtiyacı olan bilgi ve tecrübeyi sunan yapının Türkiye’de de etkinliğini daha fazla arttırması, organik tarımın daha da gelişmesinde etkili olacaktır. Son yıllarda teknolojide meydana gelen gelişmelerle birlikte üreticinin bilinç düzeyi eskiye nazaran daha da artmıştır.

Ülkemizde organik tarımın zayıf yönlerinden birisi, iç pazarda organik ürünlere olan talep azlığıdır. Organik tarımsal üretimin ülkemizde başlamasına neden olan gelişmenin artan dış talep olduğu bir gerçektir. Organik tarım doğaya ve insan sağlığına zarar vermeden, sürdürülebilir bir şekilde tarımsal üretim yapmayı hedefler. Dünyada bu yönüyle özellikle son yıllarda orta ve yüksek gelirli toplumların ilgisini üzerine çekmeyi başarmıştır. Türkiye, dünyada artan talebe karşılık vermek adına organik tarıma başlamış olup, üretiminin büyük çoğunluğunu ihraç etmektedir. Ancak son yıllarda ülkemizde iç pazarlarda organik ürünlere olan talep gittikçe artmaktadır. İç pazarda da istenilen talep artışına ulaşılması durumunda, ülkemizde organik tarım ilerleyen yıllarda daha da artacaktır.

Özellikle AB ülkeleri başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin bir kısmı organik tarımsal üretimde piyasada oldukça etkin rol oynamaktadır. İtalya, Fransa, İspanya gibi ülkeler organik tarımda oldukça iyi durumdadır. Bu durum, Türkiye’nin dış

ticaretinde güçlü rakiplerinin olduğunu ve bunlarla mücadele etmesi gerekliliği sonucunu doğurmaktadır. Ülkemiz dünya organik ürün piyasasında daha etkin bir rol oynamalı, üretim miktarını ve kalitesini arttırmaya çalışmalıdır. Fındık, çay, incir, gibi bazı ürünlerde ön planda olmamıza rağmen ülkenin organik tarımsal üretimdeki reklam ve tanıtımların yetersiz olması bilinirliğini azaltmaktadır.

Türkiye topraklarının büyük bir kısmı tarıma elverişli olsa da özellikle yağışın yetersiz olduğu, sulama imkânlarının kısıtlı bulunduğu ya da olmadığı sahalarda üreticiler, toprak verimini koruyabilmek adına arazilerini nadasa bırakmaktadır. Bu nedenlerle Türkiye’de nadasa bırakılan araziler oldukça geniş yer kaplamaktadır. Bu durum, organik tarım ürün miktarında yıldan yıla ufak çaplı da olsa dalgalanmalar meydana getirmektedir.

4.3. ORGANİK TARIM BAKIMINDAN FIRSATLAR

Organik tarıma yönelik gerek dünyada gerekse Türkiye’de karşımıza çıkan en büyük fırsatlardan birisi gittikçe artan çevre ve sağlık bilincidir. Teknolojinin gelişmesi sayesinde tüm dünyada hızlı bir küreselleşme meydana gelmekte; dünyanın herhangi bir noktasında meydana gelen gelişmelerden herkesin hızlı bir şekilde haberi olabilmektedir. Bu durum, sağlık kavramının giderek önem kazandığı dünyamızda organik tarıma yönelik olumlu bir yönelişin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Türkiye’de özellikle son yıllarda organik tarıma iç pazarda da bir talep artışının gözlenmesi bu durumla da doğrudan ilişkilidir. Özetle gerek dünyada gerekse son yıllarda ülkemizde organik ürünlere olan talep artışı, ülkemiz açısından organik tarımı geliştirmek adına önemli bir fırsattır.

Organik tarım ürünlerinin konvansiyonel tarım yöntemleriyle elde edilenlere oranla mali değerinin misliyle daha fazla olması ülkemizde organik tarımın gelişimine yönelik büyük bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün 1 ton konvansiyonel üretimle elde edilmiş domates ile aynı oranda organik olarak elde edilmiş domatesin değeri arasında büyük bir farklılık vardır. Bu durum, üreticinin organik tarıma

yönelmesi hususunda en başta cezbedici unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde özellikle son yıllarda tarımsal işletmelerde bilgi ve teknolojik altyapıların daha yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanması önemli bir fırsattır. Bu doğrultuda özellikle sulama ihtiyacı olan bölgelerde gerekli tesis ve altyapıların inşa edilmesi büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde özellikle geniş organik tarım alanlarına sahip Doğu Anadolu, İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, organik üretimde sulamanın önemi daha da artmaktadır. Bu noktada son yıllarda ülkemizde geliştirilen altyapılar (barajlar, sulama şebekeleri vb.), organik tarımın gelişimi adına da büyük bir fırsattır.

Türkiye'nin sahip olduğu bir diğer önemli fırsat organik tarım ürünlerine olan talebin fazla olduğu pazarlara yakın olmasıdır. Özellikle Avrupa Birliği pazarına yakınlığı Türkiye için büyük bir avantajdır. Bu noktada, Türkiye uluslararası ticarete ulaşım sistemleri açısından da önemli bir konumdadır. Kara ve hava ulaşım sistemleri yanında deniz ulaşımının da varlığı Türkiye için önemli bir fırsattır.

4.4. ORGANİK TARIM BAKIMINDAN TEHDİTLER

Sanayi Devrimi'yle birlikte dünya çapında etkili olan birçok çevre sorunu ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi'yle birlikte çevre sorunlarının nitelik ve boyutlarında ciddi değişimler yaşanmış; günümüzde bu sorunların küresel çapta sonuçları hissedilmeye başlanmıştır. İnsanoğlunun doğaya yaptığı ve boyutu her geçen gün artan müdahaleleriyle, doğal süreçlerin işleyişlerinde önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Günümüzde dünya gündemini oldukça meşgul eden küresel iklim değişimi bunlardan birisidir. Sonuçta mevsimlerin sahip oldukları karakteristik özellikler başkalaşıma uğramakta, ani sağanaklar, dolular, kuraklıklar gibi tarımı olumsuz etkileyen birçok durum ortaya çıkmaktadır. Küresel ısınma kavramı son birkaç yılda etkisini iyice hissettirmeye başlamıştır. Gerek dünyada gerekse ülkemizde son yıllarda daha da hissedilen küresel iklim değişikliklerinin birtakım sonuçları tarımsal üretim süreçlerini tehdit etmektedir. Bu durumun önüne geçilmediği, çevreci ve sürdürülebilir yöntemler

tercih edilmediği takdirde, bu olumsuzlukların tarımsal üretim üzerindeki etkisi daha da artacaktır.

Tarıma ayrılması gereken arazilerin farklı amaçlar için kullanılması ve tarım arazilerinin hızla daralması tarımda karşılaşılan en büyük tehditlerden birisidir. Gerçekleşen iç göçlerin düzensiz oluşu, altyapı yetersizlikleri ve çarpık kentleşme gibi etmenler bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Bu durum, organik doğadan toplama alanlarının da hızla daralmasına neden olabilmektedir.

Orman yangınları Akdeniz iklimine sahip diğer tüm ülkelerin aşına olduğu, Türkiye'nin de olumsuz etkilendiği büyük bir problemdir. Yaz mevsiminin sıcak ve kurak geçtiği yaz aylarında ülkenin ormanlık sahaları için ciddi riskler ortaya çıkmaktadır. Bu durum özellikle organik doğadan toplama alanlarını olumsuz etkilemektedir.

Ülkemizde özellikle 1980'lerden itibaren etkisini daha da derinden hissettiren tarımda makineleşmeyle birlikte, kırdan kente göç olgusu hız kazanmıştır. Geçmişte pek çok insanın yer aldığı tarımsal üretim süreçlerinde (ekim, bakım, hasat gibi) günümüzde tarımda makineleşmeyle buna gerek kalmamıştır. Bu durum, kırsal alanda istihdam dengesinin bozulmasına neden olarak, yerli halkın kırdan kente göç hareketini hızlandırıp, istihdamın daha fazla olduğu kentsel alanlara göç etmesini sağlamıştır. Bununla beraber tarımsal bilgiye sahip çiftçi nüfus da hızlı bir şekilde azalmaya başlamıştır ve bu durum tarımsal üretimde Türkiye'nin karşısına çıkacak büyük bir tehdittir.

Organik tarıma geçmek isteyen bazı çiftçilerin gerek prosedürlerin çok karmaşık gelmesi gerekse geçiş sürecinde zorlanabileceklerini düşünmeleri sebebiyle bu fikre sıcak bakmamaları, organik tarımın Türkiye'deki gelişimine engel teşkil edebilmektedir. Devletin bu konuda teşvik adına çiftçi yararına desteklemeler sunması ve prosedürlerin yalınlaştırılması, kolaylaştırılması ve uygulanması noktasında uzman yardımlarının sağlanması yoluna gidilmesi, organik tarımın gelişimine olumlu yönde etkide bulunacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarım, geçmişten günümüze insanoğlunun temel geçim kaynaklarından birisi olmuştur. Geçmişten günümüze tarımsal üretimde gerek metodolojik gerekse amaçsal yönden birçok gelişme yaşanmıştır. Sanayi Devrimi'yle beraber mevcut tarımsal üretim, hızla artış gösteren dünya nüfusunu besleyebilmek adına birtakım yenilikler izlemek zorunda kalmıştır. Artan nüfus karşısında tarım ürünlerine olan ihtiyaç her geçen gün artmıştır. Bu aşamada tarım politikalarının ana hedefi verimliliği arttırmak ve üretim artışını sağlamak olmuştur. Özellikle 1960-1970'li yıllarda uygulanan politikalarla yüksek verim ve üretim artışı sağlanmıştır. Ancak yüksek verim elde edilirken tarımın bağlı olduğu doğal kaynakların sınırlı olduğu gerçeği unutulmuştur. Tarım uzun yıllar doğal kaynakların sınırsız olduğu anlayışıyla yürütülmüştür. Uygulanan politikalarla yüksek verim elde edilmiş, tarımsal ekonomik kalkınma sağlanmış ancak bu kalkınmanın sürdürülebilir olmadığı gerçeği günümüzde artık anlaşılmıştır.

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra tarımsal alanda hızlı ve köklü değişimler gerçekleşmiştir. Birim alandan elde edilen ürün miktarını arttırabilmek adına konvansiyonel yöntemlerle üretilen tarım ürünlerinde çeşitli kimyasallar, zararlı ilaçlar, genetiği değiştirilmiş organizmalar gibi insan sağlığını ciddi manada tehlikeye sokan unsurlar yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, özellikle 2000'li yıllardan itibaren toplumda endişe verici sonuçlar doğurmaya başlamıştır.

Sürdürülebilir tarım anlayışıyla doğal kaynaklar uzun vadede korunmakta ve verimlilikleri garanti altına alınmaktadır. Sürdürülebilir tarım kavramı ekonomik, sosyal ve ekolojik açıdan dengeli bir tarım sistemini ifade etmektedir. İnsanların yeterli ve güvenilir gıdaya ulaşabilmeleri, sağlıklı gelecek nesillerin yetiştirilmesi, kırsal kalkınmanın sağlanması, ekonominin gelişimi ve yaşanabilir bir çevre için tarım alanları sürdürülebilir bir şekilde kullanılmalıdır. Günümüzde, sürdürülebilir tarım son derece önemli bir kavramdır. Doğal kaynakları tüketmeden gereksinimlerini karşılayabilen bir toplum yaratmak büyük önem taşımaktadır. Artan nüfus karşısında mevcut doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı gelecek nesiller için çok önemlidir.

Bu nedenle sürdürülebilir bir yaşam ve sürdürülebilir bir tarım için son yıllarda dünyada gittikçe yaygınlaşan organik tarım büyük önem taşımaktadır.

Sürdürülebilir tarım sistemlerinden birisi olan organik tarım kavramı ilk olarak 1924 yılında Alman bilim insanı Rudolf STEINER tarafından ortaya atılmış olup özellikle son 50 yıldır gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemini giderek arttırmaktadır. Tarımsal üretimin zararlı kimyasallarla insan sağlığına zarar verecek şekilde gerçekleştirilmesi tüm toplumlarda güvenilir gıdaya talebi arttırmıştır. Organik tarım, üretimden tüketime her aşaması kimyasal girdiler kullanılmadan kontrollü ve sertifikalı olarak yapılan bir üretim yöntemi olması sebebiyle toplumun bu ihtiyacına karşılık vermiştir.

Son yıllarda dünyada organik tarımın önem kazandığı ülkelerden birisi Türkiye'dir. Türkiye'de organik tarımın başlangıcı, sürdürülebilir tarım konusunda halkın bilinçlenmesiyle kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Bu başlangıç tamamen ticarete yönelik bir başlangıç olmuştur. Türkiye'de organik tarım, 1984-1985 üretim sezonunda, Avrupalı firmaların Türkiye'den organik ürün talebiyle başlamıştır. Türkiye, tarımsal potansiyeli açısından büyük zenginlikler barındıran bir ülke olması sebebiyle son yıllarda organik tarımsal üretim açısından ciddi gelişmeler kaydetmiştir. Ülkemizde 1980'li yıllardan sonra yavaş yavaş gelişmeye başlayan organik tarım sektörü, süreç içerisinde oldukça popülerlik kazanmış olup, özellikle 2000 yılı sonrasında gelişim hızını arttırmıştır. Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinin, Türkiye'de organik tarımın yaygınlaşmasına etkisi büyük olmuştur. Günümüzde Türkiye organik tarım alanı, üretici sayısı, ürün sayısı ve organik üretim miktarı bakımında dünya sıralamasında önem taşıyan ülkelerden birisidir. Türkiye'nin dünya organik gıda pazarında önemi her geçen gün artmaktadır.

Ülkemizde ilk olarak Ege Bölgesi'nde dış talebe bağlı olarak incir ve üzümle başlayan organik tarım, son yıllarda iç ve dış pazardaki talebin daha da artması, organik tarım ürünlerinin konvansiyonel ürünlere oranla maddi getirisinin daha fazla olması gibi sebeplere diğer bölgelerde de yaygınlaşmıştır. Ege Bölgesi'nden sonra Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde organik tarımsal üretimde büyük değişimler yaşanmıştır. Üretici sayıları, üretim alanları ve miktarlarında büyük artışlar

görülmüştür. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi sahip olduğu büyük organik tarım ve hayvancılık potansiyeli sebebiyle oldukça ön plana çıkmıştır.

Ege Bölgesi daha çok organik meyve, sebze; Doğu Anadolu Bölgesi tahıl grubu ve yem bitkileri; Karadeniz Bölgesi ise fındık ve çay üretiminde ön plana çıkmaktadır. Ülkemiz birbirinden farklı ekolojik koşullara sahiptir. Ekolojik koşullardaki bu farklılık birçok tarım ürününün ülkede yetiştirilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bir yanda kurak iklim bitkileri yetiştirilirken, diğer yanda ılıman ve subtropikal bölgelere ait bitkiler yetiştirilebilmektedir. Bu durum, Türkiye'ye ürün çeşitliliği avantajı sağlamaktadır ve ülkenin sahip olduğu bu potansiyelin muhakkak organik tarımda kullanılması gerekmektedir. Türkiye'nin Ege ve Doğu Anadolu Bölgesi hariç tutulursa diğer bölgelerinde organik tarımsal üretim istenen düzeyde değildir. Organik üretimin yapılabilmesi için gerekli olan birtakım faktörler mevcuttur. Organik üretimin yapılacağı yerlerin fabrika alanlarından, kanalizasyon veya atık sistemlerinden, çevreyi kirletici unsurlardan uzakta olması gerekmektedir. Marmara Bölgesi, Türkiye'nin sanayi alanında en önde gelen illerini kapsamı itibarıyla burada organik tarımsal üretimin düşük olması pek şaşırtıcı değildir. Ancak Marmara Bölgesi dışındaki diğer bölgelerdeki üretim miktarının düşük olması üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Zira ülke genelinde büyük bir organik üretim potansiyeli mevcuttur.

Organik tarımsal üretimde, üretici sayısı bakımından AB ülkeleri içerisinde ön plana çıkmamıza rağmen üretim alanı ve miktarı açısından geride olmamız, organik tarım piyasasında etkili olmamamız, reklam ve tanıtımların yetersiz yahut zayıf olması gibi nedenlerle Türkiye organik tarımsal üretimde gelişmiş ülkelere kıyasla geri planda kalmıştır. Son yıllarda üretim noktasında köklü değişiklikler yapılsa da tanıtım ve rekabet hususunda hala yeterli adımlar atılmamıştır.

Başta Avrupa Birliği ülkeleri olmak üzere A.B.D, Kanada gibi birçok gelişmiş ülke, organik tarımsal üretimde geçmişten bu yana üreticiyi destekleyici birçok adım atmıştır. Gerek düşük faizli kredilerle gerekse ücretsiz danışmanlık hizmetleri gibi uygulamalarla organik tarımsal üretimi geliştirmeye yönelik hamleler yapmışlardır. Türkiye'nin bu kapsamda çiftçiye sağladığı hizmet ve destekleri geliştirmesi ve

çeşitlendirmesi gerekmektedir. Çiftçiye sağlanacak olan imkânların yetkinliği doğrultusunda organik tarımsal üretimin gelişeceği aşikârdır.

Bu çalışmada Türkiye'de organik tarımın zamansal ve mekânsal gelişim süreci ele alınmıştır. Organik tarım alanlarının, üretici ve ürün sayılarının, organik üretim miktarlarının zamana ve mekâna bağlı değişimi incelenmiştir. Böylece Türkiye'nin organik tarımsal potansiyeli, bunun ne denli kullanıldığı ve geliştirilebilir olduğu ortaya konulmuştur.

Dünyada geleceğin tarım sistemleri, sürdürülebilirlik ilkesini ön planda tutan sistemler olacaktır. Bu sistemleri etkin bir şekilde kullanabilen ülkeler, sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilecektir. Bu nedenle Türkiye'nin organik tarım sistemini bir an önce yaygınlaştırması geleceğe yönelik atılacak önemli bir adım olacaktır.

KAYNAKÇA

- BAKIRCI, M., 2005. “Türkiye’de Organik Tarımın Geleceği ve Türkiye-Avrupa Birliği(AB) Tarım Müzakerelerine Etkisi”, **Coğrafya Dergisi**, s.67-83, İstanbul.
- BALCI AKOVA, S., 2002. “Ergene Havzasında Mekânsal Kullanımlar”, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- BALCI AKOVA, S., 2011. “Yalova: Potential Organic Agricultural Land of Turkey”, **EchoGeo**, cilt.-, ss.1-16, 2011.
- BALCI AKOVA, S., 2018. “Tarım Coğrafyası”, Eds: Doğan, M. & Sertkaya Doğan, Ö. **Beşeri ve Ekonomik Coğrafya**, s.199-264, Pegem Akademi, Ankara.
- BALCI AKOVA, S., 2019. “Tarım Coğrafyası”, (AUZEF Ders Notu).
- BAYAR, R., 2018. “Arazi Kullanımı Açısından Türkiye’de Tarım Alanlarının Değişimi”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, s.187-200, Ankara.
- BAYSEL, B., 2013. “Türkiye’de Organik Tarım Üretiminin Önemi ve Tarımsal Ürün İhracatı İçerisindeki Payı”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul.
- COŞKUN, B. & PANK YILDIRIM, Ç., 2018. “Türkiye’de Stratejik Planlama: Son Dönem Gelişmelerin İncelenmesi”, **Strategic Public Management Journal**, s.1-16., İstanbul.
- DEMİRTAŞ, G. & KIZILASLAN, H., 2017. “Yaş Sebze ve Meyve İhracatında Türkiye Pazarının Dünyadaki Yeri. Meyve Bilimi”, **Meyve Bilimi Dergisi**, s.194-200, Tokat.
- DEMİRYÜREK, K., 2011. “Organik Tarım Kavramı ve Organik Tarımın Dünya ve Türkiye’deki Durumu”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, s.27-36, Tokat.

- DOĞAN, M., 2005. “Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör Ve Biçerdöverlerin Etkileri”, **Coğrafya Dergisi**, s.66-75, İstanbul.
- DOĞAN, M., 2016. “Türkiye’de Tarım Hayvancılık ve Ormancılık”, Eds: Doğanay, S. & Alım, M., **Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası**, s.111-164, Pegem Akademi, Ankara.
- DURAK KILIÇASLAN, N., 2015. “Türkiye ve AB’de Organik Tarım Mevzuatı, Uygulamaları ve Değerlendirilmesi”, **T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı AB Uzmanlık Tezi**, Ankara.
- EMİR, M. & DEMİRYÜREK, K., 2014. “Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Organik Tarım Mevzuatındaki Gelişmeler ve Son Yönetmeliklerin Analizi”, **Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi**, s.21-28, Aydın.
- GÖNEY, S., 1976. “**Adana Ovaları I**”, İstanbul Üniversitesi. Yayın no: 2162, İstanbul.
- GÖNEY, S., 1979. “**Türkiye Ziraatının Coğrafi Esasları I**”, İstanbul Üniversitesi Yayın no: 2600, İstanbul.
- GÜVENÇ, İ., 2018. “Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinin Sebze Üretimi ve Kendine Yeterlilik Bakımından Karşılaştırılması”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi**, s.530-535, Van.
- İPEK, S. & YAŞAR ÇİL, G., 2010. “Uluslararası Ticari Boyutuyla Organik Tarım ve Devlet Destekleri”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, s.135-162, Çanakkale.
- MULLER, A. & SCHADER, C.: “Organic Farming Can Feed the World”, (çevrimiçi) <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/en/activityreport/activityreport2018.pdf> , FIBL Activity Report. , 2018.
- T.C. GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI.: “Türkiye Organik Tarım Stratejik Plan”, (çevrimiçi) https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/2010_2014Stratejik_Plan.pdf , (2012-2016).

- TANOĞLU, A., 1944. “Ziraatimizin Coğrafi Karakterleri ve Başlıca Meseleleri”, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt:4, s.321-352
- TANOĞLU, A., 1963. “Türkiye'de Toprak”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, s.194-215.
- TANOĞLU, A., 1968. “**Ziraat Hayatı**”, İstanbul Matbaası, İstanbul.
- T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI: “Tarımsal Politikalar ve Yapısal Düzenlemeler Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, (çevrimiçi)
https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2018/11/08_TarimsalPolitikalar.pdf , 2000.
- ULUDAĞ İHRACATÇI BİRLİKLERİ: “Tarımın ve Organik Tarımın Türkiye İhracatındaki Yeri, Önemi, Gücü, Geleceği ve Tarım Sektörünün İhracatta Karşılaştığı Problemler Sektörü Geliştirmenin Yolları”, (çevrimiçi)
<https://uib.org.tr/tr/kbfile/tarim-raporu> , 2017.
- ULUDAĞ İHRACATÇI BİRLİKLERİ: “Yaş Meyve Sebze Sektörü Raporu”, (çevrimiçi) <https://uib.org.tr/tr/kbfile/yas-meyve-sebze-sektor-raporu> , 2019.
- YAMAN KOCADAĞLI, A., 2017. “The Temporal and Spatial Development of Organic Agriculture in Turkey”, **Agricultural Development and Food Security in Developing Nations**, s. 131-156, A.B.D.
- YAVUZ, F., 2005. “Türkiye'de Tarım”, **Tarım ve Köyişleri Bakanlığı**, s.1-243, Erzurum.
- YAVUZ, V. A., 2010. “Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s.63-86, Hatay.
- YENİ, O., 2014., “Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 16/13, s.181-208, Ankara.

YÜKSEK , T., 2004. “Türkiye’nin su Kaynakları ve Havza Planlamasına Dönük Genel Değerlendirmeler”, **Artvin Orman Fakültesi Dergisi**, s.71-83, Artvin.

